

BOSNA I HERCEGOVINA  
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

---



**ANALIZA OSTVARENIH REZULTATA  
POSLOVANJA SUBJEKATA U PRIVREDI I  
DRUŠTVENIM DJELATNOSTIMA FBiH U 2005.**

---

**FEDERALNI ZAVOD ZA PROGRAMIRANJE RAZVOJA**

*Alipašina 41 71000 Sarajevo*

*tel. +387 33 667272 fax: +387 33 212625*

*web stranica: [www.fzzpr.gov.ba](http://www.fzzpr.gov.ba)*

*e-mail. [info@fzzpr.gov.ba](mailto:info@fzzpr.gov.ba)*

---

**25. april 2006.**

## UVODNE NAPOMENE

Analiza je pripremljena u skladu sa Programom rada Federalnog zavoda za programiranje razvoja za 2006.godinu.

Analizom je obuhvaćeno poslovanje subjekata u oblasti privrede i društvenih djelatnosti u 2005.godini , sa kratkim naznakama poslovanja u 2004. i ranijim godinama.

U Analizi su, pored ostalog, obrađena slijedeća poglavlja: Obnova , rekonstrukcija i investicije; privatizacija; zaposlenost i zapošljavanje; fiskalna politika; budžet i javni rashodi; ekonomski odnosi sa inozemstvom i formiranje i raspodjela bruto domaćeg proizvoda (GDP-a).

Analizom je trebalo obuhvatiti i finansijske rezultate poslovanja pravnih lica, ali zbog nedostatka podataka isti nisu prezentirani.

Pored prezentiranja podataka, stanje i ocjena u pojedinim poglavljima na nivou FBiH, nastojali smo u mogućoj mjeri dati podatke radi kompariranja, za Republiku Srpsku (RS), podatke na nivou Bosne i Hercegovine kao i kompariranja određenih podataka sa zemljama u okruženju, zemljama u tranziciji, kao i visoko razvijenim zemljama. Mora se priznati kada su u pitanju podaci mimo FBiH da je do njih vrlo otežano doći. Često je isti podatak iz dva različita izvora različit.

Osim sporadičnih slučajeva, prilikom izrade ove analize nisu korišteni prilozi resornih ministarstava i drugih institucija i organizacija, što se svakako odražava na kvalitet iste.

Mišljenja smo da obzirom na sadržajnost Analize, može u dobroj mjeri poslužiti kao nadomjestak za Mjere ekonomske politike u FBiH, koje nisu rađene (izuzev u izvjesnim elementima) za tekuću 2006.godinu .

## SADRŽAJ

	Strana:
<b>1. OBNOVA I REKONSTRUKCIJA</b>	<b>3</b>
<b>2. INVESTICIJE</b>	<b>4</b>
<b>3. PRIVATIZACIJA</b>	<b>6</b>
<b>4. ZAPOSLENOST I ZAPOSŁJAVANJE</b>	<b>9</b>
<b>5. POLITIKA PLAĆA</b>	<b>12</b>
<b>6. FISKALNA POLITIKA, BUDŽET I JAVNI RASHODI</b>	<b>14</b>
<b>7. MONETARNO - KREDITNA POLITIKA</b>	<b>16</b>
<b>8. TRŽIŠTE I CIJENE</b>	<b>19</b>
<b>9. EKONOMSKI ODNOSI SA INOZEMSTVOM</b>	<b>20</b>
9.1. ROBNA RAZMJENA	22
9.2. DIREKTNA STRANA ULAGANJA	24
9.3. VANJSKI DUG	26
9.4. GRAĐEVINSKI RADOVI U INOZEMSTVU	28
9.5. DETAŠMANI	29
9.6. LOHN POSLOVI	29
<b>10. PRIVREDA</b>	<b>29</b>
10.1. ENERGIJA, RUDARSTVO I INDUSTRIJA	30
10.2. POLJOPRIVREDA	34
10.3. VODOPRIVREDA	36
10.4. ŠUMARSTVO	38
10.5. GRAĐEVINARSTVO, PROSTORNO UREĐENJE I OKOLIŠ	39
10.6. PROMET I KOMUNIKACIJE	41
10.7. TRGOVINA	44
10.8. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	45
<b>11. DRUŠTVENE DJELATNOSTI</b>	<b>46</b>
11.1. OBRAZOVANJE I NAUKA	46
11.2. KULTURA I SPORT	47
11.3. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA STANOVNIŠTVA	47
11.4. SOCIJALNA I DJEČJA ZAŠTITA	51
11.5. STANOVNIŠTVO, RASELJENE OSOBE I IZBJEGLICE	53
11.5.1. STANOVNIŠTVO	53
11.5.2. RASELJENE OSOBE I IZBJEGLICE	53
11.6. PENZIJSKO I INVALIDSKO OSIGURANJE	55
11.7. BORAČKO INVALIDSKA ZAŠTITA	55
<b>12. FORMIRANJE I RASPODJELA BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA</b>	<b>56</b>
<b>13. DOKUMENTACIONA OSNOVA</b>	

## **1. OBNOVA REKONSTRUKCIJA**

Proces obnove i rekonstrukcije FBiH počeo je usvajanjem Programa prioritetne rekonstrukcije i obnove BiH od 1996-1999. na Drugoj donatorskoj konferenciji održanoj u Briselu, aprila 1996. godine. Ovaj program je bio temeljni dokument za angažman međunarodne zajednice u sektoru obnove i rekonstrukcije i zasnovan je na iskustvima drugih zemalja pogođenim ratom, ali i prioritetnim potrebama Bosne i Hercegovine.

Osnovni cilj navedenog programa bio je brza fizička rekonstrukcija u mnogim sektorima, ali uz istovremeno ispunjenje tri bitna preduvjeta: a) sveobuhvatne makroekonomske reforme radi stvaranja stabilnog ekonomskog okruženja, b) stvaranje transparentnog i stimulativnog pravnog sistema i jačanje vladinih institucija osposobljenih za njegovo provođenje i c) osiguranje odgovarajućeg nivoa međunarodne pomoći i njena efikasna implementacija.

Obnova BiH je najveći zajednički ekonomski projekat međunarodne zajednice, u kojem je učestvovalo preko 50 zemalja i 30 međunarodnih organizacija, te oko 400 nevladinih organizacija iz velikog broja zemalja.

Ukupna vrijednost Programa je 5,1 milijardi USD, od čega je 3,7 milijardi USD namijenjeno za obnovu FBiH. U ovaj iznos su, pored troškova za fizičku obnovu i rekonstrukciju, uključeni i troškovi tzv. Civilne implementacije, kao što su finansiranje institucija međunarodne zajednice u BiH (OHR, OSCE, IPTF i dr.), troškovi pripreme i održavanja izbora i sl.

Na pet donatorskih konferencija održanih u Briselu, obećano je izdvajanje 5,3 milijardi USD za potrebe obnove i rekonstrukcije BiH, od čega na Petu donatorsku konferenciju otpada 1,050 milijardi USD.

Prema podacima Federalnog ministarstva finansija, u periodu od 01.01.1996. do 31.08. 2005. godine međunarodna zajednica je osigurala 6.944,28 mil. KM. za finansiranje 5420 projekata obnove i rekonstrukcije u FBiH. Za finansiranje 3.404 projekta korištena su bespovratna donatorska sredstva, dok je kreditima finansirano 2.016 projekata. Od osiguranih sredstava je realizirano 6.943,45 mil. KM. ili 99,98%. Od ukupne realizacije na donacije se odnosi 5.148,11 mil. KM ili 77,14%, a na kredite 1.795,33 mil. KM. ili 25,68%. Donatorska sredstva su realizirana u 100 procentnom iznosu, dok je iz kredita potrošeno 99,95% osiguranih sredstava.

Najviše stranih sredstava za realizaciju projekata plasirano je u socijalni sektor (1.249,46 mil. KM ili 17,99%), industriju (1.165,12 mil. KM ili 16,78%), energetiku (983,99 mil. KM ili 14,17%), prostorno uređenje i zaštitu okoliša (662,69 mil. KM ili 9,54%), ostale sektore 649,63 mil. KM. ili 9,36% i sektor prometa 620,76 mil. KM. ili 8,94%.

Istovremeno najveće finansiranje donatorskim sredstvima imali su završeni projekti u socijalnom sektoru (1.138,84 mil. KM ili 16,78% u odnosu na ukupnu realizaciju završenih projekata finansiranih donatorskim sredstvima), sektoru industrije (800,62 mil. KM ili 15,51%), energetike (684,97 mil. KM ili 13,30%), prostornog uređenja (629,18 mil. KM ili 12,22%) i prometa (438,40 mil. KM ili 8,52%).

Najviše kreditnih sredstava utrošeno je za projekte u sljedeće sektore: ostali sektori (1.138,84 mil. KM ili 27,46% u odnosu na ukupan iznos kredita), industrija (364,50 mil. KM ili 20,30%), energetika (299,02 mil. KM ili 16,65%), promet (182,36 mil. KM ili 10,16%) i socijalni sektor (110,61 mil. KM ili 6,16%).

U periodu 1996. - 2005. godina više od 71% stranih sredstava realizirano je tokom prve četiri godine (4.976,74 mil. KM). Tokom tog perioda godišnja realizacija kretala se između 1.139,59 mil. KM (1999. god) i 1.477,50 mil. KM (1997. godine), da bi se u narednom periodu smanjivala, tako da je u periodu od 2000. do 2005. godine završeno projekata u vrijednosti od 1.966,71 mil. KM ili 28,32% ukupne poslijeratne realizacije. U tom periodu najviše sredstava odnosi se na 2000. godinu, kada je realizacija iznosila 958,23 mil. KM, da bi

se u narednim godinama značajno smanjila i iznosila od 271,6 mil. KM u 2002. godini. Za posljednjih pet godina realizirano je ukupno 1.008,48 mil. KM ili 18,59% ukupne realizacije, što je manje od prosječne godišnje realizacije tokom prvih pet godina (prosječno 1.186,99 mil. KM).

Tokom perioda 1996.-2005. godina iz kreditnih sredstava u Federaciji BiH je realizirano 1.795,33 mil. KM, i to za prvih pet godina 82,97%, odnosno 1.489,63 mil. KM, što predstavlja godišnji prosjek od 297,93 mil KM. Trend smanjenja stranog kreditiranja nakon 2000. godine očituje se u tome da je prosječna realizacija projekata finansiranih stranim kreditima smanjena za više od pet puta, tako da je godišnji prosjek iznosio 59,37 mil KM.

Istovremeno, za prvih pet godina iz donacija je realizirano projekata u vrijednosti od 4.445,33 mil KM (prosječno godišnje 889,07 mil. KM) ili 86,35% od ukupnog iznosa donacija (5.148,11 mil. KM). Nakon 2000. godine završeni su projekti u vrijednosti od 702,78 mil KM, što je za 186,29 mil. KM manje od godišnjeg prosjeka iz prethodnog perioda. Godišnji prosjek iznosi 140,56 mil. KM i 6,3 puta je manji od prosjeka iz prvih pet godina.

Vlada Federacije BiH, na 143 sjednici održanoj 08. marta 2006. godine prilikom razmatranja Programa javnih investicija za period 2006 – 2008 godine usvojila Zaključke koji se odnose na: usvajanje ovog programa i njegovo dostavljanje Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa u cilju izrade **Programa javnih investicija za 2006-2008. godinu** na nivou BiH koji treba da bude osnov za implementaciju Razvojne strategije BiH – PRSP; zaduženje Federalnog ministarstva finansija i resornih federalnih i kantonalnih ministarstava da koriste ovaj program kao osnov za mobilizaciju vanjske pomoći (donacija i kredita) u pregovorima sa stranim kreditorima/donatorima; zaduženje resornih ministarstava da do 31.05. 2006. godine dostave Federalnom ministarstvu finansija informaciju o uspostavi organizacionih jedinica u skladu sa Uredbom o uspostavi koordinacionog mehanizma za upravljanje i koordinaciju sredstava za razvoj FBiH, i dr. kako bi se Vladi FBiH prezentirala cjelovita informacija o ovoj problematici; zaduženje Federalnog ministarstva finansija da polugodišnje informiše Vladu o realizaciji Programa javnih investicija 2006-2008. godina; zaduženje nadležnih resornih ministarstava da raspoložive revolving linije i ostala raspoloživa razvojna sredstva prvenstveno usmjere na visokoprioritetne projekte uključene u Program javnih investicija 2006-2008. godina.

Program javnih investicija predstavlja pregled programa i projekata koji doprinose ili treba da doprinesu realizaciji vladinih sektorskih politika za naredni srednjoročni period.

Ukupno predviđena sredstva u Programu javnih investicija u periodu 2006-2008. godina iznose 1.334,7 mil. KM., od čega se na domaće izvore odnosi 365,2 mil. KM. (27%), a na strane izvore 969,5 mil. KM. (73%).

Od ukupno planiranih sredstava na projekte u implementaciji – tekući projekti se odnosi 596,1 mil. KM. (44,7%), odobrene projekte 216,7 mil. KM. (16,2%), projekte u pripremi 48,4 mil. KM. (3,6%), visokoprioritetne projekte 438,6 mil. KM. (32,9%) i srednjeprioritetne projekte 34,9 mil. KM (2,6%).

U prilogu su sljedeće tabele :

- Sumarni pregled završenih projekata po sektorima
- Pregled tekućih projekata po sektorima (detaljni pregled po projektima).

## 2. INVESTICIJE

Dosadašnja postratna ulaganja bila su usmjerena, najvećim dijelom na obnovu infrastrukture. Skoro cjelokupna investiciona aktivnost u proteklom periodu oslonjena je na vanjsku donatorsku pomoć i kredite, zbog nedostatka vlastitih sredstava u privredi za investiranje. Neznatna su bila ulaganja donatorskih sredstava u pokretanje proizvodnje.

Razvoj pretpostavlja investiranje za koje su potrebna adekvatna finansijska sredstva. Uslijed ratnih razaranja, najveći broj privrednih i drugih objekata je uništen, oštećen ili opljačkan. Preostala investiciona oprema je uglavnom otpisana i zastarjela. Podizanje tehničke opremljenosti na iole viši nivo i brži razvoj zahtijeva velika investiciona ulaganja koja su nedostatna.

U periodu od 2000. do 2004. godine ostvarivane su slijedeće stope investiranja: u 2000. godini iznose 23%, 2001. godini 21%, 2002. godini 23%, 2003. godini 23% i 2004. godini 24%.

Ostvarene investicije na nivou Bosne i Hercegovine sa stopom investiranja od 2000. do 2004. godine ilustrira slijedeći pregled:

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Bruto domaći proizvod, mil. KM.					
Bosna i Hercegovina	9.611	10.480	11.651	12.303	13.512
Brčko Distrikt	154	213	291	318	356
Federacija BiH	6.723	7.274	7.943	8.268	8.930
Republika Srpska	2.734	2.993	3.417	3.717	4.226
<b>Ostvar. investicije u mil. KM.</b>					
Bosna i Hercegovina	2.047	2.033	2.237	2.313	2.811
Brčko Distrikt	0	0	0	0	86
Federacija BiH	1.536	1.527	1.800	1.828	1.939
Republika Srpska	511	506	437	485	786
<b>Stopa investiranja u %</b>	<b>21,3</b>	<b>19,4</b>	<b>19,2</b>	<b>18,8</b>	<b>20,8</b>

Ukupno ostvarene investicije u FBiH od 2002. do 2004. godine imaju tendenciju rasta, dok su u 2001. u odnosu na 2000. godinu manje za 0,6%.

Ostvarene investicije u FBiH po djelatnosti investitora od 2000. do 2004. godine ilustrira slijedeći pregled:

Namjena ulaganja	U mil. KM					Struktura u %				
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
<b>Ukupno</b>	<b>1.536,0</b>	<b>1.526,7</b>	<b>1.800,3</b>	<b>1.828,8</b>	<b>2.065,4</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
Prav. lica ukupno	1.508,4	1.499,9	1.764,3	1.796,2	2.024,4	98,2	98,2	98,0	98,2	98,0
Polj. lov i šumarstv.	32,2	40,3	42,0	40,8	25,8	2,1	2,6	2,3	2,2	1,3
Ribarstvo	1,8	2,5	0,6	1,0	0,6	0,1	0,2	0,0	0,1	0,0
Rudarstv.	15,1	22,2	35,4	88,7	35,2	1,0	1,5	2,0	4,9	1,7
Prerađiv. industrija	300,1	348,9	439,9	391,3	506,8	19,5	22,9	24,4	21,4	24,5
Snabdjev. el. en. gas. i vod.	219,1	212,4	208,2	191,1	191,3	14,3	13,9	11,6	10,5	9,3
Građevin.	78,2	72,2	82,7	80,3	82,9	5,1	4,7	4,6	4,4	4,0
Trgovina na vel. i malo	286,6	239,4	298,9	384,0	423,3	18,7	15,7	16,6	21,0	20,5
Namjena ulaganja	U mil. KM					Struktura u %				
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Saobr. skl. i	229,6	233,2	267,1	239,1	261,5	14,9	15,3	14,8	13,1	12,7

<sup>1</sup> U BiH u 1990. godini učešće investicija u GDP-u koje ujedno predstavlja stopu investiranja iznosilo je 20%.

veze										
Finansij. posredov.	71,5	50,5	72,9	63,4	73,1	4,7	3,3	4,0	3,5	3,5
Poslovanje nekretn.	76,6	68,0	127,3	72,3	116,6	5,0	4,5	7,1	4,0	5,6
Javna uprava i odbrana;	76,8	100,1	85,7	112,1	154,3	5,0	6,6	4,8	6,1	7,5
Obrazovanje	17,9	12,0	11,1	11,5	11,6	1,2	0,8	0,6	0,6	0,6
Zdr. s. zaš.	57,5	47,7	31,8	55,0	40,3	3,7	3,1	1,8	3,0	2,0
Ost. javne, druš., usl. djel.	27,8	33,2	44,8	39,6	41,6	1,8	2,2	2,5	2,2	2,0
Poljo. gazdin. Ukupno	27,6	26,8	36,0	32,6	41,0	1,8	1,8	2,0	1,8	2,0

U 2004. godini u odnosu na 2003. godinu samo u područjima poljoprivrede, lova i šumarstva, ribarstva i rudarstva nisu povećane ostvarene investicije.

U obimu ostvarenih investicija po područjima privrede u 2004. godini prednjačili su: prerađivačka industrija (506,8 miliona KM ili 24,5%), trgovina na veliko i malo (423,3 miliona KM ili 20,5%), saobraćaj, skladištenje i veze (261,5 miliona KM ili 12,7%).

U ostvarenim investicijama po karakteru izgradnje u 2004. godini dominantno mjesto imalo je proširenje, rekonstrukcija i modernizacija, zatim izgradnja novih kapaciteta i održavanje nivoa postojećih kapaciteta.

Sa stanovišta tehničke strukture investicija<sup>3</sup>, treba istaći da su prije rata građevinski objekti imali prevagu nad opremom sa montažom. Međutim, u 2004. godini je obrnuta situacija. Najveće učešće u ukupno ostvarenim investicijama odnosi se na strojeve, opremu i transportna sredstva (52%), zatim na građevinske radove (44%) i ostalo (4%).

U strukturi izvora finansiranja isplaćenih investicija FBiH u 2004. godini, po SKD u iznosu od 1.971,8 miliona KM, najviše učestvuju sredstva iz sopstvenih izvora (61%), finansijski krediti (23%), zatim udružena sredstva (3%), finansijski lizing (3%), sredstva fondova i budžeta (2%) i sredstva iz ostalih izvora (8%).

### 3. PRIVATIZACIJA

U okviru ukupnog procesa ekonomske tranzicije privatizacija državne imovine predstavlja najvažniji zadatak pridruživanja i uključivanja BiH u evropske integracije. U FBiH još uvijek je dominantno državno vlasništvo.

Privatizacijskim zakonima prihvaćen je modul masovne (certifikacijske privatizacije). Dodjelom certifikata građanima, date su početne pozicije svakom pojedincu za ostvarenje privatnog vlasničkog udjela u raspoloživom državnom kapitalu.

Federacija BiH utvrdila je pet, a evidentirala potraživanja iz četiri osnova<sup>1</sup> i to: opća potraživanja, stara devizna štednja, razlika neisplaćenih penzija i potraživanja iz osnova neisplaćenih plaća pripadnicima oružanih snaga (Armija BiH, HVO i Policije).

Evidentirana potraživanja na jedinstvenim računima građana na dan 31. 12. 2005. godine:

Opća potraživanja	Stara devizna štednja	Plaće pripadnika OS FBiH	Restitucija	Potraživanja penzionera	Ukupno
6.943.201.160,00	743.056.387,24	7.682.151.101,00	0,0	664.714.634,97	16.033.123.283,21

Broj otvorenih jedinstvenih računa građana je 2.242.136.

<sup>3</sup> U 1990. godini tehnička struktura investicija iznosila je: građevine 55,5%, oprema 37,6%, ostalo 6,9%.

<sup>1</sup> peti osnov - restitucija

U periodu od 1999. godine do 31. 12. 2005. godine od 1450<sup>2</sup> preduzeća planiranih za privatizaciju, postupak privatizacije pokrenut je za 1.328 preduzeća (91,58%).

Ukupno je završena privatizacija za 1.032 preduzeće ili 71,17%. Metodom male privatizacije potpuno je privatizirano 258 preduzeća (80,12% od planiranog), metodom tendera 323 preduzeća (78,58%), a metodom JPD je 100% privatizirano 451 preduzeće (43,74%).

Pregled broja privatiziranih preduzeća daje se u sljedećoj tabeli:

Metod privatizacije	Broj pred. u 1999.	Broj preduzeća koja su prošla kroz proces privatizacije dijelom ili u cjelosti								Završena privatizacija	
		1999. i 2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	UKUPNO	%	UKUPNO	%
<b>Mala privatizacija</b>	322	157	46	38	10	4	3	258	80,12	258	80,12
<b>Tender</b>	411	85	68	99	35	25	11	323	78,58	323	78,58
<b>JPD</b>	1031	0	676	71	0	0	0	747	72,45	451	43,74
<b>UKUPNO</b>	1450	-	-	-	-	-	-	1328	91,58	1032	71,17

**Napomena: Relativno velik broj preduzeća se privatizira kombinovano (tenderom i JPD).**

Od ukupno emitovanih 16 milijardi certifikata utrošeno je 10,7 milijardi ili 67%. Od preostale 5,3 milijarde neiskorištenih certifikata 2,1 milijardu nisu raspoloživi zbog više razloga (dupla registracija u FBiH i RS, blokirani kao „mrtvi“, dupli matični broj, nije registrovan prijem prvog izvoda).

Od raspoloživih certifikata u iznosu 3,2 milijarde KM građani će još jedan manji dio na svojim JRG potrošiti za otkup stanova i učešće u maloj i velikoj privatizaciji. Procjena je da će ostati neiskorišteno oko 15% certifikata što se može smatrati dobrim rezultatom. Rok za utrošak certifikata je 30. 06. 2007. godine.

Ostvareni prihodi od privatizacije iznose 8,9 milijardi KM, od čega se na certifikate odnosi 8,5 milijardi KM i na gotovinu 0,4 milijarde KM.

Pored ovih prihoda, značajan efekat predstavljaju ugovorene investicije u iznosu od 1,1 milijardu KM, od čega se na strane investicije odnosi 424 miliona KM ili 37,8% ukupnih investicija. U FBiH strani investitori kupili su 55 preduzeća uz zadržavanje uposlenih (6.682 radnika) i otvaranje oko 2.000 novih radnih mjesta.

U postupku male privatizacije je od 1999. godine do 31. 12. 2005. godine osim što je prodato 258 cijelih tzv. „malih“ preduzeća, prodato je i 2.387 predmeta koja su imovina preduzeća, dijelovi preduzeća, dionice ili udjeli preduzeća. Ukupno ugovorena prodajna cijena za sve predmete prodane u maloj privatizaciji je 424.366.154,13 KM, od čega je 232.432.780,37 KM u certifikatima, a ostvarena gotovim 191.933.373,76 KM.

Kako su sredstva ostvarena prodajom preduzeća prihod kantona i Federacije, a prihod od prodaje imovine u postupku male privatizacije je prihod preduzeća, od pomenutog iznosa

<sup>2</sup> Od 1450 preduzeća 322 je za malu privatizaciju, a ostalo za veliku privatizaciju.



gotovine, iznos od 30.200.123 KM je prihod kantona/Federacije, dok su iznos od 161.733.250,51 KM oprihodovala preduzeća.

U masovnoj privatizaciji nisu se prodavale javne i komunalne kompanije. Svaka druga kompanija prodana u masovnoj privatizaciji bila je većinsko vlasništvo građana i PIF-ova, koji nemaju novca da otplate dugove i pokrenu proizvodnju. Usvojeni Zakon o stečaju i zakon o likvidaciji ne provode se uspješno.

U FBiH ima 11 PIF-ova (svi učestvovali u masovnoj privatizaciji), a u RS 13.

U 2005. godini u FBiH ima 563.645 dioničara, od čega se 265.000 odnosi na PIF-ove.

Novi Zakon o društvima za upravljanje fondovima i o investicionim fondovima koji je u parlamentarnoj proceduri predvidio je da PIF-ovi koji ulože sredstva u preduzeća u svom vlasništvu, u periodu tranzicije, taj procenat vlasništva mogu zadržati i nakon transformacije, dok će ostali PIF-ovi svoje vlasništvo u preduzećima u koja nisu investirali morati svesti na 25%.

U septembru 2005. godine Komisija za vrijednosne papire FBiH donijela je Pravilnik o načinu transformacije privatizacijskog investicionog fonda (PIF-a) u investicioni fond. Do sada je sedam PIF-ova prešlo u investicione fondove<sup>3</sup>.

Planom za 2006. godinu, predviđeno je da se objavi prodaja za 24 preduzeća od ukupno 61 preduzeća koja su predviđena za privatizaciju, a u nadležnost su APF-a. Realizacijom ovog plana praktično bi se okončala privatizacija komercijalnih preduzeća i 50% državnog kapitala. Sumirajući efekte privatizacije za period 1999. – 2005. godine može se uočiti evidentan zastoj u provođenju procesa privatizacije u FBiH. Na to upućuje i podatak da je u 2005. godini privatizirano svega 14 preduzeća sa oko 34 miliona KM vrijednosti državnog kapitala. Najznačajniji problemi i prepreke za uspješno vođenje procesa privatizacije su koncentrirani u slijedeća tri segmenta (oblasti):

- Koncept privatizacije
- Konkurentnost ponude (preduzeća) za privatizaciju
- Poslovno okruženje

U cilju ubrzanja privatizacije i stvaranja pretpostavki za efikasniju provedbu procesa privatizacije u Federaciji BiH neophodno je preduzeti sljedeće aktivnosti:

1. Usvojiti izmjene zakona i podzakonskih propisa iz oblasti privatizacije;
2. Poboljšati konkurentnost ponude (preduzeća);
3. Osigurati znatno povoljniji ambijent za provođenje privatizacije;
4. Donošenje Zakona o kontroli ugovora povodom izvršene privatizacije;
5. Donošenje Zakona o restituciji;
6. Donošenje Zakona o finansijskom restrukturiranju privrednih subjekata sa učešćem državnog kapitala koji su predmet privatizacije;
7. Privatizaciju i investitore relaksirati od socijalnih tenzija;
8. Uspješnije vođenje stečajnih postupaka;
9. Vlada FBiH i vlade kantona treba da se odluče o načinu ulaska privatnog kapitala u infrastrukturni i komunalni sektor;
10. Izvršiti redizajniranje kredita Svjetske banke (PTAC) za tehničku pomoć privatizaciji;
11. Intenzivirati aktivnosti na identifikaciji, istraživanju i konačnom definiranju stvari, prava i obaveza iz pasivnog podbilansa;
12. Ažurirati mjere iz Srednjoročne razvojne strategije PRSP (2004. – 2007. godina);

---

<sup>3</sup> BIG, Crobih, Bosfin, Herbos, Naprijed, Bonus i Prov plus.

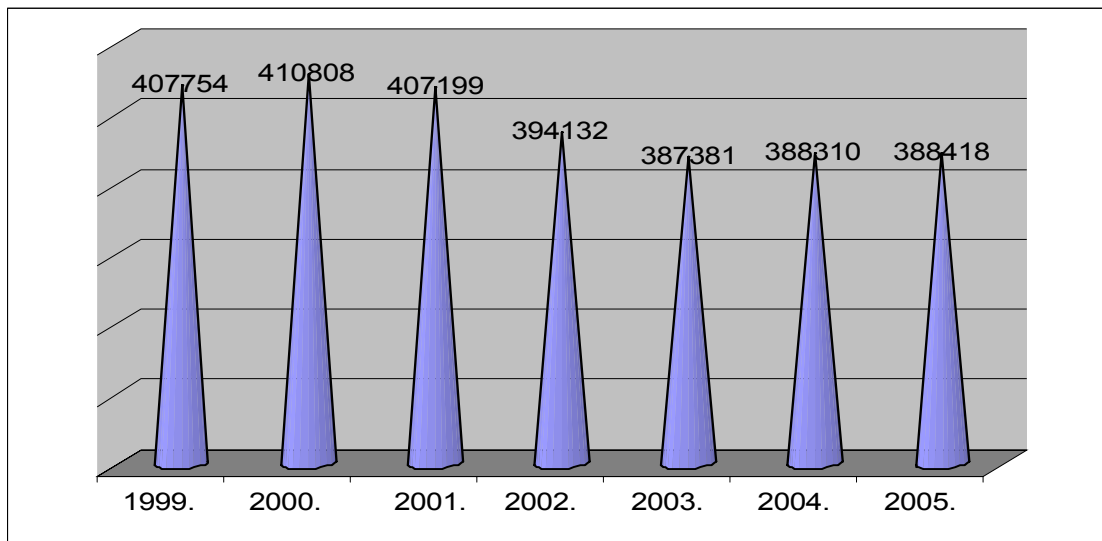
13. Inicirati produženje rokova za mogućnost korištenja certifikata u otkupu stanova i kupovini državnog kapitala;
14. U narednom periodu uspostaviti kontinuiranu koordinaciju između Agencije i ostalih organa koji imaju ovlaštenja i obaveze u provođenju procesa privatizacije.

#### 4. ZAPOSLENOST I ZAPOSŁJAVANJE

Zaposlenost i dalje predstavlja jedan od najvećih problema u F BiH, o čemu najbolje govori broj nezaposlenih osoba na kraju 2005. godine (347.478). Nizak stepen zaposlenosti i nedostatak finansijskih sredstava za obnovu i razvitak privrede, ukazuju na to da će problem zapošljavanja i nezaposlenosti biti težak i dugotrajan proces.

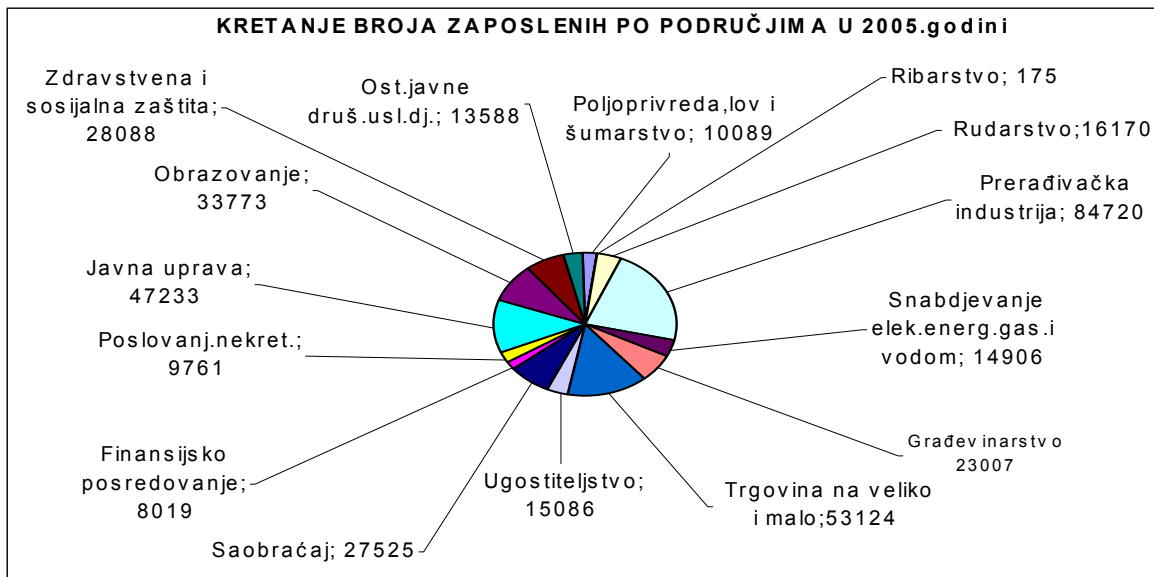
U 2005. godini ukupan broj zaposlenih<sup>4</sup> u FBiH, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, iznosio je 388.418 lica.

U periodu od 1999. do 2005. godine broj zaposlenih smanjen je za 19.336 radnika. Kada se posmatra kretanje zaposlenih po godinama u FBiH uočava se da je najveće smanjenje radnika bilo 2002. u odnosu na 2001. (13.067), a najmanje 2000. u odnosu na 1999. godinu (3.054), što se vidi iz slijedećeg grafikona:



Analiza zaposlenih radnika prema područjima značajna je iz više razloga. Ona pokazuje koje područje najviše doprinosi zaposlenosti. Na osnovu analize može se zaključiti koje su djelatnosti propulzivne i na koje se može računati u budućem zapošljavanju. U FBiH prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto u zaposlenosti (84.720 ili 21,8%), zatim trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla, te predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo (53.124 ili 13,7%), javna uprava i odbrana (47.233 ili 12.2%). Ove tri oblasti zapošljavaju skoro 50%od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

<sup>4</sup> RS 244.200- Izvor Centralna banka BiH



Nivo zaposlenosti u 2005.godini dostigao je 61,6% nivoa zaposlenosti iz 1991. godine. Stepenn zaposlenosti u 2005.godini u FBiH iznosio je 13,6%<sup>5</sup>.

Nezaposlenost je trenutno jedan od najvećih problema sa kojima se suočava FBiH. Ovaj problem se može ublažiti značajnijim obimom investicija, ali i drugim mjerama (rast fizičkog obima industrijske proizvodnje, prometa i usluga; eliminisanjem ili svodenjem na minimum „rada na crno“; usmjeravanjem dijela sredstava ostvarenih privatizacijom, uređenjem tržišta rada; otvaranjem javnih radova i dr.).

Broj nezaposlenih u FBiH u 2005.godini iznosio je 347.478 lica. U 2005.godini broj nezaposlenih se povećao za 85.685 lica u odnosu na 1999.godinu.

#### KRETANJE ZAPOSLENIH I NEZAPOSLENIH U FBiH I RS

	Federacija BiH					Republika Srpska				
	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Zaposleni	407.199	394.132	387.381	388.310	388.418	219.954	234.713	234.685	236.899	244.280
Nezaposleni	269.004	290.715	304.830	325.738	347.478	137.945	134.990	138.111	142.462	142.331
Stopa nezaposlenosti	39,8	42,4	44,0	45,6	47,2	38,5	36,5	37,0	37,6	36,8

Izvor podataka:

FBiH-Federalni zavod za statistiku

RS-Centralna banka BiH

Najveće učešće broja nezaposlenih osoba odnosi se na KV spremu (37,0%); NKV (32,9%); SSS (22,5%); PKV (3,2%); VSS (1,8%); VŠS (1,4%) i ostalih (1,1%).

Najveći broj nezaposlenih evidentiran je u Tuzlanskom kantonu (84.085); Zeničko-dobojskom (67.952) i Sarajevskom (67.537).

Poseban problem u zapošljavanju i dalje predstavlja „rad na crno“ iako se čine značajni napori na suzbijanju ovakvog načina rada. Glavne karakteristike ovakvog rada su da nije zaključen ugovor o radu sa zaposlenim u skladu sa Zakonom o radu, i s tim u vezi ne uplaćuju se ni doprinosi za penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje. Na taj način se direktno oštećuju

<sup>5</sup> 1991.godine u BiH 23,0%.

fondovi iz kojih se finansiraju ugrožene kategorije stanovništva, a prije svega, nezaposleni i penzioneri.

Stopa nezaposlenosti<sup>6</sup> u FBiH u 2005.godini iznosila je 47,2%. Stopa nezaposlenosti iz godine u godinu raste, i ovaj rast će u narednom periodu biti još snažniji zbog privatizacije. Naša zemlja prolazi kroz tranzicijski proces, što utiče i na stanje u oblasti zapošljavanja. Problem tržišta radne snage je još više izražen u odnosu na ostale tranzicijske zemlje iz razloga rascjepkanog tržišta koje je posljedica, pored ostalog, ustavnog uređenja BiH. Da bi se pokrenuo proces masovnijeg zapošljavanja u FBiH neophodna su veća finansijska ulaganja u pokretanje proizvodnje. U manje više svim preduzećima posebno u državnom vlasništvu neophodno je izvršiti prestrukturiranje. Ovdje se u prvom redu misli na finansijsko prestrukturiranje privrednih subjekata. U ovoj fazi razvoja ekonomije u FBiH odnosno BiH kao cjelini, a da bi se izvršilo finansijsko prestrukturiranje pojedinih privrednih subjekata, potrebna su velika finansijska sredstva. S obzirom da više od polovine privrednih subjekata ostvaruje gubitke u poslovanju, sa velikom zaduženošću i povremenom odnosno kontinuiranom likvidnošću, djelimično odnosno potpuno finansijsko prestrukturiranje preduzeća može se izvršiti samo dokapitalizacijom i direktnim stranim ulaganjima. Zbog nestabilne političke i ekonomske situacije (poslovnog okruženja) ostvarivanje dokapitalizacije i direktnih stranih ulaganja nije ni približno očekivanjima. Kada se ima u vidu da proces privatizacije ne ide željenim tokom ova problematika se još više usložnjava. Bojati se, da veći broj radnika koji se nalaze u kategoriji zaposlenih su ustvari sa stanovišta ostvarivanja prava iz radnog odnosa „ nezaposleni radnici“. Sasvim je izvjesno da se povećanje zaposlenosti može očekivati uglavnom u privatnom sektoru, te da je podsticanje poduzetništva najbolje rješenje za smanjenje nezaposlenosti. Međutim, ankete koje su rađene sa poduzetnicima ukazuju na veliko nepovjerenje u sistem i poslovne partnere, što predstavlja sve ozbiljniju prepreku za rast privatnog sektora.

Kao pretpostavka boljem funkcionisanju tržišta rada u FBiH izvršena je reforma radnog zakonodavstva. Usvojeni su Zakon o radu i Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba. Ovi zakoni su prilagođeni potrebama tržišne ekonomije i nude moderna rješenja koja korespondiraju sa međunarodnim radnim standardima u ovoj oblasti. Novo radno zakonodavstvo nije prepreka za otvaranje novih radnih mjesta i mobilnosti radne snage. Zakonom predviđena socijalna sigurnost za vrijeme nezaposlenosti obezbjeđuje istina skromnu novčanu naknadu koja je uporediva sa drugim zemljama regiona u smislu njene visine i dužine primanja. Iako je u FBiH veoma nizak broj korisnika ove naknade zbog neplaćanja obaveznih doprinosa od strane poslodavca, za očekivati je da će ovo u buduću biti važna podrška prihodima, većem broju nezaposlenih, i ne bi trebala da bude destimulirajući faktor za nezaposlene da se više angažuju u traženju posla.

Na osnovu Odluke o Zakonu o posredovanju u zapošljavanju i socijalne sigurnosti nezaposlenih osoba osnovan je Federalni zavod za zapošljavanje (Sl.novine FBiH, br.41/01). U cilju efikasnijeg rješavanja pitanja iz oblasti zapošljavanja formiraju se kantonalne službe za zapošljavanje. Službe za zapošljavanje uspostavljene su u svim kantonima. Takođe je osnovana Agencija za zapošljavanje na nivou BiH čiji je zadatak sakupljanje statističkih podataka vezanih za zapošljavanje na nivou cijele države i predstavljanje BiH u međunarodnim i bilateralnim pitanjima vezanim za rad.

U parlamentarnoj proceduri su sljedeći zakoni: Zakon o inspekciji rada, Zakon o zaštiti na radu, Zakon o neto satnici, Zakon o rješavanju radno pravnog statusa zaposlenika koji dobrovoljno napušta poslodavca u procesu restrukturiranja.

---

<sup>6</sup> U BiH 1991.godine 24,0%.

## 5. POLITIKA PLAĆA

Rast prosječnih plaća u F BiH za 2005. godinu uvjetovan je najvećim dijelom ostvarivanjem bruto domaćeg proizvoda (GDP)<sup>7</sup>

Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku<sup>8</sup> u F BiH u 2005. godini iznosila je 557 KM, odnosno ostvaren je nominalni rast u odnosu na 2004. godinu od 4,5%.

Kada se posmatra kretanje prosječnih ličnih dohodaka u F BiH u periodu od 2000. do 2005. godine, ostvarivan je rast ličnih dohodaka iz godine u godinu. Najveći rast je ostvaren 2002. u odnosu na 2001. godinu (8,9%), a najmanji u 2004. u odnosu na 2003. godinu od 1,8%.

Entiteti	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	Prosje.stopa 2005-2000
F BiH	413	443	483	524	533	557	6,2
RS	277	309	347	379	422	464	10,9

Prosječna neto plaća u RS u 2005. godini iznosila je 464 KM, odnosno ostvaren je nominalni rast u odnosu na 2004. godinu od 9,9 %.

Primjetan je i trend smanjenja razlika u plaćama između F BiH i RS. Tako je 2000. godine FBiH imala 49,0% veće plaće od RS, a 2005.godine 20,0%.

Napominjemo da je prosječna neto plaća po zaposlenom u BiH u 1990. godini iznosila 483 KM, znači sadašnje plaće u FBiH su veće u odnosu na predratni period za 15,3%. Plaće koje se isplaćuju posljednjih godina u FBiH u većini slučajeva nisu rezultat rada (produktivnosti ). Na osnovu podataka o prosječnim plaćama po područjima u 2005. godini plaće se kreću od 370 KM u građevinarstvu do 1.130 KM u finansijskom posredovanju.

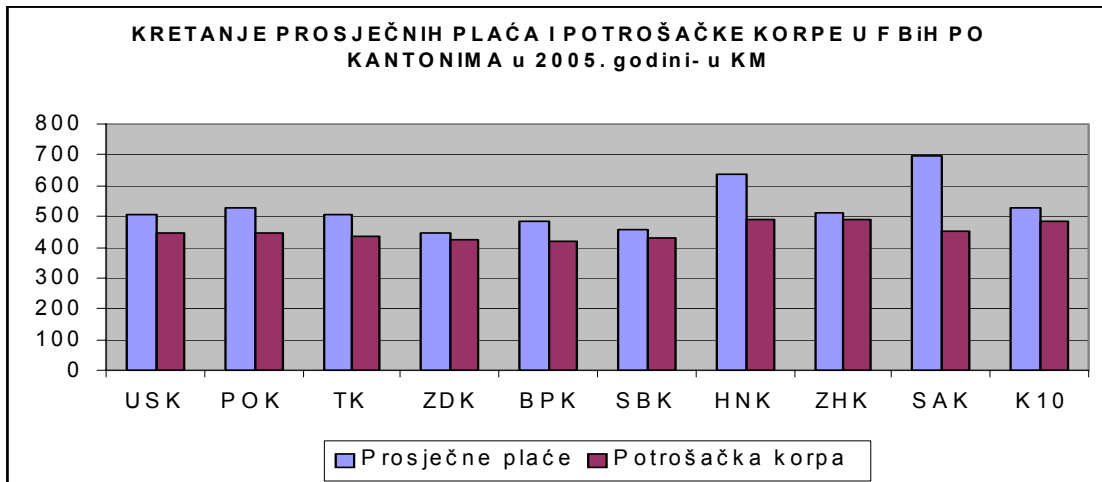
Znatne oscilacije u 2005. godini uočavaju se u visini plaća po kantonima. Najveći iznos plaća ostvaren je u Sarajevskom kantonu (694 KM), Hercegovačko-neretvanskom kantonu (637 KM), dok je najniža plaća ostvarena u Zeničko-dobojskom kantonu (445 KM).

Korpa potrebnih proizvoda (53 najvažnije životne namirnice) za preživljavanje četvoročlane porodice u FBiH u 1999. godini iznosila je 428 KM, a u 2005. godini 455 KM.

Korpa potrebnih proizvoda u 2005. godini bila je najskuplja u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (492 KM), a najmanja u Bosansko- podrinjskom kantonu (418 KM).

<sup>7</sup> U FBiH u 2004. godini učešće prosječne plaće u GDP per capita iznosilo je 6,0%. U BiH 1990. godine ovo učešće je iznosilo je 13,6%.

<sup>8</sup> Bugarska 225 KM, Rumunija 254 KM, Makedonija 379 KM, Hrvatska 1018 KM i Srbija 344 KM (Podaci za 2003. godinu- BiH Ekonomski memorandum za BiH- maj 2005. godine-dokument Svjetske banke).



U 2005. godini plaće se uređuju na osnovu Zakona o radu. Zaključen je Opći kolektivni ugovor za teritoriju F BiH, kojim se uređuju temeljna prava i obaveze zaposlenih i poslodavaca u oblasti radnih odnosa koja nisu regulirana Zakonom o radu. Takođe, su zaključeni i granski kolektivni ugovori, ali u većini slučajeva se ne primjenjuju.

U FBiH dvije trećine stanovništva od svojih mjesečnih primanja ne mogu sebi priuštiti ni osnovne životne namirnice. Odnos između prosječne plaće i potrošačke korpe samo djelimično ukazuje na dubinu socijalno-ekonomskog urušavanja. Socijalna slika u F BiH je krajnje deprimirajuća, jer je jako mnogo stanovništva dovedeno u poziciju totalnog siromaštva ili na sam rub siromaštva. Generalna linija siromaštva, odnosno ukupni godišnji iznos potrošnje ispod koga se pojedinac smatra siromašnim, do kojeg je došla Svjetska banka anketom o ispitivanju životnog standarda, iznosi 2.198 KM. Primjenom ovog kriterijuma utvrđeno je da se oko 20% stanovništva u BiH nalazi ispod linije siromaštva, a oko 30% blizu siromaštva. Stanovništvo F BiH je u boljoj poziciji i s prosječnim plaćama od 557 KM uspijeva podmiriti cijenu potrošačke korpe od 455 KM, u koju su u oba entiteta uračunati samo izdaci za hranu i piće za četvoročlanu porodicu. Nisu uračunate usluge, stanovanje i druge egzistencijalne potrebe.

I dalje su neto plaće u FBiH u odnosu na BiH kao cijelinu znatno opterećene raznim dažbinama (porezi i doprinosi), što svakako utiče na povećanje cijene koštanja proizvoda i usluga odnosno na ostvarivanje dobiti privrednih subjekata. Posmatrajući kretanje stopa poreza i doprinosa na neto plaće, u poratnom periodu, uočava se da su se stope smanjivale iz perioda u period, tako da danas iznose 69%.

Zbog izraženih gubitaka u poslovanju privrednih subjekata, značajne i kontinuirane nelikvidnosti, velike zaduženosti, kao i iz drugih razloga većina subjekata, bilo da se radi o državnom ili privatnom sektoru, imaju neredovite isplate ličnih dohodaka. Neredovitost isplata plaća ima za posljedicu neurednu ili sa velikim zakašnjenjem isplatu doprinosa fondovima, posebno penziono-invalidskom i zdravstvenom fondu. Uvezivanje staža radnicima ne samo da je postao problem radnika i preduzeća u kojima su uposleni nego je to problem od državnog značaja. I pored toga što je zakonodavac omogućio da se poslodavac odnosno Zavod PIO sporazumno dogovore o reprogramiranju ovih obaveza za narednih 6 mjeseci i dalje je ovaj problem i te kako aktuelan.

## 6. FISKALNA POLITIKA, BUDŽET I JAVNI RASHODI

**Fiskalna politika** jedna je od osnovnih pokretača za ostvarivanje općih makroekonomskih ciljeva. U Bosni i Hercegovini, fiskalna politika kao poluga uspješnog ekonomskog sistema, utoliko je složenija što direktne ovlasti za njeno uređivanje i vođenje nisu na nivou države, nego su na entitetskom nivou.

U proteklom periodu harmonizacija fiskalnih politika i administracije u BiH bila je ključni cilj, a posebno zbog činjenice da je to uvjet za približavanje ka priključenju EU, koji zahtjeva implementaciju fiskalnih reformi.

U cilju jačanja fiskalnog sistema u maju 2005. godine uspostavljeno je fiskalno vijeće BiH. U toku je izrada Zakona o fiskalnom vijeću BiH, koje će između ostalog definirati organizaciju, način odlučivanja i kaznene odredbe za budžetske korisnike koji ne postupe po odlukama ovog vijeća.

Uspostavom Uprave za indirektno oporezivanje ostvaren je značajan napredak u harmonizaciji poreskih režima FBiH i RS, a očekuje se i postizanje znatnog poboljšanja poreske administracije i stepena poštivanja poreskih obaveza. Ova uprava je, spajanjem entitetskih carinskih uprava, uspostavljena u januaru 2004. godine postala nosilac odgovornosti za uvođenje PDV-a. Iako je rano procjenjivati uticaj reforme carina, može se konstatirati da postoje indicije da se ubiranje prihoda od carina odvija bolje nego što je očekivano.

U skladu sa Srednjoročnom razvojnom strategijom BiH ključni cilj fiskalne reforme u FBiH je smanjenje javne potrošnje na održiv nivo, obzirom da nivo vanjske donatorske podrške opada. Srednjoročni okvir rashoda i Dokument okvirnog **budžeta** smatraju se ključnim instrumentima u realizaciji ovih mjera.

U skladu s tim, prisutne su pozitivne tendencije stalnog pada učešća javnih prihoda u GDP-u tako da je taj procenat od 49,8% u 2000. smanjen na 48,7% u 2004. godini, a predviđa se da će i dalje padati (do 2007. godine na 43,6%)<sup>9</sup>.

U proteklom periodu postignut je značajan napredak i bitni kvalitativni pomaci u upravljanju javnim finansijama. Poboljšan je način pripreme federalnog budžeta, informacije o javnim finansijama su iz godine u godinu detaljnije i dostupnije javnosti, a uveden je i trezor.

U ukupnim poreznim приходima sva tri nivoa u Federaciji BiH preovladavaju porez na promet, posebni porezi (akcize) i carine, koji u ukupnim budžetskim приходima učestvuju 83,3%.

U proteklom periodu pad carinskih prihoda znatno je uticao na budžet FBiH. Sporazum o slobodnoj trgovini nepovoljno je uticao na raspodjelu javnih resursa, pri čemu su prihodi nivoa Federacije rasli sporije od prihoda drugih nivoa. Prema postojećim aranžmanima raspodjele prihoda, učešće prihoda Federacije u ukupnim javnim приходima opada od 29,9% u 2002. na 32,3% u 2005. to će dalje imati uticaja na budžet FBiH, tako što će se izvršiti znatna smanjenja diskrecione potrošnje na javne programe u narednom periodu.

U 2005. godini u FBiH javni prihodi budžeta na svim nivoima, koji iznose 4.469 miliona KM raspoređeni su na sljedeći način: 23% Federalnom budžetu, 32% kantonalnim budžetima, 7% općinama, 35% fondovima i preostalim 3% ostalim korisnicima.

---

<sup>9</sup> Udio poreza i doprinosa u BDR u Hrvatskoj 46,6%, Poljskoj 42,1%, Češkoj 40,5% i Mađarskoj 40,3%.

Najveći dio javnih prihoda vanbudžetskih fondova u 2005. godini ostvaren je po osnovu doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje u iznosu 867,0 miliona KM i zdravstveno osiguranje 631,7 miliona KM, a za osiguranje od nezaposlenosti 95,7 miliona KM.

Prema podacima Federalnog ministarstva finansija u 2005. godini ostvareni ukupni prihodi federalnog budžeta iznose 1.033,1 milion KM. Ukupni **javni rashodi** u Federaciji u 2005. godini iznose 1.031,9 miliona KM. Javni izdaci ostvareni su za 1,2 mil. KM manje u odnosu na ostvarene javne prihode. Imajući u vidu strukturu rashoda federalnog budžeta može se reći da je budžet najvećim dijelom potrošnog karaktera. Svega 4,4% rashoda budžeta odnosi se na podsticaje poljoprivredi, industriji, rudarstvu i veterinarstvu, što je nešto više u odnosu na 2000. U cilju pristupa BiH NATO partnerstvu za mir reforma odbrane je dala očekivane rezultate, izvršena je racionalizacija i smanjen broj vojnog osoblja, prodana nepotrebna imovina i usklađena kadrovska struktura, što je dovelo do smanjenja rashoda u budžetu. Imajući u vidu NATO standarde u odbrani, kao i opterećenost Budžeta s ovim rashodima i dalje je neminovno reduciranje izdataka u ovu namjenu. Međutim, u Federaciji postoje i dalje objektivna ograničenja u nastojanju za smanjenjem javnih rashoda.

Iz navedenog može se zaključiti:

- struktura porezne osnovice u Federaciji BiH je izuzetno složena,
- učešće javnih prihoda u GDP-u je izuzetno visoko i
- vrlo nizak fiskalni kapacitet.

Budžet Federacije BiH za 2006. godinu (ukupni planirani prihodi i finansiranje) iznosi 1.139,6 miliona KM, od čega finansiranje (od međunarodnih finansijskih institucija) iznosi 55,6 miliona KM.

Budžet RS za 2006. godinu iznosi 1.098 miliona KM, što je za 16% više u odnosu na prethodnu godinu.

Budžet institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2006. godinu iznosi 954,60 miliona KM, što je za 64% više u odnosu na 2005. godinu (581,30 miliona KM). Rashodi za servisiranje vanjskog duga iznose 288,11 milion KM, odnosno za 18% više u odnosu na 2005. godinu. (244,11 miliona KM).

Značajan porast budžeta BiH je iz razloga rezervisanja sredstava za nove institucije čije je formiranje počelo u 2005. godini i čiji postupak formiranja se nastavlja i u 2006. godini i za nove koje steknu status budžetskih korisnika. Osim toga, predviđena su i sredstva za pregovore u EU za proces pripreme sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u EU.

Izgradnja uspješnije i efikasnije fiskalne politike koja osigurava finansiranje javnih rashoda u onoj mjeri kako to očekuju porezni obveznici kontinuirani je proces.

Stav je i MMF-a da organi upravljanja u BiH troše mnogo i da se izdaci predviđeni budžetima moraju značajno smanjiti. To je uvjet za razgovor o stand by aranžmanu, koji iznosi 50 miliona KM.

Još uvijek je visok udio rashoda za administraciju u BiH (plaće i naknade uposlenih i druge beneficije), na štetu ulaganja u infrastrukturu.

Dodatna sredstva za rješavanje problematike finansiranja povratka izbjeglica i raseljenih i izbjeglih osoba osigurati će se preko Fonda za povratak.

Finansiranje projekta obnove i rekonstrukcije zgrada institucija BiH u 2006. godini osigurava se iz sredstava donacije Vlade R Grčke i namjenski izdvojenih sredstava iz budžeta BiH na osnovu Sporazuma o petogodišnjem programu razvojne saradnje od 2002. do 2006. godine između Vlade R Grčke i Vijeća ministara BiH.



Aneksom I Budžeta BiH utvrđuje se tretman sredstava, način praćenja i evidentiranja projekta izrade planersko – studijske i projektne dokumentacije za autoput na Koridoru Vc.

U 2001. godini otpočela je implementacija projekta USAID-a - Modernizacija poreske administracije u BiH (TAMP), koja će trajati do juna 2006. godine, u koji je uloženo 10 miliona USA\$. Rezultat projekta TAMP je, naime, jedinstvena Centralna baza podataka na području cijele FBiH i moderna komunikacijska mreža svih 70 poreznih ispostava i 10 kantonalnih poreznih ureda.

U naredne četiri i po godine predviđena je implementacija novog projekta USAID-a koji će obuhvatiti reformu poreza (TARA), u koji će biti uloženo 12,8 miliona dolara.

Projekat TARA imaće dvostruki fokus, poresku politiku i poresku upravu, što podrazumijeva eliminaciju nekih poreza i naknada, restrukturiranje poreza, modernizaciju poreza na nekretnine, kao i jačanje Ministarstva finansija u oblasti analize i kreiranja poreske politike.

Predviđa se donošenje u 2006. godini Dokumenta okvirnog budžeta za 2007. g. (srednjoročni okvir rashoda za period od 2006. do 2008. godine)

Nakon postignutog napretka u oblasti javnih finansija i stvaranja uvjeta za fiskalnu održivost FBiH i drugih nivoa vlasti, neophodno je poduzimati mjere na daljem rasterećivanju privrede izdvajanjima na ime direktnih poreza, posebno opterećenja plaća zaposlenih radnika.

U tom smislu predviđa se – zavisno od fiskalnih efekata koji se postignu uvođenjem PDV-a predlaganje reformi u oporezivanju dohotka i dobiti privrednih subjekata na način da se ukupno opterećenje plaća od 69% smanji za 2 procenta poena. Uz ovo, predviđa se predlaganje mjera koje se odnose na smanjenje visine stope zatezne kamate na javne prihode, kako bi se rasteretila privredna društva, posebno ako se ima u vidu stabilnost inflacije.

U proteklom periodu donesen je set zakona koji se odnose na indirektno oporezivanje, tako da je zakonski okvir za ovaj sektor sljedeći: Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u BiH (Sl. Glasnik BiH, br. 44/03 i 52/04), Zakon o porezu na dodatnu vrijednost («Sl. Glasnik BiH», br. 9/05, 35/05), Zakon o registraciji poslovnih subjekata u FBiH (Sl. Novine FBiH, br 27/05), Zakon o postupku prisilne naplate neizravnih /indirektnih poreza/ (Sl. Glasnik BiH br. 89/05); Zakon o postupku indirektnog oporezivanja (Sl. Glasnik BiH 89/05), Zakon o upravi na indirektno oporezivanje (Sl. Glasnik BiH 89/05).

Javni prihodi kantona u periodu od 2001. do 2005. godine rasli su po prosječnoj godišnjoj stopi od 8,2%. Pri tome, najbrži rast prihoda bilježi se u Bosansko podrinjskom (11,9%), kantonu, Srednjobosanskom (10,5) i TZ (9,4%) i Zeničko dobojskom kantonu. (8,9%). Najniži rast odnosno opadanje javnih prihoda bilježe sljedeći kantoni: Posavski kanton i Kanton 10. Herceg. bosanski.

U cilju pronalaženja modela buduće saradnje sa EU u oblasti fiskalne politike u BiH pripremiće se ekonomsko fiskalni programi BiH početkom 2006. godine. Potrebe definirane u ovom programu mogu biti osnova za dobijanje finansijske pomoći EU.

## **7. MONETARNO – KREDITNA POLITIKA**

Centralna banka je jedina ovlaštena institucija za monetarnu politiku i emisiju novca u BiH. U saradnji sa Agencijom za bankarstvo FBiH i Agencijom RS obavlja kreiranje i provođenje monetarno – kreditne politike.

Konvertibilna marka, sa međunarodnom oznakom „BAM“ potpuno je pokrivena deviznim sredstvima omogućavajući stabilnost kursa, što je glavni princip „Currency Boarda“ (Valutnog odbora).

Period od 2000. do 2005. godine karakterizira kvalitetno jačanje pravnog okvira za bankarski sektor, kao i regulatorne i supervizerske uloge bankarskih agencija. Zakonski i podzakonski okvir za poslovanje banaka u FBiH su konzistentni međunarodnim standardima.

Kreditna politika je u nadležnosti komercijalnih banaka koje su u privatnom i dominantno stranom vlasništvu (70%).

Bankarski sistem BiH, krajem 2005. godine<sup>10</sup>, čine 33 banke (FBiH 24 banke, a RS 9 banaka). Prema strukturi vlasništva u FBiH u privatnom i pretežno privatnom vlasništvu je 18 banaka ili 75%.

Privremenu upravu na dan 31. 12. 2005. godine imalo je pet banaka: Poštanska banka BiH d.d. Sarajevo, Hercegovačka banka d.d. Mostar, UNA banka d.d. Bihać, Ljubljanska banka d.d. Sarajevo i Privredna banka d.d. Sarajevo. Dozvolu za obavljanje unutrašnjeg platnog prometa imele su 24 banke.

Smanjenje broja banaka uzrokovano je sukcesivnim povećanjem osnivačkog cenzusa<sup>11</sup>, uvođenjem novih standarda u radu banaka, kao i sve kvalitetnijim nadzorom nad radom banaka. Ovo je uticalo na prestrukturiranje, konsolidaciju i uspješan rad bankarskog sektora. Okrupnjavanje bankarskog sektora bilo je naročito intenzivirano u drugoj polovini 2005. godine. Nova Ljubljanska banka preuzela je Razvojnu banku Banja Luka, a potom i Tuzlansku banku Tuzla. Ovoj slovenskoj bankarskoj grupaciji pripadaju još CBS banka Sarajevo te LHB banka Banja Luka. Italijanska banka Intesa, krajem 2005. godine kupila je UPI banku Sarajevo. Također, krajem prethodne godine Bank Austria Creditanstalt, vlasnica HVB Central Profit banke, kupila je većinski dio Nove banjalučke banke. Sve ove akvizicije obilježit će poslovanje komercijalnih banaka u narednim godinama. U 2006. godini biće nastavljeno okrupnjavanje banaka, jer su 33 banke previše za državu kao što je BiH. Prema procjenama, za ovaj prostor dovoljno je 10 do 15 banaka.

Prema raspoloživim konačnim podacima<sup>12</sup> (stanje 31. 12. 2004. godine), osnovni indikatori ekonomske snage banaka u FBiH su sljedeći:

- ukupna aktiva iznosi 7,6 milijardi KM i u odnosu na 2000. godinu veća je za skoro dva puta. U 2005. godini iznosi 9,4 milijarde KM (prethodan podatak)
- kapital iznosi 906,7 miliona KM i veći je 83,1% u odnosu na 2000. godinu.

U 2004. godini pozitivan finansijski rezultat ostvarilo je 18 banaka, a u 2005. godini 19 banaka (prethodan podatak).

U okviru aktive na kredite se odnosi 55%, novčana sredstva 37,6%, dok se ostatak odnosi na vrijednosne papire (0,3%), plasmane drugim bankama (1,1%), poslovni prostor i ostala fiksna aktiva (3,9%) te ostala aktiva (2,2%).

U okviru pasive na obaveze se odnosi 88,1%, a na kapital 11,9%. Učešće depozita u ukupnim obavezama je 83,5%.

Prema nerevidiranim podacima<sup>13</sup> za prvo polugodište 2005. godine vodeća banka u BiH je Raiffeisen banka sa ukupnom aktivom 2,1 milijardu KM. Slijedi Hypo Alpe Adria (HAAB) grupa čija aktiva iznosi 1,8 milijardi KM, zatim Uni Credit Zagrebačka banka BiH sa 1,4 milijarde ukupne aktive te HVB Central Profit banka sa aktivom u iznosu 865 miliona KM i Nova Ljubljanska banka sa aktivom od 630 miliona KM.

<sup>10</sup> U 1998. godini u BiH je bilo 67 banaka, od čega u FBiH 53 banke, u RS 14 banaka.

<sup>11</sup> Datum 08.03.2001. godine cenzus iznosi 7,5 miliona KM, na kraju juna 2001. godine 10 miliona, a 31. 12. 2002. godine 15 miliona KM.

<sup>12</sup> Komercijalne banke izvještaj o poslovanju za 2005. godinu dostavljaju Agenciji za bankarstvo FBiH do 30.06.2006. godine.

<sup>13</sup> PORTAL BH BIZNIS

Od 05.01.2001. godine platne transakcije se vrše u komercijalnim bankama, a kliring u CB BiH. Tokom 2005. godine izvršeno je 22.909.427 transakcija RTGS (transakcije veće od 10.000 KM) i žiro kliringa (transakcije manjih vrijednosti) ukupne vrijednosti od oko 36 milijardi KM. Ocjena je da je reforma platnog sistema bila uspješna i da je platni sistem moderan.

Profitabilnost banaka u narednom periodu i dalje će najviše zavisiti od kvaliteta aktive, odnosno izloženosti banke kreditnom riziku te efikasnog upravljanja operativnim troškovima. U uslovima kada je vrlo teško naći klijenta koji je siguran i koji će uredno vratiti kredit, banke su se preorijentisale na profit od usluga, poput elektronskog bankarstva i kartičarskog poslovanja, što sada čini oko 50% njihovih prihoda.

Iz ovih razloga treba preduzeti aktivnosti na donošenju zakona o zaštiti povjerilaca i veće i konkretne odgovornosti dužnika. U budućnosti, uključivanja u međunarodno finansijsko poslovanje i tržišta, banke će više biti izložene tržišnim rizicima: kamatnom, deviznom i cjenovnom, što će zahtijevati dalje jačanje kapitalne osnove ne samo iz internih izvora kroz povećanje zadržane dobiti iz ostvarenog profita, nego i iz eksternih izvora, što je preduslov za dalju ekspanziju i rast banaka.

Banke bi trebale koncentrisati aktivnosti na jačanju internih kontrola i internih revizija. Jedan od prioriteta CB BiH je reforma supervizije. Naime, sve komercijalne banke u FBiH i RS podržavaju stav da Centralna banka BiH treba vršiti superviziju nad njihovim radom i da supervizija treba da bude na državnom nivou.

Udruženje banaka Bosne i Hercegovine iniciralo je u 2005. godini aktivnosti na donošenju Zakona o bankama na nivou BiH, formiranju Aukcijskog centra i na donošenju zakona kojim će se regulisati minimalni standardi u zaštiti banaka zbog sve učestalijih pljački. U februaru 2006. godine završena je sudska registracija Aukcijskog centra u Sarajevu. Ovaj centar značajan je za poslovanje banaka, a naročito u domenu naplate potraživanja.

Kamatne stope na godišnjem nivou za kratkoročne kredite u prosjeku iznose oko 10%, a za dugoročne kredite oko 9%. Današnje kamate na bankarske kredite su još uvijek visoke, naročito u situaciji kad u zemlji gotovo nema inflacije.

Bez obzira na visinu kamate, u 2005. godini stanovništvo je „povuklo“ 2,78 milijardi ili oko 50% kreditnih sredstava. Četvrtina tog novca uložena je u stambenu izgradnju, zanatstvo i poljoprivredu, dakle u proizvodne aktivnosti, a ne u potrošnju. Banke više vole da ulaze u poslovanje s domaćinstvima, nego s firmama zbog poteškoća vezanih za provođenje ugovora o kreditu u slučajevima nevratanja. Trajanje naplate kredita koji se ne vraćaju traje i do nekoliko godina. Takođe, banke oklijevaju da daju kredite firmama s velikim zaostalim neizmirenim obavezama.

Zahvaljujući stabilnosti i kvaliteti poslovanja vraćeno je povjerenje u bankarski sistem. Nova štednja stanovništva iznosi 2,1 milijardu KM (stanje 31. 12. 2004. godine) i veća je 3,6 puta u odnosu na 2000. godinu. Prema prethodnim podacima na kraju 2005. iznosi oko 2,6 milijardi KM. Gotovo sva štednja nalazi se u privatnim bankama (98,9%), odnosno svega oko 1,1% ukupne štednje nalazi se na računima kod pet državnih banaka. Treba istaći jaku koncentraciju štednje u nekoliko banaka, jer se 76% ukupne štednje nalazu u četiri najveće banke. Na rast štednje u značajnoj mjeri uticalo je postojanje sistema osiguranja depozita<sup>14</sup>.

Krajem 2005. godine 15 (petnaest) banaka iz FBiH imalo je certifikat (licencu) za osiguranje depozita, a 7 (sedam) banaka u RS. Osigurani iznos je 7.500 KM.

Proces transformacije i konsolidacije bankarskog sistema u BiH je u završnoj fazi. Još uvijek egzistira 6 (šest)<sup>15</sup> banaka u državnom vlasništvu koje posljednjih godina stagniraju ne

<sup>14</sup> Od januara 2001. godine počela je sa radom Agencija za osiguranje depozita FBiH, u avgustu 2002. godine osnovana je Agencija za osiguranje depozita BiH.

<sup>15</sup> Union banka d.d. Sarajevo, Una banka d.d. Bihać, Ljubljanska banka d.d. Sarajevo, Gospodarska banka d.d. Mostar, Poštanska banka BiH d.d. Sarajevo i Federalna investicijska banka

hvatajući korak sa promjenama na tržištu. U parlamentarnoj proceduri je transformacija Investicijske banke FBiH u Razvojnu banku FBiH.

U narednom periodu treba ubrzati aktivnosti na okončanju privatizacije preostalih državnih banaka. U politici kreditiranja treba davati veću podršku malim i srednjim preduzećima te u što je moguće većoj mjeri uticati na preispitivanje i dalje smanjivanje visine kamatnih stopa. Neophodno je nastaviti sa daljnjim okrupnjavanjem banaka, povećavanjem kapitala, rastom štednje i stvarati uslove za što efikasnije funkcionisanje tržišta kapitala.

Također treba preduzeti aktivnosti na unapređenju saradnje između entitetskih agencija za bankarstvo.

## 8. TRŽIŠTE I CIJENE

Tržište BiH je vrlo malo i nerazvijeno. Rat i posljedice rata učinile su ga u dobroj mjeri neorganiziranim. Pored izgubljenih svjetskih tržišta, skoro da je izgubljeno i tržište bivše Jugoslavije. Problem koji danas dominira na tržištu FBiH jeste šverc, utaja poreza, carina, neadekvatna kontrola granica, neefikasna unutrašnja kontrola, crno tržište rada, korupcija i dr. što ima za posljedicu velike razmjere sive ekonomije.

Za tržište, mada je roba većinom uvoznog porijekla, može se reći da je relativno dobro snabdjeveno. Istina zbog „pukotina“ na granici sa susjedima ulaz odnosno izlaz robe u i iz BiH nije pod potpunom kontrolom. Znatan promet roba se odvija švercerskim kanalima bez plaćanja carina i poreza i znatno osiromašuje budžet federalnih organa. Čine se naponi na boljoj snabdjevenosti tržišta, eliminisanju roba sumnjivog porijekla i kvaliteta i uređivanju odnosa na tržištu.

Novi ekonomski sistem utemeljen na tržišnim principima, u FBiH podrazumijeva potpunu transformaciju, dosadašnjeg finansijskog sistema. Tržište kapitala je dio finansijskog tržišta i nalazi se u početnoj fazi razvoja. Razvoj tržišta kapitala je u zemljama u tranziciji dominantno uvjetovan modelom privatizacije. Kao ograničenje razvoju tržišta kapitala ispoljava se: politička situacija u zemlji, pravna sigurnost i ekonomski faktori. Politička situacija u zemlji se ispoljava kao relativno izraženiji ograničavajući faktor razvoja tržišta kapitala.

Nestabilna i nesređena situacija destimulira strane investitore. Što se ekonomskih faktora tiče, moglo bi se navesti više njih. Prije svega, treba pomenuti slabu kupovnu moć stanovništva. Prostor BiH u cjelini je mali i nerazvijen, pa ni sa toga stanovišta ne predstavlja pogodan ambijent za ubrzaniji razvoj tržišta kapitala.

Otvorena je Sarajevska i Banjalučka berza vrijednosnih papira. Sarajevska berza ima 16, a Banjalučka 4 brokerske kuće.

U oblasti rada neophodno je afirmirati tržišni kriterij, tj. odvojiti ekonomski razvoj od socijalne politike.

Transportno tržište čine cestovni, željeznički, zračni i riječni saobraćaj. Zbog posljedica rata, nezavršene sanacije i obnove, osim cestovnog, svi ostali vidovi saobraćaja ne funkcionišu punim kapacitetom. Ovo se posebno odnosi na željeznički saobraćaj.

U ukupnom prometu saobraćaja u 2005. godini željeznički saobraćaj učestvuje svega 4,7%. Na PTT saobraćaj otpada 87,0%. Željeznički saobraćaj je (1990 godine) u ukupno ostvarenom prometu u saobraćaju učestvovao 23,7%, drumski 32,2%, a PTT 43,3%. Ovo sve govori da je došlo do velikih poremećaja na tržištu FBiH i Bosne i Hercegovine.

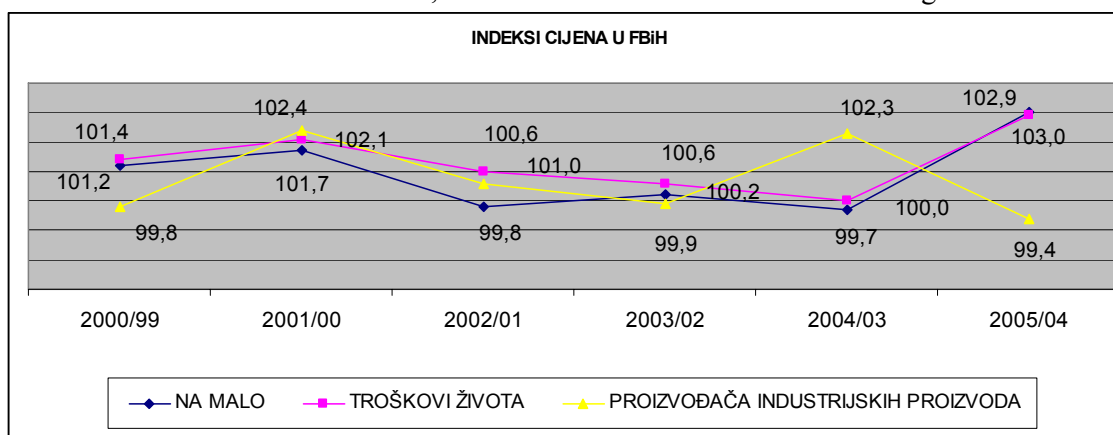
Cijene već duži period pokazuju stabilnost. Uvođenjem currency board u BiH (1997. godine) ostvarena je stabilnost valute što se u velikoj mjeri odrazilo i na stabilnost cijena.

Cijene na malo u 2005.<sup>16</sup> u FBiH u odnosu na 2004. godinu su više za 3,0%, a u 2004. u odnosu na 2003. godinu su manje za 0,3%.

<sup>16</sup> Indeks cijena na malo u RS u 2005. godini je 104,1%, troškovi života 101,1% i industrijske proizvodnje 112,9% - izvor Centralna banka BiH.

Cijene proizvođača industrijskih proizvoda u 2005. u odnosu na 2004. godinu su manje za 0,6%, a u 2004. u odnosu na 2003. godinu su više za 2,3%.

Indeksi cijena i indeksi troškova života se kreću dosta ujednačeno bez nekih većih oscilacija. Troškovi života u 2005. su viši za 2,9% u odnosu na troškove života u 2004. godini.



Do porasta cijena na malo je došlo zbog povećanja cijena naftnih derivata na svjetskom tržištu.

U 2006. godini cijene na malo, odnosno stopu inflacije treba držati u okvirima najviše do 5,0% na godišnjem nivou. Vlada FBiH držeći se ovog načela će pravovremeno reagirati odgovarajućim mjerama prilikom formiranja i kontrole cijena, ukoliko bi došlo do iskakanja cijena i inflacije iz utvrđene politike.

Unapređenje odnosa na tržištu zahtijeva zajedničko djelovanje svih mehanizama privrednog, pravosudnog i institucionalnog sistema BiH, entiteta i kantona.

## 9. EKONOMSKI ODNOSI S INOZEMSTVOM

Vanjskotrgovinska i carinska politika su, prema Ustavu, u nadležnosti institucija BiH. Odredbe u Zakonu o vanjskotrgovinskoj politici BiH su vrlo slične onima iz modernih tržišnih ekonomija, bazirane na slobodi protoka roba i usluga. Izuzetno, i samo kao privremene mjere, data su ovlaštenja Vijeću ministara BiH da uvede određena ograničenja na cijeloj teritoriji BiH, i to u slučajevima zaštite legitimnih interesa zemlje. Prema ovom Zakonu strana pravna i fizička lica u prometu roba i usluga izjednačena su sa domaćim rezidentima.

Bezcarinski robni promet u regionu je jedan od ciljeva Pakta o stabilnosti i EU. Ugovore o slobodnoj trgovinskoj razmjeni Bosna i Hercegovina ima sa Hrvatskom, SCG, Makedonijom, Albanijom, Rumunijom, Bugarskom, Turskom i Moldavijom. Sama činjenica da je tržište BiH malo upućuje na potrebu vođenja liberalne vanjskotrgovinske politike. Daljnja liberalizacija spoljnotrgovinskog režima u regiji treba ostati prioritet BiH zajedno sa stvaranjem pretpostavki za integraciju u tržište EU. Međutim liberalizacija trgovine ima negativan uticaj na trgovinski deficit, a nepokrivenost uvoza izvozom je jedan od najznačajnijih problema sa kojima se BiH suočava, tako da je smanjenje uvoza i agresivno povećanje izvoza kroz obezbjeđenje uslova za konkurentnost domaće privrede jedan od prioritarnih zadataka.

Kao nedovoljno razvijenoj zemlji, Bosni i Hercegovini su unilateralno, tj. bez obaveze reciprociteta, odobreni preferencijalni režimi izvoza u niz zemalja svijeta, što našoj zemlji pruža mogućnosti povoljnog izvoza i na najveća svjetska tržišta. EU je utvrdila i precizne uslove i procedure po kojima može u svakom momentu stopirati primjenu ovih olakšica. To su između ostalog, poštivanje EU pravila o porijeklu roba, uključivanje BiH u borbu protiv

kriminala, spremnost na stvarne ekonomske reforme i na regionalnu saradnju sa zemljama, uključenje u EU proces stabilizacije i pridruživanja itd.

Među zemljama koje su BiH robama odobrile preferencijalni status i oslobađanje od carinskih opterećenja su pored EU još i Švajcarska, Norveška, Japan, SAD, Rusija i Kanada. U nekim slučajevima su izuzete ili kvotama ograničene određene, posebno osjetljive robe za pojedinu zemlju.

Članstvo u WTO bi predstavljalo centralnu polugu u stabilizaciji ekonomskih prilika, snažan signal procesa tranzicije i samim time privlačenje stranog kapitala u BiH. BiH je aplicirala za ulazak u WTO i nalazi se u grupi zemalja koje čekaju na ulazak u ovu organizaciju. Do sada je BiH dobrim dijelom uspostavila standarde bliske pravilima WTO.

Za mnoge zemlje u razvoju, a posebno zemlje u tranziciji kao što je BiH, sopstveni kapital je nedovoljan da bi generisao ubrzan i uravnotežen razvoj. U nedostatku sopstvenog kapitala direktne strane investicije postaju dominantan oblik finansiranja privrede. Sa dosadašnjim iznosom ulaganja stranog kapitala ne možemo biti zadovoljni. Kako učiniti bosanskohercegovačku privredu atraktivnijom za strani kapital od privreda njenih susjeda i ostalih zemalja u tranziciji?

Kompletna zakonska regulativa koja regulira ovu materiju je donešena, i radi se na pojednostavljenju provedbe regulative na cijeloj teritoriji BiH u pogledu skraćenja roka registracije. Za potencijalne strane ulagače zakonska regulativa je više nego povoljna i kompatibilna je evropskim standardima. Zakon o stranim ulaganjima, (klauzula «nacionalnog tretmana») zajedno sa ostalim zakonima iz ove oblasti izjednačavaju stranog ulagača ili ga stavljaju u povoljniji položaj u odnosu na domaćeg partnera. Tako npr. u FBiH strane kompanije su oslobođene plaćanja poreza na dobit u trajanju od 5 godina, strane investicije su izuzete od plaćanja carina i carinskih obaveza itd.

U želji da se stvori što bolji pravni okvir za strane ulagače država je zaključila niz bilateralnih sporazuma o zaštiti i unapređenju stranih investicija, u kojima je prisutna klauzula nacionalnog tretmana najpovlaštenije nacije.

Nezavisna korporacija IGA- investment Guarantee Agency je institucija koja je davala garancije stranim investitorima od političkog rizika. To je bio projekat Svjetske banke koji je okončan krajem 2001. godine. Od 1999. godine IGA implementira projekat Svjetske banke koji je orjentiran podršci bh izvoznim preduzećima. Uspješnost u implementaciji ovog projekta je IGU pretvorio u eksportno- kreditnu agenciju BiH, koja podstiče i podržava preduzeća finansiranjem i osiguranjem izvoznih poslova kako to rade slične agencije u regionu. Prema projektu Svjetske banke IGA trenutno nudi finansijske usluge bh izvoznicima (kratkoročne kredite za pripremu izvoza, garancije za dobro izvršenje posla, kratkoročno osiguranje naplate potraživanja po izvozu).

Investicijska banka Federacije sa 100% državnim kapitalom, je osposobljena za davanje garancija ino-partnerima i podršku izvozno orjentiranim firmama. U proceduri je prijedlog da ova banka preraste u Razvojnu banku.

Značajna karika u ovom lancu su i banke sa stranim kapitalom, koje daju veću mogućnost praćenja i podržavanja investicionih projektata.

Agencija za unapređenje stranih ulaganja-FIPA poduzela je određene aktivnosti na poboljšanju imidža BiH kod stranih ulagača (promotivna kampanja BiH kao atraktivne lokacije za strana ulaganja i ozbiljnog poslovnog partnera u stranim štampanim medijima, prisutnost FIPE na inostranim konferencijama, seminarima i sajmovima itd). Pored ovih aktivnosti FIPA aktivno djeluje i na izradi prijedloga za izmjenu i dopunu zakona o politici direktnih stranih ulaganja, naročito u dijelu koji se odnosi na sistem povlastica za strane ulagače.

Pored ovih dosta povoljnih zakonskih uvjeta i institucija za osiguranje stranih investitora, za strane firme i investitore smo još uvijek nisko na ljestvici interesovanja. Bez izvršene privatizacije i jedinstvenog tržišta ne treba očekivati značajnije strateške investicije u BiH.

Bosna i Hercegovina bi u idealnim uslovima mogla postati domaćin transnacionalnim korporacijama koje bi koristile BiH za obavljanje određene proizvodnje koja bi zadovoljavala potrebe cijelog regiona. Prednosti koje posjedujemo za tako nešto su u samom položaju zemlje, jeftine i obrazovane radne snage kao i relativno bogatih prirodnih resursa.

Prema utvrđenoj strategiji razvoja (PRSP), ciljevi BiH u oblasti vanjske trgovine su: smanjiti trgovinski deficit, ubrzati ekonomski razvoj, jačati kvalitet i konkurentnost domaće proizvodnje, ohrabriti strane investicije i ubrzati EU integracije.

Realizacija zacrtanih politika se ne odvija zadovoljavajućim tempom. Uticaj vanjske trgovine na rast GDP-a nije samo kroz njen rast, nego i kroz promjenu strukture, posebno kod izvoza, u smislu povećanja učešća roba sa višim stepenom obrade.

Prema ovoj strategiji razvoja do 2007 godine je predviđen rast izvoza od 15% i uvoza od 6-7%.

### 9.1. ROBNA RAZMJENA BIH I FBIH

Nizak stepen iskorištenosti preostalih privrednih kapaciteta, nakon ratnih razaranja i devastacije privrednih struktura, odrazio se i na vanjskotrgovinsku razmjenu. U poslijeratnom periodu BiH ostvaruje veoma veliki deficit robne razmjene.<sup>17</sup> U 2005. godini deficit robne razmjene je 7.395,2 miliona KM, a u 2004. godini iznosio je 6.410,2 miliona KM.

ROBNI PROMET BIH U PERODU 2003-2004 GODINA

U milionima KM

OPIS	2003 godina	2004 godina	2005 godina
<b>IZVOZ</b>	2.428,2	3.012,8	3.783,3
<b>UVOZ</b>	8.365,2	9.423,0	11.178,5
<b>SALDO</b>	<b>- 5.937,0</b>	<b>- 6.410,2</b>	<b>- 7.395,2</b>
<b>Pokr. uvoza izvozom</b>	29%	32%	33,8%

\*Podaci Agencije za statistiku BiH i CBBiH (PRSP)

Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH učešće zemalja sa kojim imamo sklopljene sporazume o slobodnoj trgovini u robnom prometu u 2005 godini iznosilo je u izvozu 39,7% ukupnog izvoza i 38,5% ukupnog uvoza u BiH, zemalja EU u izvozu 52,9% ukupnog izvoza i 52,2% ukupnog uvoza u BiH. I u 2004 godini situacija je gotovo ista. Iz ovoga proizilazi da najveći dio robne razmjene BiH obavlja sa zemljama EU, a zatim sa zemljama u okruženju sa kojima imamo sklopljene sporazume o slobodnoj trgovini, jer na ostale zemlje otpada zanemarljiv procenat od 7,4% u izvozu i 9,3% ukupnog uvoza u BiH. Ovo stanje je vjerovatno i posljedica olakšica EU pri uvozu proizvoda iz BiH, ali zaostajanje BiH u procesu prilagođavanja standardima i zahtjevima tržišta EU može dovesti do smanjenja učešća naših roba i usluga na tržištu EU kao i na tržištima zemalja u okruženju.

BiH treba iznaći mogućnosti za povećanje obima robne razmjene sa zemljama u okruženju i ispravljanje trgovinskog debalansa sa ovim zemljama u prvom redu zbog komplementarnosti privreda ovih zemalja.

<sup>17</sup> U 1990 godini BiH je ostvarila trgovinski suficit od 323 miliona USD, a u 1991 godini suficit je iznosio 452,5 miliona USD. Pokrivenost uvoza je bila 114,4 % (1990) i 126,1% (1991).

Veliki procenat izvoza otpada na sirovine, repromaterijale i poluproizvode, a uvozi se hrana, mašine i oprema, gorivo i roba široke potrošnje. Najveći deficit se bilježi sa Hrvatskom, Slovenijom Njemačkom, Italijom, a to su ujedno i zemlje koje su i po obimu robne razmjene BiH na vrhu liste. Trgovinski deficit bi se trebao finansirati izvoznim prihodima što u BiH nije slučaj. Izlaz je u smanjenju uvoza i povećanju izvoza. Prioritet treba dati povećanju proizvodnje, posebno izvozno orjentirane.

ROBNI PROMET FBiH SA INOZEMSTVOM ZA PERIOD 2000-2005. GODIMA

U mil. KM

<i>OPIS</i>	2000.	2000/ 99.	2001.	2001/ 00	2002.	2002/ 01.	2003.	2003/ 02.	2004.	2004/ 03	2005.	2005 /04
<b>IZVOZ</b>	1.430	150	1.645	115	1.514	92	1.802	119	2.137	119	2.625	123
<b>UVOZ</b>	4.852	109	5.383	111	5.610	104	5.781	103	6.425	111	7.779	121
<b>EFEKTI</b>	- 3.422		-3.738		-4.096		-3.979		-4.288		-5.154	
<b>Pokr. uvoza izvozom</b>	<b>29,5 %</b>		<b>30,6%</b>		<b>27,0%</b>		<b>31,2%</b>		<b>33,3%</b>		<b>33,7%</b>	

\*Federalni zavod za statistiku

U periodu 2000-2005. godina najpovoljniji odnos izvoza i uvoza u FBiH postignut je u 2005. godini sa procentom pokrivenosti uvoza izvozom od 33,7%.

Deficit robne razmjene FBiH u 2005. godini iznosi 5.154 miliona KM i predstavlja 69,7% ukupnog deficita ostvarenog u BiH.

U 2005. godini u FBiH ostvaren je izvoz roba i usluga u vrijednosti od 2.624,6 miliona KM što je za 23% više u odnosu na 2004. godinu. Ostvareni uvoz je 7.779 miliona KM i veći je za 21% od uvoza ostvarenog u 2004. godini. Pokrivenosti uvoza izvozom iznosi 33,7%.

U 2005. godini FBiH je najviše izvozila u Hrvatsku. Iz Hrvatske se takođe najviše i uvozilo. Po obimu robne razmjene FBiH sa ostalim zemljama dolaze dalje Njemačka, Slovenija, Italija, Austrija, SCG itd.

U izvozu najveću zastupljenost imaju robe nižeg stepena obrade, kao što je drvo, sirovi aluminijum, električna energija, razne vrste sirovih koža, zatim kuhinjska so, proizvodi od čelika, filteri za ulja i svječice, dok u ukupnom uvozu najveći dio čini dizel gorivo, benzin, kartonažni proizvodi, razna vozila, boje i premazi, te razni prehrambeni proizvodi.

Posmatrajući izvoz po kantonima u 2005. godini prednjači Sarajevski kanton, zatim Tuzlanski kanton, Hercegovačko neretvanski kanton, itd. Najniži nivo izvoza u posljednjoj godini ostvaren je u Bosansko-podrinjskom kantonu, zatim u Posavskom kantonu itd.

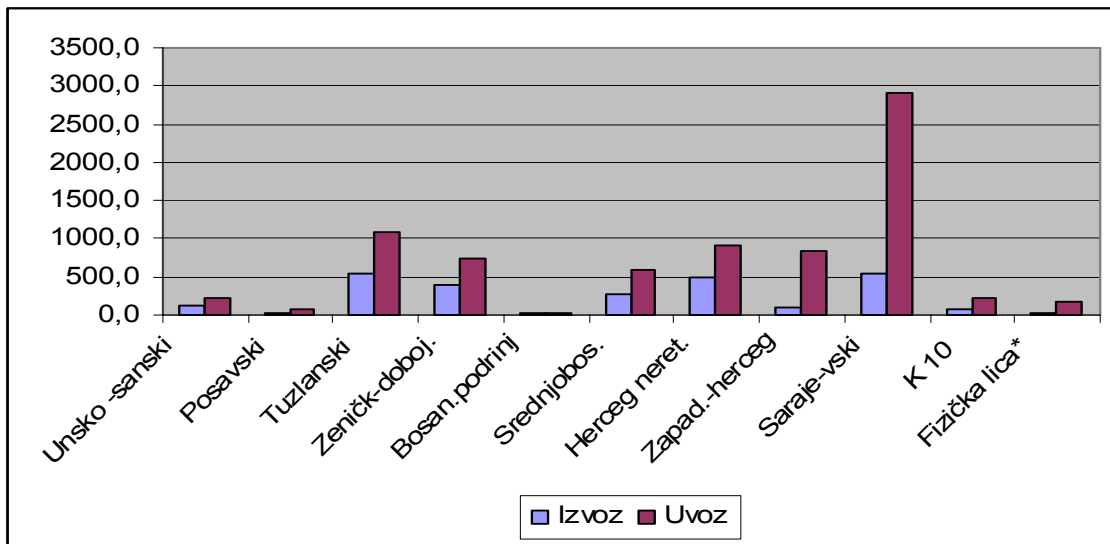
Najveći uvoz u FBiH u 2005. godini ostvario je Sarajevski kanton, zatim Tuzlanski kanton, Hercegovačko-neretvanski, Zapadno-hercegovački, itd. a najmanji uvoz ostvarili su Bosansko-podrinjski, i Posavski kanton.

Najpovoljniji odnos izvoza i uvoza u 2005. godini imao je Bosansko-podrinjski kanton sa 61,4% pokrivenosti uvoza izvozom, zatim Zeničko-dobojski sa 54,7%; Hercegovačko-neretvanski sa 53,6%. Najmanju pokrivenost uvoza izvozom imao je Zapadno-hercegovački kanton sa 11,2%; Sarajevski kanton sa 18,8%. itd.

Ovdje je očita neizbalansiranost izvoza i uvoza po kantonima.



## ROBNI PROMET PO KANTONIMA U FBIH U 2005.godini –u mil KM



U robnoj razmjeni sa inozemstvom znatan dio uvoza i izvoza je neregistriran. Pored velikog broja carinarnica, Bosna i Hercegovina ima i veliki broj puteva koji nisu pokriveni carinskom kontrolom. Prema studiji nivoa potečenosti uvoza u Federaciju kao i studiji gubitka prihoda zbog krijumčarenja se vidi da postoji značajan procenat krijumčarenog uvoza, ali i izvoza. Neregistrirani izvoz se odnosi uglavnom na drvo i visokotarifna potrošačka dobra. Programom rada Vlade FBiH za 2006. godinu planirana stopa rasta izvoza je 20% i rasta uvoza 1,2%. Ukoliko bi se ostvarile planirane stope rasta izvoz Federacije BiH na kraju 2005. godine bi iznosio 3.150 miliona KM, a uvoz 7.875 miliona KM, a pokrivenost uvoza izvozom 40%.

### 9.2. DIREKTNA STRANA ULAGANJA

U periodu 1994.godina do 31.12.2005. godine u Bosnu i Hercegovinu je uloženo 3.728,8 miliona KM direktnih stranih ulaganja.

Na području stranih ulaganja u kontestu unapređenja povoljne poslovne klime postignuti su određeni rezultati. Zabilježen je porast direktnih stranih ulaganja u 2004. godini u odnosu na 2003. godinu pri čemu se ovaj trend nastavio i u 2005. Očekuje se da će se taj trend nastaviti sa otpočinjanjem pregovora o pridruživanju sa EU.

#### DIREKTNA STRANA ULAGANJA U BIH (Maj 1994. godine do 31.12.2005. godine)

r.br	PERIOD	IZNOS	%
1.	Maj 1994. do 31.12.1997. godine	83,3	2,2
2.	1998.	117,4	3,2
3.	1999.	324,6	8,7
4.	2000.	310,1	8,3
5.	2001.	274,2	7,4
6.	2002.	604,3	16,2
7.	2003	330,8	8,9
8.	2004	1.209,3	32,4
9.	2005	474,8	12,7
	<b>UKUPNO</b>	<b>3.728,8</b>	<b>100,0</b>

\* Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH

Na FBiH otpada 2.267,1 milion KM (60,8%) a na RS 1.461,7 miliona KM (39,2%) direktnih stranih ulaganja.

Investitori su iz 85 zemalja svijeta (35 iz Evrope i 50 iz vanevropskih zemalja). Na osnovu podataka resornog ministarstva u poslijeratnom periodu je zaključeno 8.890 ugovora o direktnim stranim ulaganjima. Evropske zemlje u ukupnim direktnim stranim ulaganjima učestvuju sa 3,05 milijardi KM ili 81,9%, a vanevropske sa 679,0 miliona KM ili 18,1%.

Prema oblicima ulaganja u novcu je uloženo 2,61 milijardi KM, stvarima, opremi i građevinskim objektima 1,07 milijardi KM i u pravima 47,5 miliona KM.

U 2002. godini uloženi kapital od 604,3 miliona KM odnosi se uglavnom na povećana ulaganja Slovenije, Austrije, Hrvatske i Njemačke kroz proces privatizacije državnog kapitala u BiH. U 2004. godini dolazi do velikog porasta direktnih stranih investicija, što je rezultat ulaganja u Tvornicu glinice "Birač" Zvornik (Litvanija), zatim ulaganja u Mittal Steel Zenica i Nove rudnike Ljubija (Holandski Antili). Zatim je tu i ulaganje u Holiday Inn Sarajevo i Hypo Alpe Adria Bank.

U 2005. godini uloženo je 474,8 miliona KM. Slovenija je na prvom mjestu sa 161,5 miliona KM uloženi sredstava, zatim Austrija (121,3), Hrvatska (64,4), Danska (26,4), SAD (18,3) itd. Iz ovih podataka je vidljivo da i direktni strani ulagači dolaze iz zemalja koje su naši najznačajniji partneri u robnoj razmjeni.

Najznačajnija ulaganja u 2005. godini su u Hypo Alpe-Adria Bank-Banja Luka iz Austrije, Jelšingrad Livnica čelika i Merkator Sarajevo iz Slovenije, Rudnici lignita Stanari Doboj iz Danske.

DIREKтна STRANA ULAGANJA U BIH PO ZEMLJAMA  
period maj 1994. godina do 31.12.2005.godine

miliona KM

R.Br	Zemlja	Iznos	%
1	HRVATSKA	582,6	15,6
2	AUSTRIJA	552,3	14,8
3	LITVAN IJA	493,6	13,2
4	SLOVEN IJA	456,8	12,2
5	HOLANDSKI ANTILI	400,7	10,8
6	NJEMAČKA	256,0	6,9
7	SCG	197,3	5,3
8	ŠVAJCARSKA	98,5	2,6
9	HOLAND IJA	93,9	2,5
10	ITAL IJA	92,8	2,5
11	TURSKA	54,5	1,5
12	V. BRITANIJA	45,8	1,2
13	DJEVIČANSKA OSTRVA	43,3	1,2
14	BELGIJA	40,8	1,1
15	SAD	40,2	1,1
16	DANSKA	32,6	0,9
17	KUVAJT	30,6	0,8
18	UAE	25,9	0,7
19	LUKSEMBURG	23,7	0,6
20	SAUDIJSKA ARABIJA	22,7	0,6
21	BUGARSKA	20,8	0,6
22	LIHTENŠTAJN	16,8	0,5
23	KIPAR	12,7	0,3
24	EGIPAT	11,1	0,3
25	SLOVAČKA	10,1	0,3
26	OSTALE ZEMLJE (DO 10 MILIONA KM)	72,7	1,9
	<b>UKUPNO</b>	<b>3.728,8</b>	<b>100</b>

\* Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

DIREKTNA STRANA ULAGANJA U BIH PO SEKTORIMA  
OD MAJA 1994. DO 31.12.2005. GODINE

Sektor-djelatnost	miliona KM	%
Proizvodnja	2.155,7	57,8
Bankarstvo	596,4	16,0
Usluge	154,8	4,2
Trgovina	261,5	7,0
Saobraćaj	156,1	4,2
Turizam	66,7	1,8
Ostala ulaganja do 1 miliona KM	337,6	9,0
<b>UKUPNO</b>	<b>3.728,8</b>	<b>100,0</b>

\* MVTEO

Iz tabele je vidljivo da je preko 50% uloženo sredstava u sektor proizvodnje što je rezultat ulaganja u zadnje tri godine. Do 2002. godine bankarstvo je bilo na prvom mjestu interesa direktnih stranih ulagača.

Od kompanija u koje je uloženi strani kapital na prvom mjestu je Tvornica glinice Birač Zvornik sa 465,6 miliona KM (Litvanija), Mittal Steel Željezara Zenica sa 375,7 miliona KM uloženi stranog kapitala (Holandski Antili), poslije dolazi Hypo Alpe Adria Bank (Austrija), Jelšingrad livnica čelika Banja Luka (Slovenija) itd.

Značajan dio direktnih stranih investicija se odnosi na privatizaciju. U FBiH (podaci Federalne agencije za privatizaciju) strani investitori su kupili 55 preduzeća, u kojima je zaposleno 6.682 radnika a vrijednost državnog kapitala iznosila je 398 miliona KM. Za taj kapital ponuđena je cijena od 219 miliona KM, ugovorene su investicije u visini od 424 miliona KM, zadržavanje uposlenih radnika i otvaranje oko 2000 novih radnih mjesta. Od ukupno uloženi direktnog stranog kapitala koji je učestvovao u privatizaciji državnih preduzeća najviše je uložila Slovenija (31%), Hrvatska (23%), Austrija (12%), Njemačka (11%) i ostale zemlje (23%)

Manji interes stranih ulagača za privatizaciju proizilazi iz pravne nesigurnosti (spori sudski procesi, spora uknjižba prava vlasništva u zemljišnim knjigama), rascjepkanost ekonomskog prostora, birokratske barijere idr. Glavni faktori nekonkurentnosti naših preduzeća u odnosu na zemlje u okruženju nagomilani dugovi prema državnim fondovima, uposlenicima, bankama i drugim povjeriocima, te višak uposlenih u firmama koje treba privatizirati, a koje po pravilu karakteriše i niska poslovna aktivnost, zastarjele tehnologije, izgubljena tržišta i poslovni partneri.

I pored veoma povoljnih uvjeta što se tiče zakonske regulative i institucija za osiguranje stranih investicija (IGA i MIGA), ne možemo biti zadovoljni sa prilivom direktnih stranih ulaganja<sup>18</sup>.

### 9.3. VANJSKI DUG BiH

Zakonom o vanjskom dugu (Sl.Glasnik BiH 1/97) stvoren je zakonski osnov za oblast vanjskog duga BiH. Obzirom da su u toku primjene ovog zakona uočene određene

<sup>18</sup> Izvor: EBRD za 2003.godinu –akumulativni priliv FDI 1997-2002.godina  
Albanija 936 mil.USD, Bugarska 4390 mil. USD, Hrvatska 6296 mil.USD, Makedonija 935 mil. USD,  
Moldavija 849 mil. USD, Rumunija 9008 mil.USD, SCG 1717 mil. USD ( BiH Ekonomski memorandum za  
BiH- maj 2005.godine).

manjkavosti pristupilo se izradi novog Zakona, s ciljem da se na jedinstven i cjelovit način uredi problematika duga BiH, kako unutrašnjeg tako i vanjskog duga, postupak zaduživanja, način obezbjeđenja sredstava za otplatu duga, pitanja garancija BiH, odnosno emitovanje vrijednosnih papira isl. Tako je donešen Zakon o zaduživanju, dugu i garancijama BiH (Sl.Glasnik BiH 52/05) te ostaje samo da se donesu određeni podzakonski akti radi cjelovite primjene Zakona.

Prema raspoloživim podacima Ministarstva za trezor institucija BiH ukupna vanjska zaduženost BiH sa 31.12.2005. godine iznosi 4,29 milijardi KM, što je za 256 miliona KM ili 6,3% više u odnosu na kraj 2004. godine. Pored novih povlačenja zajmova, značajnu ulogu u povećanju stanja vanjskog duga imao je i odnos dolara i KM. Od ukupne zaduženosti na FBiH otpada 64,3% i na RS 35,7%.

Najveća zaduženost BiH je prema Svjetskoj banci (IDA i IBRD), 53,2%, prema Pariškom klubu 22,6%, Londonskom klubu 6%, MMF-u 2,5% i prema ostalim povjeriocima 15,7%.

Bosna i Hercegovina je, ispunjavajući uslove za pristup međunarodnim finansijskim organizacijama (MMF, Svjetskoj banci i drugim) preuzela naslijeđene međunarodne obaveze nastale do 02.04.1992. godine. To je tzv. „stari“ ili predratni dug. Ove obaveze su nakon pregovora sa povjeriocima ( IMF, WB-IBRD, Londonski klub, Pariški klub, Evropska inv.banka, Evropska razvojna banka, Eurofima idr) rekonstruisane otpisivanjem dijela duga i utvrđivanjem novih uslova otplate kao i reprogramiranjem. Ispunjavajući ove uslove BiH je postala članica MMF, Svjetske banke, Evropske banke za obnovu i razvoj, članica Fonda Vijeća Evrope za socijalni razvoj, a rezultat svega je to da su znatno ublažene kreditne obaveze po starom dugu. Stari dug u ukupnoj zaduženosti participira sa 48,51%.

Nastanak „novog duga“ rezultat je ugovorenih kreditnih zaduženja od strane BiH od 15.12.1995. godine pa dalje. U ukupnoj zaduženosti sa 31.12.2005. godine „vanjski dug“ participira sa 51,49%.

Republika Srpska ima visoko učešće u starom dugu što je rezultat alokacije kredita po principu krajnjeg korisnika, i manji obim zaduženja po novim kreditima, što je naročito izraženo u 1996. i u 1997. godini, obzirom da projekti u RS nisu bili podržani od međunarodne zajednice.

Većinu novih kredita, koje je BiH dobila za program obnove i rekonstrukcije, karakterizira povoljni kreditni aranžman sa dugim grejs periodom i rokovima otplate, te fiksnom i malom kamatnom stopom. Takav je slučaj za sve nove kredite Svjetske banke i IFAD-a (međunarodni fond za razvoj poljoprivrede) koji su dobiveni po IDA uslovima (rok otplate 35-40 godina, grejs period 10 godina i servisni troškovi 0,75% godišnje). Takođe su povoljni kreditni aranžmani dobiveni od vlada Belgije, Švedske, Japana, Socijalnog razvojnog fonda i Saudijskog fonda.

#### VANJSKI DUG BIH PO GODINAMA

U milionima KM

r.br	OPIS	STANJE VANJSKOG DUGA NA KRAJU GODINE						
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Svj.banka - IDA	962,6	1.097,8	1.256,9	1.321,3	1.263,4	1.334,2	1.496,6
2	Svj.banka - IBRD	1.035,2	1.089,7	1.197,6	1.009,5	845,1	757,4	786,2
3	MMF	181,4	220,6	245,7	260,8	208,7	159,2	106,0
4	Pariški klub	1.071,9	1.094,1	1.094,2	1.038,1	982,7	952,6	970,6
5	Londonski klub	261,9	261,9	261,9	261,9	261,9	261,9	256,7
6	Ostali kreditori	231,9	291,6	364,3	398,2	452,1	566,4	671,4
7	<b>UKUPNO</b>	<b>3.744,9</b>	<b>4.055,7</b>	<b>4.420,6</b>	<b>4.289,8</b>	<b>4.013,9</b>	<b>4.031,7</b>	<b>4.287,5</b>
8	Ino dug u odnosu sa GDP u %	41,6	42,2	42,2	36,8	32,6	29,8	-
9	Servisiranje ino duga	159	198	178	237	254	227	233

\*CBBiH (Ministarstvo za trezor BiH)

U 2005. godini za servisiranje vanjskog duga planirano je 233 miliona KM, a isplaćeno je 230,5 miliona KM. Od toga je 142,4 miliona KM za otplatu i 88,1 milion KM za kamatu i druge servisne troškove.

U 2005. godini došlo je do blagog povećanja vanjskog duga. Vanjski dug BiH je manji nego u većini zemalja u regionu i ne predstavlja ozbiljnu prijetnju makroekonomskoj stabilnosti.

#### 9.4. GRAĐEVINSKI RADOVI U INOZEMSTVU

Značajan vid saradnje sa inozemstvom predstavlja angažiranje kapaciteta firmi iz FBiH na izvođenju investicionih radova u inozemstvu. U uvjetima smanjene investicione aktivnosti, ovi poslovi su od značaja radi osiguranja deviznog priliva i zapošljavanja radnika.

U 2005.godni najveći iznos izvršenih građevinskih radova je u Evropi (56,5%). Ovdje prednjači Hrvatska sa procentom učešća u ukupno izvršenim radovima od 20,6%. Njemačka sa 19,9%, SCG sa 12,7%. U Africi na prvom mjestu je Libija sa 19,2% učešća u ukupno izvršenim radovima u inozemstvu.

#### GRAĐEVINSKI RADOVI IZVOĐAČA IZ FBiH U INOZEMSTVU U 2005. GODINI

ZEMLJE	Hiljada USD		Struktura u %	
	Ugov. u 2005	Izvršeno	Ugov. u 2005	Izvršeno
<b>Ukupno</b>	<b>119.126</b>	<b>93.988</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
<b>Evropa</b>	<b>55.918</b>	<b>53.109</b>	<b>46,9</b>	<b>56,5</b>
Njemačka	18.830	18.680	15,8	19,9
Srbija I C.Gora	12.738	11.922	10,7	12,7
Hrvatska	20.304	19.405	17,0	20,6
Slovenija	4.046	3.102	3,4	3,3
<b>Azija</b>	<b>9.997</b>	<b>7.275</b>	<b>8,4</b>	<b>7,7</b>
Pakistan	9.997	7.275	8,4	7,7
<b>Afrika</b>	<b>53.211</b>	<b>33.604</b>	<b>44,7</b>	<b>35,8</b>
Kenija	2.821	2.821	2,4	3,0
Libija	30.225	18.071	25,4	19,2
Alžir	12.145	5.525	10,2	5,9
Etiopija	8.020	7.187	6,7	7,6

\*Vrijednosti su preračunate po srednjem kursu kursne liste CB broj 257 (31.12.2004) 1USD=1,4377 KM

## 9.5. DETAŠMANI

Poslovna saradnja bh i njemačkih firmi zasnovana je na Sporazumu BiH sa SR Njemačkom o zapošljavanju po osnovu detašmana iz 1995. godine. Odobreni kontigent zajedno sa ustupljenih 800 dozvola Republike Slovenije iznosi 1660 dozvola. Po odluci Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, preduzeća iz FBiH koriste 2/3, a RS 1/3 dozvola. Zbog veće uposlenosti građevinskih firmi nastoji se povećati broj detašmana u SR Njemačkoj. Od strane Njemačke vlade odobreno je prihvatanje još nekih 800 do 1000 dozvola koje bi nam mogla ustupiti Republika Hrvatska. Ovi pregovori su u toku sa R Hrvatskom i izhod bi se mogao znati do polovine 2006 godine. U ovim pregovorima bi se takođe trebalo riješiti i pitanje dozvola za rad naših firmi u Republici Hrvatskoj jer postoji saznanje da mnoge naše firme rade na crno u ovoj susjednoj zemlji.

Vanjskotrgovinska komora BiH je u kontaktu sa Turskom postigla dogovor o ustupanju detašmana za naše radnike, ali Njemačka vlada to nije prihvatila iz razloga što priznaje samo ustupanja detašmana između zemalja bivše Jugoslavije.

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa nije postiglo dogovor u kontaktima sa resornim ministarstvima Italije, Švicarske, Austrije i Hrvatske u cilju dobijanja detašmana (dozvola za rad).

## 9.6. LOHN POSLOVI

Prvenstven interes stranih partnera za lohn-poslove je niska cijena rada. Zbog velike nezaposlenosti i niskih zarada, cijena rada naših preduzeća koja rade ove poslove više je nego povoljna za ino-partnere. Ova vrsta posla se prakticira zbog niskog korištenja kapaciteta, posebno tekstilne industrije i industrije kože i obuće. To podrazumijeva posao na izradi robe i doradi na uvezenoj robi radi izvoza. Interes stranog partnera ne odnosi se samo na niske troškove radne snage nego i na kvalitet izrade i poštivanje rokova.

Fabrike tekstilne i kožarske industrije rade sa 30-40% kapaciteta, a od toga se 90% poslova odnosi na lohn poslove, uglavnom za zapadno tržište.

Šansa za proširenje ovih poslova leži u ukidanju ograničenja uvoza tekstila iz BiH od strane EU.

## 10. PRIVREDA

U sadašnjem trenutku, privreda BiH i FBiH suočena je sa problemima različite prirode. Jedan dio tih problema nosi obilježje stanja i uvjeta privređivanja u predratnom periodu (problemi nepovoljne privredne strukture, nedostatak obrtnog kapitala, tehnološka zaostalost, devastiranost prirodnih resursa, ekološki problemi i dr.). Uz nenadoknadle ljudske gubitke, problemi prouzrokovani agresijom su: velike materijalne štete, nepokrenutost kapaciteta u značajnom dijelu industrije, izgubljena tržišta, pokidane poslovne veze, problemi povratka i zbrinjavanja prognanih i raseljenih lica, zatim zapošljavanja, nedostatak domaćeg i stranog investicionog kapitala, velike razmjere siive ekonomije i dr.

I pored otežanih uvjeta privređivanja, privredna kretanja u FBiH u 2005. godini u odnosu na 2004. godinu karakterišu: značajan rast industrijske proizvodnje, porast bruto domaćeg proizvoda (GDP-a), prosječnih neto plaća i stabilne cijene.

Međutim, postoji niz ograničavajućih faktora koji koče brži privredni rast: visoka stopa nezaposlenosti, nizak nivo stranih ulaganja, neznatna ulaganja u pokretanje proizvodnje,

zaoštrena nelikvidnost, visoki gubici u poslovanju preduzeća, nedostatak obrtnih sredstava i dr.

Polazeći od osnovnih ciljeva razvojne strategije BiH -PRSP –a (2003.-2007.), neophodno je voditi aktivnosti na stvaranju pretpostavki za samoodrživ i ujednačen ekonomski razvoj i smanjenje siromaštva od 20% do kraja 2007. godine. Posebno je važno nastaviti aktivnosti na očuvanju makroekonomske stabilnosti, unapređenju poslovnog okruženja, restrukturiranju privrede i smanjenju sive ekonomije.

## **10.1. ENERGIJA, RUDARSTVO I INDUSTRIJA**

U 2005. godini, težište aktivnosti u **sektorima energije, rudarstva i industrije** bilo je na zakonskom reguliranju propisa u oblasti energije, rudarstva i industrije, uređivanju stanja na tržištu energenata, podizanju nivoa lične i kolektivne zaštite rudara, preventivnom djelovanju putem inspekcijskog nadzora itd.

U izvještajnom periodu usvojeni su slijedeći zakoni: Zakon o mjeriteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o javnim preduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Ispravka Zakona o električnoj energiji, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o električnoj energiji, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o uvjetima i načinu obavljanja djelatnosti rezanja drveta, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima.

U parlamentarnoj proceduri se nalaze slijedeći zakoni: Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o privatizaciji preduzeća, Zakon o rudarstvu, Zakon o geološkim istraživanjima, Zakon o gospodarskim komorama u Federaciji BiH.

### **a). Sektor elektroenergetike**

Sektor električne energije je izvozno orijentiran. Zemlje Jugoistočne Evrope imaju značajne probleme sa nedostatkom električne energije. Značajni prirodni resursi u zemlji su neiskorišteni.

U ovom trenutku proizvodni kapaciteti prevazilaze domaće potrebe, tako da se struja izvozi u Hrvatsku, Sloveniju i Srbiju i Crnu Goru. Kada su u pitanju prirodni resursi, BiH ima značajne rezerve mrkog uglja i lignita i veliki hidro potencijal.

Trenutno postoje tri vertikalno integrisana elektroenergetska monopola u BiH, u čijoj su nadležnosti proizvodnja i distribucija (u završnoj fazi su aktivnosti vezane za formiranje jedinstvene prijenosne kompanije):

- Elektroprivreda BiH (EPBiH);
- Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (EPHZHB); i
- Elektroprivreda Republike Srpske (EPRS).

Proizvodni kapaciteti EP BiH iznose 1.839 MW, od čega na termoelektrane otpada 77%, a na hidroelektrane 23%. Proizvodni kapaciteti EP HZHB iznose 762 MW i odnose se samo na hidroelektrane. Proizvodni kapaciteti EP RS iznose 1.375 MW od čega na termoelektrane otpada 54%, a na hidroelektrane 46%. Ukupna snaga na nivou BiH iznosi 3.976 MW.

Osnovni problemi u sektoru elektroenergetike su: složena struktura organizacije zemlje, a time i komplikovan sistem donošenja odluka, nespремnost pojedinih učesnika u procesu da se

reformne koje se provode realizuju, visoki gubici u sistemu, slaba koordinacija zbog podijeljenosti sistema, kašnjenje u realizaciji projekta SCADA, te pretijesna uvezanost sa proizvodnjom uglja.

Prioriteti su: provesti entitetske akcione planove za reformu elektroenergetskog sektora, izvršiti realokaciju sredstava i imovine (faza I), izvršiti korporatizaciju (faza II), izvršiti komercijalizaciju (faza III), dovršiti realizaciju projekta rekonstrukcije "Power III" i pokrenuti projekat "Power IV".

## **b). Sektor rudarstva**

Na osnovu utvrđenih energetske rezerve u BiH, ugalj predstavlja 93% ukupnog energetske potencijala BiH. Za sada su u eksploataciji samo lignit i mrki ugalj. U Tuzlanskom bazenu (Kreka, Banovići i Đurđevik), Srednjobosanskom bazenu (Kakanj, Zenica i Breza), te Ugljevičkom i Gatačkom bazenu, proizvodi se više od 80% uglja u BiH, na osnovu čega su izgrađeni snažni termoenergetski sistemi. Analize potvrđuju da za naredni petnaestogodišnji period, (a sigurno i duže), ugalj ima sigurnu energetske i tržišnu perspektivu u BiH.

Dostignuti nivo od oko 40% predratne proizvodnje uglja zadovoljava tekuće potrebe svih potrošača. Za sada ne postoji tražnja za znatnijim povećanjem proizvodnje uglja. Procjenjuje se da je polovina postojećeg broja zaposlenih u rudnicima tehnološki višak.

Sadašnje stanje u rudnicima uglja BiH karakteriše zaostajanje u razvoju, retroradni put svih tehničko-tehnoloških faza u procesu eksploatacije i prerade. Osnovni karakteristični parametri u oblasti površinske i podzemne eksploatacije uglja su: duboki nivoi otkopavanja, istrošeni postojeći modeli podzemnog proizvodnog sistema, što zahtjeva nove metode otvaranja, rekonstrukcije i investiranja, velika zaostajanja u investicionoj otkriveni jalovine kod površinske eksploatacije, u tehnologiji podzemne eksploatacije povratak na tradicionalne polumehanizovane otkopne metode, pad produktivnosti, nedostatak investicionih ulaganja i neadekvatna kvalifikaciona struktura zaposlenih.

Zahvaljujući pojačanim naporima nadležnih subjekata, ostvarena je zadovoljavajuća realizacija Bilansom utvrđenih energetske potreba FBiH za 2005. godinu skoro u svim sektorima.

**U 2005. godini ostvarena je:**

**Proizvodnja električne energije** (7.535 GWh) veća od plana za 4%, a 3,7% manje u odnosu na procijenjenu proizvodnju u 2004. godini.

**Potrošnja električne energije** od 7.661 GWh je veća za 6% u odnosu na planiranu potrošnju u 2004. godini.

U 2005. godini ostvaren je **saldo razmjene električne energije** (- isporuka + prijem) od 113 GWh.

**Proizvodnja uglja** od 5.725.795 tona povećana je za 3% u odnosu na 2004. godinu.

**Uvoz i distribucija naftnih derivata** od 619.638 tona je manji za 0,7% u odnosu na ostvarenje u 2004. godini.

**Uvoz i potrošnja prirodnog gasa** od 199.614 mil.Sm<sup>3</sup> je povećana za 11% u odnosu na ostvarenje u 2004. godini.

Bilansom energetske potreba FBiH za 2006. godinu, posmatrano po energentima, predviđeno je:

### **UGALJ**

- Proizvodnja uglja 6.216.997 tona, u odnosu na ostvarenje u 2005. godinu bilansni plan proizvodnje je veći za 9%.



- Izvoz uglja 397.200 tona, tri puta veći nego u 2005. godini;
- Potrošnja uglja 5.819.797 tona (ugovorena prodaja uglja JP «Elektroprivredi BiH» 4.706.002 tone, prodaja industrijskim potrošačima 465.100 tona i ostalim potrošačima prodaja 648.695 tona uglja. Planirana potrošnja uglja za 2006. godinu veća je za 3% u odnosu na ostvarenu u 2005. godini;
- Zalihe (depoi rudnika) iznose 38.289 tona, planirane su na nivou zaliha iz 2005. godine.  
Bilansom uglja za 2006. godinu planirano je stabilno snabdijevanje Federacije BiH ugljem.

## **Električna energija**

Kod izrade elektroenergetskog Bilansa za 2006. godinu osnovno polazište predstavlja zadovoljenje očekivane potrošnje električne energije na području FBiH i ugovorenog izvoza EP BiH za HEP, te da se na osnovu optimalnog angažmana proizvodnih kapaciteta ostvari dodatna proizvodnja električne energije u EP BiH u cilju pokrivanja dijela bilansnog manjka EP HZHB, a u skladu sa Pravilnikom za tarifnu metodologiju i tarifne postupke donešenu od strane FERK. Elektroenergetski Bilans za 2006. godinu pokazuje da se u slučaju 70% vjerovatnoće pojave dotoka vode kod hidroelektrana može očekivati na nivou FBiH manjak električne energije od 1.651 GWh. Ovaj manjak energije je saldo bilansnog viška EP BiH od 606 GWh i bilansnog manjka EP HZHB 2.257 GWh. Nabavkom ugovorenih količina električne energije EP HZHB u iznosu od 2.409 GWh, elektroenergetski Bilans pokazuje bilansni višak u iznosu od 759 GWh.

U 2006. godini, planirano je:

- Proizvodnja električne energije 7.411 GWh, manja 2% u odnosu na ostvarenje u 2005. godinu;
- Ugovoreni izvoz EP BiH 1.000 za HEP, veći za 3% u odnosu na nivo iz 2005. godine;
- Potrošnja električne energije 8.085 GWh, veća za 6% u odnosu na ostvarenje u 2005. godini;
- Bilansni višak 759 GWh (proizvodnja 7.411 GWh + uvoz-izvoz 1.433 GWh – potrošnja 8.085 GWh);
- Saldo razmjene (-isporuka + prijem) 1.419 GWh.

## **Derivati nafte**

- Uvoz derivata nafte 650.000 tona, veći za 5% u odnosu na 2005. godinu;
- Potrošnja derivata nafte 650.000 tona, veća 3% u odnosu na 2005. godinu.

Bilansom naftnih derivata za 2006. godinu, planirano je stabilno snabdijevanje Federacije BiH naftnim derivatima.

## **Prirodni gas**

- Uvoz prirodnog gasa 223.308 mil.Sm<sup>3</sup>, veći za 12% nego ostvareni uvoz 2005. godine;
- Potrošnja prirodnog gasa 223.308 mil.Sm<sup>3</sup>, veća za 12% nego ostvarena potrošnja 2005. godine. Navedeno povećanje je rezultat značajnog povećanja planirane potrošnje prirodnog gasa kod privrednog društva Mittal Steel Zenica.

Bilansom prirodnog gasa za 2006. godinu, planirano je stabilno snabdijevanje Federacije BiH prirodnim gasom.

### c) Sektor industrije

I pored nepokrenute proizvodnje u jednom dijelu industrije, čine se naponi da se industrijska proizvodnja stabilizira.

Prosječna stopa rasta fizičkog obima industrijske proizvodnje u FBiH u periodu od 2000. do 2005. godine iznosila je 9%.

Stopa rasta fizičkog obima industrijske proizvodnje u FBiH u 2005. u odnosu na 2004. godinu iznosila je 6,1%.

U 2005. godini u FBiH je u odnosu na ostvareni nivo u 1990. godini dostignuto 45% industrijske proizvodnje, a u odnosu na ostvareni nivo iz 1991. godine 61% industrijske proizvodnje.

Indekse kretanja fizičkog obima industrijske proizvodnje u FBiH od 2000. do 2005. godine ilustrira slijedeći pregled:

<u>2000.</u> <u>1999.</u>	<u>2001.</u> <u>2000.</u>	<u>2002.</u> <u>2001.</u>	<u>2003.</u> <u>2002.</u>	<u>2004.</u> <u>2003.</u>	<u>2005.</u> <u>2004.</u>	<u>2000.</u> <u>1990.</u>	<u>2001.</u> <u>1990.</u>	<u>2002.</u> <u>1990.</u>	<u>2003.</u> <u>1990.</u>	<u>2004.</u> <u>1990.</u>	<u>2005.</u> <u>1990.</u>
108,8	112,2	109,2	104,8	113,2	106,1	29,2	32,8	35,8	37,5	42,4	45,0

Indeksi industrijske proizvodnje po glavnim područjima SKD-a u FBiH od 2000. do 2005. godine predstavljeni su slijedećim pregledom:

<b>GODINA</b>	<b>RUDARSTVO</b>	<b>PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA</b>	<b>SNABDIJEVANJE EL. ENERGIJOM, PLINOM I VODOM</b>
2000./1999.	110,4	107,9	110,4
2001./2000.	102,7	114,3	111,4
2002./2001.	114,9	113,3	98,9
2003./2002.	104,6	105,2	99,4
2004./2003.	105,8	114,5	114,8
2005./2004.	104,2	111,4	95,8

Indekse kretanja fizičkog obima industrijske proizvodnje po entitetima od 2000. do 2005. godine ilustrira slijedeći pregled:

<b>GODINA</b>	<b>FBiH</b>	<b>RS</b>
2000.	108,8	105,6
2001.	112,2	87,1
2002.	109,2	97,5
2003.	104,8	105,7
2004.	113,2	109,7
2005.	106,1	-

Zajednička karakteristika za oba entiteta jeste činjenica da je u periodu od 2003. do I-IX 2005. godine ostvaren značajan rast fizičkog obima industrijske proizvodnje.

I pored značajnog porasta fizičkog obima industrijske proizvodnje u FBiH u proteklom periodu zbog niske startne osnovice, očigledna je potreba dodatnog razvoja industrijskog sektora. Razvojne politike moraju slijediti optimalan način rasta proizvodnje u čijem procesu značajnu ulogu igra

razvoj privatnog sektora. Na industrijsku proizvodnju utiču i druge sektorske politike i mjere, kao što su vanjska trgovina, makroekonomija, unapređenje poslovnog okruženja, privatizacija, okoliš i dr.

U PRSP aktivnosti koje su predlagane imale su za cilj da se obezbijedi: veće korištenje instaliranih kapaciteta, povećanje učešća domaćih roba na domaćem tržištu, povećanje izvoza, jačanje konkurentnosti naših firmi, otvaranje novih radnih mjesta, uklanjanje administrativnih prepreka za povećanje stranih investicija, ubrzanje privatizacije kroz iznalaženje strateških partnera, razvoj poduzetništva, podizanje okolinskog upravljanja na viši nivo. Ove aktivnosti nalaze se u raznim sektorima koje direktno ili indirektno utiču na postizanje navedenih ciljeva.

U Razvojnoj strategiji BiH-PRSP za oblast industrije predviđene su mjere kratkoročnog, srednjoročnog i dugoročnog karaktera, kao i strateški podsticaji.

Kratkoročne mjere odnose se na: osnivanje razvojnog fonda za finansiranje preduzeća kroz bankarski sistem, osnivanje garantnog fonda za pojeftinjenje pribavljanja kreditnih sredstava, reforma statističkog sistema kao osnove za analizu privredne politike, stimuliranje izvozno orijentirane proizvodnje, stimuliranje domaće proizvodnje, dovršetak procesa privatizacije, smanjenje cijena električne energije, kontrolu granica i sprječavanje nelegalnog uvoza, omogućavanje izvozniciama dovoljan broj dozvola za transport (izvoz), obezbjeđenje podsticajnih mjera za proizvodnju prehrambenih proizvoda, podsticaj stanovništva za kupovinu domaćih proizvoda, pojednostavljenje zakonodavstva u oblasti investicionih ulaganja, usaglašavanje zakonskih propisa FBiH i RS.

Srednjoročne mjere odnose se na: pojednostavljenje carinskog sistema i definiranje jedinstvene carinske tarife radi zaštite domaće proizvodnje, dosljedno provođenje privrednog zakonodavstva, nadgledanje provođenja zakona u oblasti certificiranja, aktivno djelovanje na poboljšanju imidža zemlje radi privlačenja stranih investitora, pospješivanje vanjske trgovine i regionalne privredne integracije na državnom nivou, pomoć u osiguravanju jeftinijeg obrtnog kapitala, pomoć u osiguranju jeftinih bankarskih sredstava za razvojne programe, mjere za ukidanje viznog režima sa zemljama EU, iznalaženje mogućnosti za reprogramiranje obaveza prema državi, otpis kamata i sl., eliminisanje nezakonite trgovine (pijaca), unapređenje obuhvata naplate poreza, poboljšanje asortimana i dizajna domaćih proizvoda primjenom međunarodnih standarda i propisa, širenje tržišta za plasman proizvoda, proširenje tržišta na prostore exs Jugoslavije, Evrope i svijeta, aktivniji rad na dobijanju standarda kvaliteta iz serije ISO 9000 i provođenju procedura za ocjenjivanje usklađenosti za dobijanje CE znaka (Novi pristup i Modularni pristup) i dr.

Dugoročne mjere odnose se na: stvaranje povoljnije klime za investitore, efikasniju upravu i poboljšanje infrastrukture, unapređenje tehnologije i pospješivanje razvoja istraživanja. Zakonski okvir treba usaglasiti sa zakonskom regulativom EU.

Zbog strateškog značaja industrije u ukupnom privrednom razvoju, neophodne su podsticajne mjere za ostvarivanje ciljeva razvoja: pružanje stručne i savjetodavne pomoći, te organiziranju programa obrazovanja za poduzetnike, pružanje pomoći za sudjelovanje na međunarodnim sajmovima i specijaliziranim izložbama u zemlji i inozemstvu, uspostave jedinstvenog informacijskog sistema o resursima, pružanje pomoći za primjenu inovacija, uvođenje savremenih tehnologija i unapređenje istraživanja i razvoja.

## **10.2. POLJOPRIVREDA**

Poljoprivredne površine na području FBiH obuhvataju 1151 hiljadu ha. Od toga na obradive površine se odnosi 726 hiljada ha, na pašnjake 423 hiljade ha i na trstike 2 hiljade ha.

U okviru obradivih površina na oranice i bašte otpada 416 hiljada hektara, voćnjake 42 hiljade ha, livade 264 hiljade hektara i vinograde 4 hiljade ha. Od ukupnih oraničnih površina na području FBiH ne obrađuje se 218 hiljada hektara ili 47,6%.

Osim površina pod minama, jedan od razloga je nepostojanje prave evidencije o državnom zemljištu (parcele bivših poljoprivrednih kombinata i mnoge zadruge) koje se sve više uzurpira i koristi za nepoljoprivredne svrhe.

Oblast poljoprivrede na području FBiH karakteriše usitnjenost zemljišnog posjeda<sup>19</sup>, niska produktivnost rada i nestabilnost tržišta poljoprivrednih proizvoda. Ne postoji adekvatna poljoprivredna politika, a poseban problem su trajni izvori financiranja. Podsticajna sredstva u primarnom sektoru su vrlo mala<sup>20</sup>! Neadekvatna kreditna politika i visoke kamate, nedostatak odgovarajuće zakonske regulative, neregulisan uvoz robe<sup>21</sup>, odnosno nestimulativna porezna i carinska politika, poroznost granica i prelevmani samo za neke proizvode još više otežavaju stanje u ovoj oblasti.

U 2005. godini otpočele su aktivnosti na izradi Srednjoročne strategije poljoprivrednog sektora u FBiH.

Cilj strategije je racionalno korištenje zemljišta i proizvodnje što je moguće više hrane te povratak raseljenih i izbjeglih zemljoradnika na svoja imanja. Izrada prijedloga ove strategije planirana je za juni 2006. Vlastitom proizvodnjom moguće je podmiriti oko 60% vlastitih potreba. Vlastite potrebe u većini proizvoda primarna poljoprivredna proizvodnja još uvijek ne zadovoljava<sup>22</sup>. U 2005. godini uvoz hrane u FBiH iznosio je preko 1 milijardu KM.

U 2005. godini u FBiH je zasijano 193.690 ha (u proljeće 163.065 ha i jesen 30.625 ha) što predstavlja svega 46,6% oraničnih površina<sup>23</sup> u FBiH. Zasijane površine u FBiH počev od 1997 godine konstantno se smanjuju.

Radi otkupa tržišnih viškova određenih poljoprivrednih proizvoda Vlada FBiH donijela je Odluku o minimalnim otkupnim cijenama pojedinih poljoprivrednih proizvoda u 2005. godini (pšenica, raž, kukuruz i ječam, mlijeko te sirovi duhan u listu).

U 2005. godini ostvaren je rast u proizvodnji povrća, dok je kod voća ostvaren pad proizvodnje. Proizvodnja krompira iznosi 245.443 tone i veća je 10,3% u odnosu na prethodnu godinu. Proizvodnja graha također bilježi povećanje od 10,3% i iznosi 7.049 tona. Proizvodnja luka ja na prošlogodišnjoj razini i iznosi 23.652 tone. Kupus i kelj bilježe rast proizvodnje od 4,4%, odnosno proizvedeno je 52.560 tona.

Pojavom mrazeva u 2005. godini uništen je znatnim dijelom rod šljive, a umanjen je rod jabuke i nekih drugih vrsta voća, što je uticalo na kompletnu proizvodnju voća. Proizvodnja jabuke manja je za 7,6% i iznosi 17.954 tone, dok je proizvodnja šljive manja za čak 47,3%.

Proizvodnja grožđa u zadnjih nekoliko godina je ujednačena, ali u odnosu na 2004. godinu bilježi blagi porast od 4,0%. Proizvodnja kukuruza u 2005. godini iznosi 218.416 tona, što u odnosu na prethodnu godinu iznosi povećanje od 2,7%.

Proizvodnja kravljeg mlijeka iznosi 304,9 miliona litara i veća je 1,9% u odnosu na prethodnu godinu. Proizvodnja ovčjeg mlijeka iznosi 11,6 miliona litara i veća je 4,3% od prethodne godine, dok je proizvodnja kozjeg mlijeka ostvarila pad od 2,5% u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 3,9 miliona litara. Proizvodnju mlijeka moguće je povećati boljom povezanošću i organizacijom u lancu proizvodnje te snaženjem mliječne industrije i bogaćenjem palete mliječnih prerađevina. Mljekare imaju kapacitet za proizvodnju potrebnih

<sup>19</sup> Prosječna veličina farme u FBiH je 2,5 ha u prosjeku od 9 parcela.

<sup>20</sup> Subvencije u zemljama OECD-a su 36%, EU 43%, a iz Budžeta FBiH za 2006. godinu 2,7 % (28 miliona KM)

<sup>21</sup> izazvao je određene probleme u pojedinim grupama proizvodnje (pileće meso, jaja, mlijeko i dr.)

<sup>22</sup> Zadovoljava potrebe u cjelosti ili gotovo u cjelosti proizvodnjom: krompira, luka, šljiva, ovčjeg mesa, ribe, grožđa i jaja.

<sup>23</sup> Procjenjuje se da na oranice u 2005. godini otpada 416.000 ha.

količina mlijeka, ali nemaju dovoljno mlijeka za preradu. Rješenje je obnova stočnog fonda. Podijeljen je priličan broj povoljnih kredita farmerima, ali ih značajan broj ne vraća. Premiranje mlijeka predstavlja poseban problem. Premije se isplaćuju sa kašnjenjem.

U 2005. godini donesena je Odluka o utvrđivanju omjera za otkup domaće primarne proizvodnje za koje se veže korištenje tarifnih kvota.

U prošloj godini iz sredstava Budžeta FBiH usmjereno je 15.740.000 KM na ime podrške za primarnu poljoprivrednu proizvodnju te 1.500.000 KM za veterinarstvo.

U sektoru poljoprivrede 2005. godina biće obilježena bolestima stoke i peradi (kju groznica, bruceloza i ptičja gripa). Bruceloza je veliki problem na Balkanu i jedina efektivna mjera je klanje, ubijanje i neškodljivo uklanjanje ovaca.

U 2005. godini Usvojen je Program aktivnosti na sprječavanju ptičje gripe. Također, donesen je Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, kao i Odluka o osnivanju Agencije za sigurnost hrane u BiH (sjedište u Mostaru).

Ptičja gripa uticala je na smanjenje proizvodnje peradi koja bilježi pad od 3,5% u odnosu na 2004. godinu. U 2005. godini proizvedeno je 4,1 milion peradi.

U 2005. godini u parlamentarnu proceduru dostavljen je Zakon o poljoprivrednom zemljištu. Također su pripremljeni Prednacrti sljedećih zakona: Zakona o stočarstvu, Zakona o pčelarstvu i Zakona o veterinarstvu.

Pripremljen je nacrt Zakona o poljoprivredi, ali je povučen iz parlamentarne procedure, zbog potrebe donošenja ovog zakona na državnoj razini.

Krajem aprila 2005. godine doneseno je Uputstvo za ostvarenje novčanih podrški u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Rješenje nagomilanih problema u poljoprivredi vidi se u hitnom donošenju Strategije razvoja poljoprivrede u BiH do 2010. godine i formiranju državnog ministarstva za poljoprivredu koje će voditi jedinstvenu politiku poticaja i provoditi nacionalnu strategiju za razvoj poljoprivrede. Ovim bi se spriječilo odumiranje sela i doprinijelo ravnomjernijem regionalnom razvoju, odnosno dodatno stimulisala poljoprivredna proizvodnja u ruralnim krajevima.

Bez reforme agrarnog sektora, uspostave ministarstva poljoprivrede na državnom nivou i donošenja Zakona o poljoprivredi na nivou BiH, nema puta u EU.

Preduzimaće se slijedeće aktivnosti u 2006. godini:

- Donošenje Srednjoročne strategije poljoprivrednog sektora za Federaciju BiH;
- Donošenje Zakona o poljoprivrednom zemljištu;
- Donijeće se: Zakon o stočarstvu, Zakon o pčelarstvu, Zakon o morskome ribarstvu, Zakon o organskoj poljoprivredi, Zakon o veterinarstvu.
- Usvajanje Zakona o poljoprivredi za nivo BiH;
- Donošenje Odluke o zaštitnim cijenama pojedinih poljoprivrednih proizvoda u 2006. godini;
- Blagovremeno donošenje i realizacija Plana proljetne i jesenje sjetve;

Uspostava jedinstvenog sistema nadzora nad uvozom namirnica te registra državnih i privatnih proizvođača hrane.

### **10.3. VODOPRIVREDA**

Za upravljanje vodama, vodoprivrednim objektima i javnim vodnim dobrom na području FBiH nadležna su dva javna vodoprivredna preduzeća i to: „Vodno područje slivova rijeke Save“ i „Vodno područje slivova Jadranskog mora“.

Zakonom o vodama predviđen je način financiranja kroz prikupljanje opće i posebnih vodoprivrednih naknada.

Trenutno se naplaćuju samo posebne vodoprivredne naknade. Prikupljena sredstva po ovom osnovu raspoređuju se u sljedećem omjeru: 70% javnim preduzećima za vodna područja, 20% budžetima kantona i 10% u Budžet FBiH. Javna preduzeća za vodna područja sredstva od pripadajućeg dijela posebnih vodoprivrednih naknada realizuju u skladu sa planom i finansijskim planom preduzeća. Planovi su usklađeni sa kantonima, odnosno odobreni od strane nadležnog ministarstva. Po osnovu posebnih vodoprivrednih naknada JVP „Vodno područje slivova rijeke Save“ prikupilo je u 2005. godini 13.353.807 KM.

Prema planovima za 2005. godinu ova sredstva su u cjelosti usmjerena na aktivnosti upravljanja vodama, zaštitu voda, zaštitu od štetnog djelovanja voda i obezbjeđenje potrebnih količina vode za snabdijevanje stanovništva po utvrđenim prioritetima te održavanje zaštitnih vodoprivrednih objekata u vlasništvu FBiH, koji su javnim preduzećima preneseni na upravljanje.

U oblast vodosnabdijevanja u poslijeratnom periodu uložena su značajna sredstva. Oko 95% vodovodnih sistema dovedeno je na predratni nivo. Međutim i dalje su prisutni problemi obezbjeđenja dovoljnih količina vode za piće i obuhvaćenost stanovništva javnim vodosnabdijevanjem. Posebno alarmantno stanje je na području Tuzlanskog kantona. S tim u vezi, u 2005. godini donesena je Odluka o odobravanju Odluke o davanju saglasnosti na Sporazum o kreditiranju i garanciji za Projekat vodosnabdijevanja općine Tuzla (Odluka stupila na snagu 01.02.2006. godine).

Donesena je Odluka o glavnom operativnom planu odbrane od poplava za 2005. godinu, a početkom aprila ove godine i za 2006. godinu. Pored određenih aktivnosti u prošloj godini i dalje su potrebna značajna sredstva za sanaciju i dovođenje u funkciju objekata za zaštitu od poplava uz rijeku Savu<sup>24</sup>.

U 2005. godini odvijale su se aktivnosti na implementaciji određenih međunarodnih kreditnih i donatorskih sporazuma i projekata koji se implementuju u sektoru vodoprivrede i to:

- nastavak realizacije Kreditnog sporazuma koji je zaključila Vlada FBiH sa Kuvajtskim Fondom za arapski ekonomski razvoj;

- međunarodni sporazum zaključen sa Kraljevinom Norveškom za implementaciju projekta Institucionalnog jačanja komunalnih preduzeća u Srednjobosanskom kantonu (Bugojno, Jajce, Gornji i Donji Vakuf);

- druga faza projekta Vlade Španije „Podrška obnovi ekosistema rijeke Bosne i njenih pritoka – monitoring kvaliteta i kvantiteta voda“ je djelimično realizovana, a završit će se polovinom 2006. godine. Tokom 2005. godine realizovani su radovi u vrijednosti 160.000 Eura;

- angažovanje na kompletiranju aplikacija u cilju obezbjeđenja GEF sredstava koja će Svjetska banka realizovati na projektu zaštite kvaliteta vode rijeke Bosne, odnosno realizaciji i rekonstrukciji postrojenja za tretman otpadnih voda Trnova i Odžaka te izgradnju postrojenja grada Živinice.

Novi Zakon o vodama dostavljen je Parlamentu FBiH radi razmatranja.

Sukladno Zakonu o koncesijama za nivo BiH i FBiH otpočela je dodjela koncesija za opskrbu pitkom vodom, odvodnju i prečišćavanje otpadnih voda te za izgradnju i korištenje mini hidroelektrana. Kako je voda neprocjenjivo bogatstvo BiH, odnosno FBiH, radi spriječavanja

---

<sup>24</sup> U 2006. godini JP za „Vodno područje slivova rijeke Save“ učestvovat će sa 290.000 KM na Projektu rekonstrukcije Savskog nasipa na području Odžaka – nastavak radova te za nasip uz međudržavni vodotok – rijeka Sava 1.1885.000 KM.

onečišćenja i uništavanja ovog prirodnog blaga potrebno je inicirati aktivnosti za izradu i donošenje Strategije zaštite vodenog blaga i gospodarenja vodama. Preduzimaće se, pored ostalog, sljedeće aktivnosti u 2006. godini:

- Usvajanje Zakona o vodama;
- Rješavanju vodosnabdijevanja Tuzle;
- Donošenje Strategije zaštite vodenog blaga i gospodarenja vodama;
- Obezbjedenje zaštite voda i zaštite od voda;
- Provođenje Okvirne direktive o vodama Evropske unije;
- Donošenje Odluke o granicama riječnih bazena i vodnih područja u FBiH; Odluke o stopama posebnih vodnih naknada (PVN) i Odluke o stopi opće vodne naknade (OVN).

#### 10.4. ŠUMARSTVO

Šume i šumsko zemljište u FBiH zauzimaju površinu od 1.484.304 ha, od čega je u državnom vlasništvu 1.206.616 ha ili 82,3% i u privatnom sektoru 277.688 ha ili 18,7%.

Radi očuvanja šumskog bogatstva te stvaranja povoljnih uvjeta za razvoj šumarstva donesen je u 2002. godini, nakon duže pripreme, Zakon o šumama.

Šumama se gospodari na temelju šumskogospodarske osnove. Iza rata, većina preduzeća šumarstva gospodare šumama na osnovu godišnjih planova gospodarenja<sup>25</sup> što se negativno odražava na uzgoj, zaštitu i iskorištavanje šuma te unapređenje razvoja šumarstva.

U oblasti šumarstva prisutna je velika pocijepanost šumskogospodarskog područja<sup>26</sup>, kašnjenje u izradi šumskogospodarskih osnova, bespravna sječa, uzurpacija šumskog zemljišta, nedovoljna otvorenost šuma i drugi problemi.

Svi ovi problemi uzrokuju devastaciju šuma u FBiH koja je prisutna već duže vrijeme. Iz tog razloga, trebalo je izvršiti inventurizaciju šuma do kraja 2004. godine, ali to još uvijek nije okončano. Ovakva situacija je „El Dorado“ za neplansku sječicu i uništavanje kvalitetnih ekonomskih šuma.

Izrada inventure šuma je neophodna radi otpočinjanja izrade Strategije razvoja šumarstva i drvne industrije i utvrđivanja načina gospodarenja šumama.

Ostvarena prodaja šumskih sortimenata u FBiH u 2005. godini iznosi 2.026.000 m<sup>3</sup>, što je u odnosu na 2004. godinu manje za 8,4%. Na trupce četinarara odnosi se 35,9%, trupce lišćara 18,5%, ogrjevno drvo lišćara 34,3%, jamsko drvo četinarara 3,2%, ostalo dugo drvo četinarara 3,5%, prostorno drvo četinarara 2,8% i na ostalo drvo za različite namjene 1,8%.

Iz sredstava Budžeta FBiH za 2005. godinu usmjereno je 1.250.000 KM za pošumljavanje.

Nedovoljna otvorenost šuma u FBiH uzrokuje nedovoljnu realizaciju sječe po šumskogospodarskim područjima. Prosječna otvorenost od 7 do 10 km na 100 ha je nedovoljna za racionalno gospodarenje šumama. Izražen je i problem deminiranja šuma i šumskog zemljišta na površini od oko 145.000 ha, zbog čega se na ovim površinama ne mogu poduzimati bilo kakve aktivnosti u pogledu zaštite šuma od biljnih bolesti, požara, uzgoja šuma, te izgradnje šumskih cesta i sječe.

<sup>25</sup> Većini šumskogospodarskih osnova istekao je rok važenja.

<sup>26</sup> Šume i šumska zemljišta u FBiH obuhvaćena su u 30 šumsko – gospodarskih područja, od kojih 7 u cjelosti a 23 u većem ili manjem dijelu su pocijepana sa RS.

U šumskim područjima u blizini gradskih centara očita je nekontrolisana (bespravna) sječa i uništavanje šuma. Podneseno je hiljade krivičnih i prekršajnih prijava, ali je prisutna sporost rješavanja od strane nadležnih sudova. I dalje je prisutna preprodaja drvnih sortimenata vezana obično za nelegalan rad pilana. Tačan broj bespravnih pilana nije poznat, ali ih je jako mnogo koje posluju bez ikakvog odobrenja.

Stručni i inspeksijski nadzor nad iskorištavanjem BH šumskih resursa trenutno imaju kantoni, jer se Zakon o šumama koji je donijet na nivou FBiH ne primjenjuje.

U maju 2005. godine otpočela je realizacija projekta „Očuvanje i razvoj šuma“, koji će biti implementiran u cijeloj BiH. Kreditiran je od Svjetske banke u Washingtonu, a implementirat će ga consulting firme SAVCOR iz Finske i CETEOR iz BiH. Krajnji rezultat projekta je stvaranje uvjeta za certificiranje menadžmenta šumarskih organizacija, jer bez sertifikata neće biti moguće izvoziti iz BiH ne samo šumarske, nego i proizvode drvne industrije, odnosno bez dokaza da drvo potječe iz šume čiji menadžment je kvalificiran.

Krajem 2005. godine donesen je Zakon o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja, a početkom 2006. godine donesen je Zakon o lovstvu.

Pripremljen je Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o šumama i dostavljen Parlamentarnoj komisiji na usaglašavanje.

Radi spriječavanja krađe i korupcije u oblasti šumarstva, Vlada FBiH u martu 2006. godine, usvojila je Akcioni plan za suzbijanje nezakonitih aktivnosti u sektoru šumarstva i drvne industrije.

Ovaj plan, nakon usaglašavanja s Akcionim planom RS, bit će predložen Vijeću ministara BiH radi donošenja akcionog plana na nivou države<sup>27</sup>.

Značajne aktivnosti u 2006. godini bile bi:

- donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o šumama;
- dovršavanje inventurizacije šuma
- intenziviranje poslova na izradi šumskogospodarskih osnova;
- spriječavanje izgradnje ilegalnih pilana;
- suzbijanje nezakonite sječe i krađe drveta;
- brže rješavanje podnesenih prekršajnih i krivičnih prijava protiv lica koja su vršila nekontrolisanu sječu, bespravan promet i prisvajanje drveta, kao i bespravno zauzimanje i korištenje šumskog zemljišta;
- donošenje Akcionog plana za suzbijanje nezakonitih aktivnosti u sektoru šumarstva i drvne industrije.

## **10.5. GRAĐEVINARSTVO, PROSTORNO UREĐENJE I OKOLIŠ**

Ni prije rata građevinarstvo nije bila visoko profitabilna djelatnost. U BiH je 1991. godine bilo 520 građevinskih firmi.

Nedovoljna investiciona aktivnost negativno se odražava na zaposlenost građevinskih kapaciteta. To se negativno odražava na broj zaposlenih radnika, nivo plaća, finansijske rezultate poslovanja, tehničku opremljenost i dr. Ovu oblast privrede karakterizira usitnjenost kapaciteta i nedostatak i odgovarajućeg stručnog kadra.

---

<sup>27</sup> BiH je potpisnica Petrogradske deklaracije iz 2005. godine koja se odnosi na provođenje zakona o šumama i spriječavanje nezakonitosti i korupcije u toj oblasti.



Uvidom u registrovane poslovne i druge subjekte prema djelatnosti u FBiH<sup>28</sup> (stanje 11.10.2005. godine) u građevinarstvu ima 3862 poslovna subjekta. Međutim, samo njih stotinjak posjeduje mehanizaciju i stručne radnike građevinske struke. Ostale firme drže građevinski poduzetnici koji rade za proviziju.

Građevinarstvo zapošljava 23.007 radnika (prosjeak 2005. godine). U odnosu na prosjeak 2004. godine broj radnika je smanjen za 2,6%

Građevinarstvo participira u formiranju GDP-a (bruto domaćeg proizvoda) u 2004. godini sa 3.5%. U 1990. godini ovo učešće u BiH iznosilo je 7,4%. U odnosu na 2003. godinu građevinarstvo je ostvarilo rast GDP-a od 2,3%.

Na tržištu je prisutno nepoštivanje standarda u pogledu:

građevinskog materijala, kvaliteta, stručnosti radne snage, reference za obavljanje određenih poslova, iskustva u radu i dr.

Nedostaju velika investiciona ulaganja koja bi djelovala inicijalno na građevinarstvo.

Građevinarstvu su ostali sitni poslovi sa malom zaradom, višak ljudi, nedostatak modrene mehanizacije i s tim u vezi i drugi problemi.

Opći tehničko - tehnološki razvoj značajno utiče na promjene u građevinarstvu koje treba biti opremljeno za brzo prilagođavanje zahtjevima tržišta (domaćoj i inozemnoj konkurenciji).

U 2005. godini donesen je Zakon o građevinskom zemljištu.

U februaru 2006. godine Agencija za statistiku BiH utvrdila je Klasifikaciju vrsta građevinskih objekata u Bosni i Hercegovini –KVGGO BiH.

Vrijednost izvršenih građevinskih radova u 2005. godini iznosi 524,4 miliona KM, što je za 33,7% više u odnosu na ostvarenje u 2004. godini, a efektivni časovi rada iznose 15.830 hiljada ili 9,6% više nego u 2004. godini.

Građevinarstvo je pogodna djelatnost za smanjenje nezaposlenosti, a BiH ima velike potrebe u ovoj oblasti, što zbog obnove, što zbog potrebe dalje gradnje.

Stanje stambenog fonda karakterizira niska razina kvaliteta stanovanja i propadanja stambenih jedinica i infrastrukture zbog neredovitog održavanja, kao i nedovoljan broj stanova. Ne postoje drugi načini rješavanja stambenih potreba osim individualne gradnje te kupovine stanova gotovinom i u posljednje vrijeme, stambenim bankarskim kreditom.

U stambenoj oblasti nastavljene su aktivnosti na sanaciji i obnovi stambenog fonda, ali i izgradnji novih stanova.

U 2005. godini završeno je 969 stanova, a broj nezavršenih stanova iznosi 1457.

U velikom su raskoraku potrebe i raspoloživa sredstva za sanaciju i izgradnju stambenog fonda. Posebno su velike potrebe za smještaj izbjeglica i raseljenih osoba te je i dalje nužna izdašnija pomoć međunarodne zajednice, naročito pomoć u građevinskom materijalu za obnovu porušenih i oštećenih kuća izbjeglog stanovništva na selu.

S tim u vezi, početkom 2006. godine donesena je Odluka o odobravanju Odluke o davanju saglasnosti za prihvatanje kredita Fonda za međunarodni razvoj OPEC za Projekt stambene izgradnje. Također, donesena je i odluka o odobravanju Odluke o davanju saglasnosti za prihvaćanje kredita Razvojne banke Vijeća Evrope (CEB) za financiranje Projekta rekonstrukcije stambenih jedinica i povratak izbjeglih i raseljenih osoba.

U 2006. godini radit će se na:

- podizanju nivoa tehničko - tehnološke opremljenosti u građevinarstvu;
- daljoj reorganizaciji građevinske operative;
- organizovanjem i efikasnijem nastupu građevinskih preduzeća na inozemnom tržištu;

---

<sup>28</sup> Podatak FZS

- izradi tehničke regulative u visokogradnji;
- izradi i usklađivanju standarda BiH građevinarstva sa evropskim standardima;
- u stambenoj oblasti preduzimati dalje mjere na sanaciji i izgradnji novih stanova u prvom redu za potrebe smještaja raseljenih i izbjeglih osoba, invalida domovinskog rata i šehidskih porodica;
- poticanju opštinskih vlasti na davanje olakšica (prostor, infrastruktura) s ciljem lakšeg financiranja stambene izgradnje;
- reafirmisanje stambenih zadruga.

Radi planskog upravljanja, korištenja i zaštite prostora, početkom 2006. godine donesen je Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH.

U dosadašnjem razvoju BiH prirodna sredina nije imala adekvatan tretman što je dovelo do nepovratnog gubitka značajnih ekonomskih i prirodnih vrijednosti, zagađivanja i uništavanja prirodne sredine.

Nikada BiH nije imala cjelovit program zaštite okoliša.

Nužno je preduzimati preventivne mjere na zaštiti i očuvanju prirodne sredine.

S tim u vezi, u 2005. godini urađen je niz provedbenih propisa iz sljedećih zakona: Zakona o zaštiti okoliša, Zakona o zaštiti prirode, Zakona o zaštiti zraka, Zakona o upravljanju otpadom i Zakona o Fondu za zaštitu okoliša. Izrada provedbenih propisa iz Zakona o zaštiti voda je obustavljena zbog usaglašavanja oko izrade jedinstvenog Zakona o vodama.

Nastavljene su aktivnosti na realizaciji nekoliko međunarodnih projekata koji se odnose na zaštitu okoliša, a pripremljen je i prijedlog projekta za GEF<sup>29</sup> financiranje „Nacionalna strategija i akcioni plan zaštite biološke i pejsažne raznolikosti“.

Aktivnosti na pripremi prostornog plana FBiH su u zastoju zbog nepostojanja zakonske osnove.

Smatramo značajnim ukazati na slijedeće aktivnosti u 2006. godini:

- Donošenje Uredbe Vlade FBiH za Program Natura 2000 s ciljem uključivanja u međunarodnu ekološku mrežu očuvanja prirodnih staništa;
- Izrada Strategije zaštite okoliša sa četiri komponente (upravljanje vodama, zaštita zraka i prirode i upravljanje otpadom);
- Preduzeće se aktivnosti na realizaciji projekata „UPRAVLJNAJE ČVRSTIM OTPADOM“, „TRAJNA ZAŠTITA POČITELJA“, „JAJCE – sanacija korita rijeke Plive i vodopada“;
- Izrada Strategije biodiverziteta u BiH;
- Izrada Strategije zaštite okoliša;
- Izrada Studije izvodljivosti za Nacionalni park Prenj, Čabulja, Čvrtnica;
- Pristupanje izradi Prostornog plana FBiH;
- Zaustavljanje svih vidova nelegalne i neplanirane gradnje;
- Dosljedna primjena međunarodnih standarda koji se odnose na zaštitu okoliša

## 10.6. PROMET I KOMUNIKACIJE

Bosna i Hercegovina u odnosu na svoje okruženje ima važan položaj zahvaljujući kojem predstavlja značajan faktor u prometno-komunikacionom sistemu Južne i Centralne Europe. Iz ovih razloga neminovna je potreba za modernizacijom postojeće, ali i izgradnje nove prometne infrastrukture svih vidova prometa.

<sup>29</sup> Globalni fond za zaštitu okoliša

Osnovna karakteristika postojećeg prometno-komunikacionog sistema BiH je relativna razvijenost, skromna opremljenost infrastrukture, zastarjelost opreme i vozni sredstava i nepovezanost modernim saobraćajnicama sa razvijenim dijelom Evrope i svijeta. Nešto bolje stanje je u PTT prometu i telekomunikacijama.

Sadašnje stanje prometno-komunikacionog sistema u BiH, njegov oporavak, efekte, mjesto i ulogu u privrednom sistemu BiH i njenom okruženju, podobnost i međusobne odnose osnovnih nosilaca sistema treba posmatrati sa aspekta velikih ratnih razaranja i poremećaja nastalih u periodu 1992-1995. godine, te potreba integriranja privrede BiH u evropske i svjetske ekonomske tokove.

**Fizički obim saobraćajnih usluga u FBiH** od 2000 do 2004. godine ima, uz izvjesne oscilacije tendenciju rasta. U 2005. u odnosu na 2004. godinu fizički obim saobraćajnih usluga u FBiH manji je za 7,9%. U ovom periodu smanjeni su prijevoz putnika za 0,8% i ptt usluge za 11,0%.

Saobraćaj i veze su u 1990. godini učestvovali u GDP-u BiH sa 6,8%, a u 2004. godini u GDP-u FBiH saobraćaj i veze FBiH učestvovali su 19,0%.

Posmatrano po pojedinim prometnim granama, u 2005. u odnosu na 2004. godinu, ostvareno je: u željezničkom prometu povećanje usluga za 64,9% (prijevoz robe povećan je za 67,3%, a promet putnika je smanjen za 20,2%); u drumskom prometu povećanje usluga za 4,9% (prijevoz robe veći za 6,1%, a prijevoz putnika na nivou 2004. godine); u gradskom prometu ostvaren je nivo usluga iz 2004. godine, dok su ptt usluge smanjene za 11,0 % (poštanski promet veći za 9,1%, telegrafski na nivou 2004. godine, a telefonski promet je smanjen za 11,1%).

U oblasti prometa i komunikacija nastavljaju se aktivnosti na stvaranju uvjeta za uspostavljanje jedinstvenog prometnog sistema Bosne i Hercegovine, te za funkcioniranje pojedinih prometnih grana.

U **cestovnom prometu**, osnovne aktivnosti se odvijaju u domenu prijevoza putnika (međunarodni, međuentitetski i prijevoz u okviru FBiH). Značajna pažnja posvećuje se sigurnosti vozila u prometu. U oblasti teretnog prometa, aktivnosti su u najvećoj mjeri bile usmjerene na raspodjelu ukupnog kontigenta inostranih bilateralnih transportnih dozvola za prijevoz tereta. Stanje u oblasti redovnog održavanja magistralnih cesta je veoma teško. Magistralne ceste su teško oštećene ratnim djelovanjima i nedovoljnim održavanjem.

Evidentno loše stanje prometne infrastrukture u BiH nalaže potrebu investiranja i izgradnje savremenih saobraćajnica kao bitnog preduslova uključivanja naše zemlje u evropske integracijske procese.

U Federaciji BiH se realizira projekat izgradnje auto-ceste Sarajevo-Zenica, (dionica Podlugovi-Visoko u dužini 8,5 km,) na koridoru Vc, te zaobilaznice Sarajevo by pass. Takođe, u toku su aktivnosti na izradi studijsko-tehničke dokumentacije za kompletnu dionicu auto-ceste na Koridoru Vc kroz BiH. U RS-u je počela izgradnja auto-ceste na dionici Banja Luka-Gradiška, koja je od izuzetnog značaja za BiH i RS, kao i grad Banja Luku, koju spaja sa Koridorom X, odnosno auto-cestom Beograd-Zagreb. Sredstva za izgradnju su obezbijedena iz kredita EIB (65 mil. EUR-a).

Prema PRSP prioritizaciji mjera iz Akcionog plana SRS BiH, neophodno je: donijeti Zakon o cestama BiH, osnovati Direkciju za auto-ceste u FBiH (rok: 2006.), izraditi strategiju razvoja cestovnog sektora u BiH u skladu sa Evropskom transportnom politikom i BHTMP (Transport Master Plan), nastaviti izgradnju autocesta na koridoru Vc i Banja Luka-Gradiška, uspostaviti institucionalni okvir za dodjelu koncesija na svim nivoima radi omogućavanja koncesionih ulaganja u cestovnu infrastrukturu, internacionalizirati rijeku Savu, te u tom smislu, sklopiti odgovarajuće međunarodne sporazume sa zainteresiranim zemljama, razviti sistem menadžmenta, monitoringa i zaštite cesta.

Željeznički sistem u BiH je trenutno tehnički, ali i sistematski i organizaciono nedovoljno oporavljen i integriran. Željeznice u FBiH su održavale funkcioniranje sistema u složenoj finansijskoj situaciji. Upravljanje željeznicom povjereno je Željezničkoj javnoj korporaciji, koja objedinjava operatore željezničkog saobraćaja u BiH, koordinira i usmjerava rad sistema. Djelatnost željezničkog saobraćaja u BiH obavljaju transportni operatori u obliku javnih preduzeća na nivou entiteta. Željeznice BiH su preko entitetskih javnih preduzeća članice Međunarodne unije željeznica (UIC).

U toku je realizacija Projekta obnove željeznica koji se finansira iz kredita EBRD i EIB. Takođe, i u ŽRS i ŽFBiH u toku je realizacija projekata koji se odnose na modernizaciju radioničkih kapaciteta, te obnova mobilnih kapaciteta za teretni i putnički promet. Nabavka dijela vozničkih sredstava bi se ostvarila do 2007. godine, a dijelom do 2011. godine. Treća faza rekonstrukcije željezničke infrastrukture ima za cilj dovođenje željezničke infrastrukture na nivo koji je zahtjevan međunarodnim sporazumima. Završena je prva faza razdvajanja infrastrukture od operacija prometa (računovodstveno razdvajanje), što je u skladu sa Direktivom EU/EC 2000/12. Ovu direktivu je neophodno u potpunosti primjeniti, te realizirati II i III fazu obnove željeznica BiH kroz bilateralne kreditne aranžmane sa EIB (86 mil. EUR-a) i EBRD (70 mil. EUR-a). potrebno je osnovati i Regulatorni odbor za željeznice pri Ministarstvu komunikacija i transporta BiH.

U **zračnom prometu** nastavljene su aktivnosti na uspostavljanju i unapređenju sistema sigurnosti letenja i obavljanja zračnih operacija.

Na osnovu sporazuma u Dejtonu, u septembru 1997. godine izvršena je reorganizacija civilne zrakoplovne vlasti u BiH i formirana je Direkcija civilne avijacije (BH DCA). BH DCA je ustanovljena u okviru Ministarstva komunikacija i transporta BiH, a njena organizacija i upravljanje, nadležnosti i odgovornosti regulirani su Zakonom o vazduhoplovstvu BiH. Pored BiH DCA formirane su i dvije entitetske zrakoplovne institucije FED CAD i RS CAD. Usvojen je Zakon BiH o civilnom vazduhoplovstvu. Osnovni problemi u ovom sektoru su: relativno nizak nivo prometa u odnosu na izgrađene kapacitete, nezavršena izgradnja i opremanje odgovarajućom opremom, te problem kontrole zračnog prostora.

U okviru **vodnog prometa** vodile su se aktivnosti na nautičko-tehničkim pregledima plovila i upisa u sudski registar plovila. Plovni put rijeke Save, kao i svi drugi vidovi transportne mreže u poslijeratnom periodu u zemlji su u lošem stanju. U posljednjih 10 godina rijeka nije korištena za komercijalni promet, a plovni put nije kvalitetno održavan. Rijeku Savu treba dovesti na nivo plovidbe iz 1990. godine, a takođe urediti i ušća rijeka: Une, Vrbas, Bosne i Drine. Trenutne aktivnosti po pitanju uspostave riječnog prometa i uređenja plovnog puta su u okviru implementacije Okvirnog sporazuma o rijeci Savi. Osnovni problemi u rješavanju pitanja vodnog prometa su: nedostatak finansijskih sredstava za sanaciju i održavanje plovnog puta, postavljanje navigacijskih oznaka, opreme i nabavka plovnih objekata.

U što skorijem roku treba donijeti Zakon o unutrašnjoj i pomorskoj plovidbi BiH.

U **Sektoru telekomunikacija**, tokom 2005. godine, vođene su aktivnosti na nastavljanju procesa reformi i razvoja telekomunikacija u BiH.

Usvojena je politika, Strategija i Akcioni plan razvoja informacionog društva u BiH, kao zvanični krovni dokument razvoja informacionog društva u BiH.

Prioriteti prema PRSP su: izgraditi telekomunikacionu i informatičku infrastrukturu koja će omogućiti pružanje usluga odgovarajućeg kvaliteta za potrebe razvoja BiH, objediniti sektore telekomunikacijske infrastrukture i IKT u jedan sektor: Tehnologije informacionog društva, izraditi zakone koji su vezani za pravnu infrastrukturu ID-a, revidirati politike razvoja informacionog društva BiH, uraditi posebne domenske studije potreba i na njima izraditi domenske politike razvoja ID-a, uvesti poreske olakšice za stimulaciju IKT industrije,

definirati model finansiranja BiHARnet mreže, donijeti odluku o formiranju EDUnet mreže, definirati model finansiranja EDUnet mreže i dr.

U oblasti prometa i komunikacija u 2005. godini pripremljeno je 14 zakona koji su u nadležnosti Vlade FBiH i 32 podzakonska akta iz nadležnosti resora prometa i komunikacija. Takođe, pripremljeno je i u proceduru upućeno 30 podzakonskih akata iz ove oblasti koji nisu bili predviđeni Programom rada za 2005. godinu. Ostvareno je i učešće u izradi 11 podzakonskih akata kojiima se reguliše oblast prometa i komunikacija. U ovom periodu pripremljeno je i razmatrano 30 informacija i drugih analitičkih i programskih dokumenata. Zbog obimnosti nadležnosti i odgovornosti, cjelokupne aktivnosti u oblasti prometa i komunikacija odvijale su se kroz odgovarajuće sektore: Cestovni promet, stanice tehničkog pregleda i cjevovodi, Željeznički vodni i kombinovani promet, Transportna infrastruktura prometnog sistema, Telekomunikacije, pošte, informacione i komunikacione tehnologije, Upravljanje i koordinacija sredstava za razvoj, Pravni i opći poslovi i Inspektorat. U 2005.godini donešeni su sljedeći zakoni: Zakon o unutrašnjoj i pomorskoj plovidbi FBiH; Prijedlog Zakona o cestovnom prijevozu FBiH; Prednacrt Zakona o telekomunikacijama FBiH, a u parlamentarnu proceduru su upućeni: Nacrt Zakona o restrukturiranju duga Željeznica FBiH javnim prihodima; Zakon o RTV FBiH; Nacrt Zakona o cestama FBiH; Nacrt Zakona o elektronskim komunikacijama; Nacrt Zakona o avijaciji FBiH i Nacrt Zakona o elektronskom poslovanju i elektronskom potpisu.

#### **10.7. TRGOVINA**

Trgovina je po broju pravnih subjekata, broju zaposlenih i ostvarenom prometu, jedna od najvažnijih privrednih oblasti. Njen značaj je posebno važan u poratnom periodu. Trgovina je u bruto domaćem proizvodu (GDP-u) značajno participirala i prije rata (1990.godine 9,7%). I dalje trgovina značajnim dijelom učestvuje u kreiranju bruto domaćeg proizvoda (2004. godine 10,8%).

U trgovini su ostvareni određeni pomaci prvenstveno u pravcu bolje snabdjevenosti tržišta. Do bolje snabdjevenosti domaćeg tržišta posebno robom provjeronog kvaliteta., potrebno je stvoriti brojne pretpostavke. Najvažnija jeste pojačana kontrola proizvoda koji se plasiraju na tržištu posebno onih koji se uvoze. Osnovni problemi u oblasti trgovine tiču se nesređene situacije i prisutnosti nelegalne uvozne robe na bosanskohercegovačkom tržištu, te zakonitosti poslovanja privrednih subjekata iz ove oblasti. Najveći problem je nesređenost i neurednost odnosa na tržištu, te veliki udio nelegalne trgovine ili tzv. crnog tržišta . Međutim, rješavanjem ovih problema u uslovima jačanja rada graničnih organa i sve manje poroznih granica dovelo bi do poboljšanja stanja i u drugim oblastima.

S obzirom da se u trgovini ostvaruje veliki promet, bilo da se radi o unutrašnjoj ili vanjskoj, sve govori da je u ovoj oblasti najveća zastupljenost neregistrirane (sive) ekonomije. Sa uređivanjem odnosa na tržištu i dosljednoj primjeni zakona, tj. uvođenjem većeg reda na tržištu razmjene sive ekonomije u ovoj oblasti će se znatnije smanjivati.

Od velikog značaja za funkcionisanje trgovine je rad tržišnih inspekcija. O efikasnosti tržišnih i drugih inspekcija vrlo otežano govoriti u zemlji gdje su razmjere sive ekonomije velike. Učinjeni su značajni naponi na organizovanju i kadrovskom uređenju službe tržišne inspekcije. Brojni uzroci, oblici i mjesta nastanka sive ekonomije su prepreka (promet roba nekontrolisanog porijekla i dr.) za bolje funkcionisanje, uvezanost i kordinacija rada kantonalnih i federalnih organa u FBiH kao i njihovo povezivanje sa organima iz RS.

EU insistira na liberalizaciji trgovine, ukidanju svih barijera uspostavljanju bezcarinskih zona. U takvim uslovima šansu da opstanu imaju sao oni proizvođači koji imaju proizvod sa prihvatljivom cijenom i kvalitetan proizvod.

Vijeće za zaštitu potrošača BiH nije otpočelo sa radom, pa se ne može ni precizirati rok za donošenje Plana zaštite potrošača u FBiH iz razloga što isti mora biti usklađen sa Planom BiH o zaštiti potrošača. Ostvaren promet u trgovini u periodu januar-septembar iznosio je 6.993 miliona KM, a u 1999. godini 2.204 miliona KM.

Ostvareni promet u trgovini iz godine u godinu se povećava. Tako je ostvaren promet u 1999. godini iznosio 2.204 miliona KM, a u 2004. 6.523 miliona KM. Napominjemo da smo određene kvalifikacije, što se tiče trgovine, dali u poglavlju „Tržište i cijene“, te ih nema potrebe ovdje ponavljati. Kada se ima u vidu odnos uvoza i izvoza roba, odnosno pokrivenost uvoza izvozom dolazi se do podataka da već duže godina pokrivenost uvoza izvozom nije prešla 34% što znači da se za jednu marku izvršenog izvoza vrši uvoz 3 KM. Ovo ujedno govori da većina naših proizvoda nije kurentna na svjetskom tržištu. Obzirom na heterogenost različitih proizvoda, bilo da se proizvode u zemlji ili da se uvoze, konkurencija odnosno tržišna utakmica je u dobroj mjeri prisutna. Da li i u kolikoj mjeri ima nelojalne konkurencije stvar je širih analiza. Svakako da proizvodi koji imaju karakter monopola, kao što su nafta i naftni derivati, duhan i duhanske preradevine, proizvodnja i distribucija gasa i dr. zavređuju veću društvenu kontrolu.

#### **10.8. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM**

Ugostiteljstvo sa određenim izuzecima, ne funkcioniše duži period zbog ratnih dejstava. Kao specifična djelatnost za relativno duži period ne može značajno funkcionisati. Do stabilizovanja situacije nužno je osposobljavanje pojedinih objekata gdje za to postoje uslovi.

Ukupan promet u ugostiteljstvu u periodu januar- septembar 2005.godine iznosio je 66 miliona KM, i viši je za 1,5% u odnosu na isti period 2004. godine

Turizam kao gospodarska aktivnost zahtjeva mnogo znanja i dobro volje, i to ne samo sudionika turističke ponude već i cjelokupnog okruženja u kojem se stvara i razvija. FBiH posjeduje raznolik i očuvan prirodni i kulturni turistički potencijal, što je veliko bogatstvo koje se mora očuvati i zaštititi kako bi u dugom periodu pridonosio u razvoju turizma. Zahvaljujući svojim prirodnim ljepotama, ekološko-klimatskoj raznovrsnosti, bogatom kulturno-istorijskom nasljeđu i blizini najvećim međunarodnim tržištima FBiH ima značajne turističke potencijale. FBiH ima izuzetan geoprometni položaj, te uslove za razvoj tranzitnog turizma. Nalazeći se na jednoj od tri glavna putnička pravca u Evropi, FBiH kao i BiH može da računa na značajan broj tranzitnih turista iz Istočne i Centralne Evrope koji idu ka Jadranu. FBiH ima uvjete za razvoj primorsko-mediteranskog turizma; banjškog; planinsko-zimskog, lovno-ribolovnog, kongresnog, seoskog i ekoturizma.

U 2005.godini broj turista je iznosio 273.912 (domaći 115.983, strani 157.929), a broj noćenja 596.685 (domaći 245.360, strani 351.325). Najviše turista je došlo iz Hrvatske (2.397), Slovenije (2.246), Srbije i Crne Gore (1.760), Njemačke (429), Turske (213) idr.

Nepostojanje dugoročne strategije razvoja turizma BiH, nedovršen proces privatizacije, neefikasan postojeći sistem promocije turizma na državnom nivou, nedostatak svježeg kapitala, nedostatak stimulativnih sredstava u sektoru turizma, nepostojanje edukativnih institucija za turizam i nedostatak profesionalnog menadžmenta, samo su neki od poslova koji koče razvoj turizma i bez jake podrške državnih institucija, teško je očekivati rezultate koji bi mogli biti realizovani shodno komparativnim prednostima turizma FBiH i BiH.

## 11. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

### 11.1. OBRAZOVANJE I NAUKA

Federacija BiH ima pet univerziteta, na koje je upisano u 2005./2006. godini 60.860 studenata. Broj studenata iz godine u godinu raste (u 2001./2002. godini bilo je 48.336 studenata).

U srednjem obrazovanju ima 206 škola, 110.698 učenika i 7.907 nastavnika.

U osnovnom obrazovanju ima početkom 2005./2006. 1124 škole sa 248.755 učenika. Najveći broj škola nalazi se na području Tuzlanskog kantona, zatim Zeničko –dobojskom i Unsko-sanskom kantonu.

Težište aktivnosti u oblasti **obrazovanja i nauke** je modernizacija obrazovnog sistema i obrazovnog procesa. Usvojena je *Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja* u Bosni i Hercegovini, čime su se stekli uslovi za sistemski i planski pristup poboljšanju obrazovanja u ranom djetinjstvu. U školskoj 2005/2006. godini u većini kantona upisana je druga generacija šestogodišnjaka u prvi razred devetogodišnje osnovne škole. Na području pet kantona (Unsko-Sanski, Tuzlanski, Zeničko-Dobojski i u Kantonu Sarajevo) upis ove populacije je izvršen u svim osnovnim školama a u Hercegovačko-neretvanskom kantonu upis je izvršen u školama koje rade po nastavnom planu i programu na bosanskom jeziku. U Zapadno-Hercegovačkom, Srednjobosanskom i Kantonu 10 osnovne škole nisu prešle na program devetogodišnje osnovne škole. U Posavskom kantonu devetogodišnji nastavni plan i program provodi se eksperimentalno u jednoj osnovnoj školi. U **srednjem obrazovanju** se radilo na izradi prijedloga Okvirnog zakona o stručnom obrazovanju i izradi nove klasifikacije zanimanja, kao i na izradi seta veoma značajnih dokumenata o reformi općeg obrazovanja (Nacrta Okvirnog nastavnog plana i programa općeg obrazovanja, Nacrta Zakona o agenciji za obrazovanje, Akcionog plana za implementaciju Završnog izvještaja funkcionalnog pregleda javne uprave u sektoru obrazovanja). Značajne aktivnosti odnosile su se i na koordinaciju i implementaciju ciljeva Bolonjskog procesa na univerzitetima u Federaciji Bosne i Hercegovine, budući da je Okvirni zakon o **visokom obrazovanju** u Bosni i Hercegovini, kao neophodan okvir za provođenje reforme visokog obrazovanja u parlamentarnoj proceduri. Pokrenute su i aktivnosti na realizaciji strateškog dokumenta «Registra naučnih institucija, naučnog kadra, infrastrukturnih ulaganja za Federaciju Bosne i Hercegovine».

Putem sufinansiranja pružana je pomoć za **naučnoistraživački rad** u naučnim institucijama kao i razvoj naučne infrastrukture. Aktivnosti su se odvijale u pravcu podizanja nivoa naučnoistraživačkog rada, kroz naučnoistraživačke i istraživačke razvojne projekte, i ostale vidove nauke, osposobljavanja kadra za naučnoistraživački rad i usavršavanja naučnih radnika. Sektor za nauku je učestvovao u aktivnostima na izradi okvirnog Zakona o nauci na državnom nivou.

Stopa upisa u osnovne škole u BiH na nivou od 93% jednaka je za siromašna i nesiromašna domaćinstva, ali je niska po standardima EU. U jednakoj mjeri je zabrinjavajuće da je samo 73% dobne grupe od 15 do 18 godina upisano u srednje škole. Većina evropskih zemalja ima stope upisa u srednje škole od 85-95%.

Trogodišnji srednjoškolski programi ne osiguravaju mogućnosti upisa u tercijarno obrazovanje.

### 11.2. KULTURA I SPORT

U oblasti **kulture i sporta** u proteklom periodu poduzimane su aktivnosti na unapređenju zaštite i korišćenja kulturno historijskog naslijeđa, filmske i estradne djelatnosti, kao i

unapređenja i omogućavanja rada organizacija i udruženja građana u oblasti umjetnosti i kulture te unapređenja stvaralaštva mladih, sporta i tjelesne kulture. Ostvaren je aktivan pristup u projektima Vijeća Evrope, Centralno-evropske inicijative zemalja jugoistočne Evrope i drugim aktivnostima međunarodne saradnje. U fazi su pripreme strategija u oblasti kulture i Zakon o sportu na državnom nivou. U segmentu *kulturno-historijskog naslijeđa* izrađeno je više programa, studija, analiza i informacija, koji su se odnosili na stanje naslijeđa odnosno pojedinih objekata i značaj njihove obnove.

Finansijski je pomognuta sanacija i obnova 4 javna objekta kulturne baštine, 8 islamskih, 4 pravoslavnih i 9 katoličkih objekata kulturne baštine, 4 nekropole i arheološka lokaliteta, 8 objekata starih gradova i 5 stambenih objekata kulturne baštine. Uspješno je realizirana i manifestacija «Dani evropskog naslijeđa 2005».

Težušte aktivnosti u oblasti *kulture* bilo je usmjereno na podršku institucijama i programima kulture koji imaju dugogodišnji kontinuitet i značaj, tradicionalnim manifestacijama, podršku programima i projektima mladih, muzičko-scenske, muzičke, pozorišne, plesne djelatnosti i kulturno umjetničkog amaterizma. U oblasti *sporta* težište je bilo na podršci razvoju omladinskog i školskog sporta, podizanju nivoa fizičke sposobnosti stanovništva, razvoju sporta hendikepiranih osoba, razvoju vrhunskog sportskog stvaralaštva, kao i na podršci u izgradnji i opremanju sportskih objekata. *Centar za mlade* je vodio aktivnosti na unapređenju i razvoju omladinske politike u Federaciji BiH, posebno u oblasti kulture i sporta. Brojne aktivnosti u oblasti kulture realizirane su po posebnim programima kroz Fondaciju za izdavaštvo, Fondaciju za kinematografiju i Zavod za zaštitu spomenika.

### 11.3. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA STANOVNIŠTVA

Bosna i Hercegovina i prije rata suočavala se sa mnogim poteškoćama funkcioniranja u sistemu zdravstvene zaštite, naročito u segmentu bolničkog liječenja. Stope hospitalizacije bile su visoke, prosječna dužina liječenja bila je nepotrebno produžavana, a posteljni fond uprkos tome neadekvatno i nedovoljno iskorišten. U poslijeratnom periodu ovi problemi postaju još izražajni. Ekonomska kriza i restriktivna politika finansiranja javne potrošnje imali su svakako odraz i na zdravstvenu djelatnost. Zdravstvena zaštita u Federaciji BiH ostvaruje se kroz sistem zdravstva, koji je organiziran na nivou primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite. U 2000. godini u saradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom, Evropskom unijom i Svjetskom bankom pripremljen je Strateški plan za reformu sistema zdravstvene zaštite Federacije BiH. Prema ovom planu ciljevi koje u Federaciji BiH treba postići su: održivost sistema zdravstva, efikasnost i racionalizacija, zadovoljstvo građana i zdravstvenih radnika, kao i pluralizam vlasništva. Ovaj dokument je zapravo strategija razvoja zdravstvenog sistema Federacije BiH u budućem srednjoročnom razvoju, a predstavlja i smjernice za dugoročnu strategiju u oblasti zdravstva.

Broj bolesničkih postelja u zdravstvu Federacije BiH se smanjuje (od 9.136 postelja u 1998. na 9.105 u 2004. godini). U Federaciji BiH postoji 35 bolesničkih postelja na 1000 stanovnika. Strateškim planom za reformu i rekonstrukciju zdravstva, predviđeno je definiranje posteljnog fonda za sekundarni nivo – opće, kantonalne bolnice i klinički centri – 3,6 postelja na 1000 stanovnika.

Ekonomska kriza i restriktivna politika finansiranja javne potrošnje imali su, svakako, odraz i na zdravstvenu djelatnost. I dalje je prisutan veliki raskorak između prava propisanih Zakonom o zdravstvenom osiguranju i sredstava za njihovo provođenje.



Podijeljenom nadležnošću federalnih vlasti i kantona u oblasti zdravstva započet je proces decentralizacije u oblasti zdravstvenog osiguranja. Uspostavljene su tri vrste zdravstvenog osiguranja (obavezno, prošireno i privatno).

Kao poseban problem u poslijeratnom periodu i novi rizik po zdravlje jesu povrede od neeksplozivnih mina i drugih ubojitih sredstava. Minska polja nastala u ratu u velikom broju slučajeva nisu obilježena i o njima ne postoji vjerodostojna dokumentacija.

Putem programa rekonstrukcije zdravstvenog sistema, kao i uz pomoć međunarodne zajednice, posljednjih godina nastavljen je trend obnove zdravstvenih objekata i njihovog opremanja.

Investiranje za zdravlje odnosno u razvoj zdravlja, jedno je od središnjih pitanja razvoja uopće. Zdravlje je uz obrazovanje ključni potencijal svakog društva i pojedinca, a strategija unapređenja zdravlja postaje ključna investicijska strategija društva, odnosno strategije koje vode očuvanju i stvaranju pravičnosti u zdravstvenoj zaštiti su integralni dio održivog socijalno – ekonomskog i humanog razvoja zajednice. Strateški dokument Evropskog regionalnog ureda Svjetske zdravstvene organizacije nazvan «zdravlje 21» u skladu sa globalnom strategijom «zdravlja za sve u 21 stoljeću» određuje okvire za zdravlje regije u cjelini, služeći pri tome i kao nadahnuće za uobličavanje ciljeva zdravstvene politike na nacionalnom i lokalnom nivou. Smatra se da je glavni izazov evropske regije, koja broji 700 miliona ljudi i uključuje 51 članicu, na pragu 21 stoljeća, iznalaženje socijalno odgovornijeg i održivog pristupa rastu i razvoju, odnosno zdravlju u cjelini.

U zdravstvu se nastavljaju aktivnosti na određivanju standarda za osnovnu zdravstvenu službu, koja se pokrivaju obaveznim zdravstvenim osiguranjem, transformiranju domova zdravlja u centre obiteljske zdravstvene zaštite ili integriranja u mrežu sekundarnih ustanova, specifikiranju dijagnoza koje ne zahtijevaju bolničko liječenje, smanjenju dužine bolničkog liječenja za određene tretmane, razvijanju programa obuke za službe obiteljske zdravstvene zaštite za novo i postojeće osoblje, kao i uspostavljanju transparentnih odnosa finansiranja i ugovaranja između fondova zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih institucija.

Osim navedenih, aktivnosti su se provodile i u sljedećim segmentima zdravstva: izradi plana i programa s prijedlogom mjera za unaprjeđenje organizacije eksplantacije i transplantacije organa i tkiva u Federaciji BiH; konsolidaciji farmaceutskog sektora s posebnim akcentom na ekonomiku lijekova, te utvrđivanju okvira i djelokruga rada buduće Agencije za lijekove Bosne i Hercegovine; reformskim aktivnostima za poboljšanje dostupnosti stanovništvu esencijalnih lijekova provjerene efikasnosti, sigurnosti i kvalitete, te mjera za što racionalniju upotrebu lijekova; kao i na izradi Strategije za sestrinstvo i primaljstvo za razdoblje 2004-2009. godine i sl. Kontinuirano se radilo i na izradi i postupku zaključivanja međudržavnih ugovora o socijalnom osiguranju u dijelu koji se odnosi na zdravstveno osiguranje, te izradi administrativnih sporazuma i drugih akata potrebnih za provedbu tih ugovora. Nastavljene su aktivnosti na pripremi i izradi međudržavnih ugovora o socijalnom osiguranju, sa Holandijom, te je dogovoren nacrt Administrativnog sporazuma sa SCG, a poduzete su i aktivnosti na prevazilaženje problema u implementiranju Ugovora o socijalnom osiguranju zaključenom između Bosne i Hercegovine i republike Hrvatske. Federalni *Sanitarni granični inspektori* izvršili su 51.217 inspekcijских pregleda, uzeli 1000 uzoraka na higijensku ispravnost i na temelju toga odobrili uvoz 925,5 hilj. kg razne robe, a po osnovu naplaćenih taksi za obavljene sanitarne preglede životnih namirnica i drugih predmeta opće upotrebe federalni budžet je povećan za blizu 3 miliona KM.

Odnos zdravstvenih i nezdravstvenih kadrova je 69 : 29. u ukupnom broju zaposlenih kadrova u zdravstvu evidentno je najveće učešće srednjih zdravstvenih tehničara 40% i administrativno tehničkog osoblja 29%.

Broj stanovnika na jednog ljekara – pokazatelj kvaliteta zdravstvene zaštite stanovništva, ukazuje da je najveće opterećenje ljekara u Zapadno Hercegovačkom (1.276 stanovnika na 1 ljekara), Unsko Sanskom kantonu (1.087), a najmanje u Kantonu Sarajevo.

Od ukupnog broja ljekara, 52% zaposleno je u bolničkoj zaštiti, 46% u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, a 2% u obrazovnim institucijama. Istovremeno, broj specijalista u odnosu na ljekare opšte prakse je neprimjereno velik, tako da na jednog specijalistu dolazi 0,8% ljekara opšte prakse. Na jednog ljekara u bolnicama dolazi 5,5 bolničkih postelja.

Zbog neravnomjerne i neusklađene teritorijalne distribucije zdravstvenih ustanova prisutna je i neravnomjerna distribucija zdravstvenog kadra u odnosu na domove zdravlja i zdravstvene jedinice, odnosno između urbane i ruralne sredine.

Domovi zdravlja se intenzivnije razvijaju u specijalističke poliklinike, a manje kao nosioci razvoja primarne zdravstvene zaštite sa potrebnim sadržajima u mjestu življenja građana. Prisustvo specijalista u primarnoj zdravstvenoj zaštiti je nepovoljan trend koji dovodi do poskupljenja zdravstvene zaštite i nejednakosti između populacionih grupa, u smislu, da se za jedan dio stanovništva (uglavnom urbani) osiguravaju zdravstvene specijalističke usluge i zaštita, dok za drugi dio stanovništva (ruralno stanovništvo) ljekari opšte prakse obavljaju sve njihove zdravstvene potrebe i zbrinjavanje.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje najveći broj nezaposlenih zdravstvenih kadrova je srednje stručne spreme. Posebno zabrinjava činjenica da je značajan i broj ovih kadrova iz reda visoke stručne spreme i specijalista.

Veliki rizik po zdravlje i život stanovnika Federacije BiH, a naročito djece u poslijeratnom razdoblju predstavljaju neeksplozirane mine i ubojita sredstva. Prema podacima Međunarodnog crvenog križa najčešće povrede od neeksploziranih mina i drugih ubojitih sredstava odnose se na djecu i omladinu do 18 godina.

Važan socijalno - medicinski problem je saobraćajni traumatizam, koji je u porastu zbog velikog broja starih motornih vozila i nedovoljne saobraćajne kulture. Liječenje povrijeđenih u saobraćajnim nezgodama iziskuje složenu i skupu medicinsku tehnologiju, kao i medicinsko socijalne usluge potrebne trajnim invalidima.

Isto tako, stopa učestalosti mentalnih oboljenja u Federaciji BiH znatno je povećana. Mentalni zdravstveni problemi direktna su posljedica rata, posebno kod demobiliziranih vojnika, izbjeglica, raseljenih lica, djece, omladine, i osoba treće životne dobi. Procjenjuje se, da je 15% stanovništva u Federaciji BiH pretrpjelo psihološke traume, naročito posttraumatski stresni poremećaj. Uočljive su različite stope oboljevanja od mentalnih oboljenja u pojedinim kantonima. Preciznijih podataka o porastu nasilja – povećanju broja ubistava i samoubistava – koji bi mogli biti posljedica mentalnih poremećaja još uvijek nema.

Nezdrav i rizičan način življenja uz hronične bolesti, široko su zastupljeni u Federaciji BiH, a odnose se na: pušenje, gojaznost, smanjenje fizičke aktivnosti, upotrebu droga itd.

Postoji veoma izražena potreba za organizovanjem i provođenjem mjera primarne prevencije, koje bi se odvijale kroz obrazovanje roditelja, učenika, nastavnika i zdravstvenih radnika, a posebno je potrebno organizovano pristupiti problemu tretmana (liječenja) ovisnika, te njihovoj reintegraciji u društvo.

Oko 50% stanovništva Federacije BiH snabdijevano je vodom koja se neredovito kontrolira, a u urbanom području 32% stanovništva snabdijeva se higijenski ispravnom vodom za piće. Za preostali dio (68%) urbane populacije snabdijevanje vodom je higijenski neispravno. Procjenjuje se, da je procenat ruralne populacije koja se snabdijeva ispravnom vodom za piće niži od 32%.

Zbog smanjenja aktivnosti privrede, posebno grupe tipičnih industrijskih zagađivača zraka, kao što je metalurgija, smanjena je ukupna emisija zagađivača zraka. Međutim, revitalizacija industrijske proizvodnje u industrijskim bazenima (Kakanj, Zenica, Tuzla, Mostar) načinje problem industrijskog zagađenja zraka. Na drugoj strani, ne postoji uređen sistem mjerenja osnovnih pokazatelja industrijskog zagađenja zraka. Važni rizikofaktori su izvori jonizirajućeg zračenja, koji nisu pod kontrolom. Izvršena je registracija izvora jonizirajućeg zračenja. Sistem nadzora i kontrole higijenske ispravnosti prehrambenih namirnica neorganiziran je i nedostatan.

I pored poduzimanja mjera na poboljšanju stanja u oblasti zdravstvene zaštite stanovništva, i dalje su prisutne slabosti kao što su:

- Neusaglašenost u osnovnim odredbama zakona o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju na nivou entiteta;
- Neravnomjerno razvijanje mreže zdravstvenih ustanova u odnosu na urbane i ruralne sredine, što je dovelo do relativne nepristupačnosti zdravstvene zaštite nekim populacionim grupama;
- Izgradnja skupih i dobro opremljenih zdravstvenih objekata u većim mjestima (domovi zdravlja i bolnički kapaciteti) neusklađena sa ekonomskim mogućnostima zemlje, što je povećavalo zdravstvenu potrošnju, a snižavalo stepen iskorištenosti, zbog relativne prostorne nepristupačnosti;
- Neravnomjerna teritorijalna distribucija zdravstvenog kadra, posebno ljekara, što se nepovoljno odražava na pružanje usluga zdravstvene zaštite;
- Prednost bolničke zaštite kod pružanja usluga u odnosu na primarnu zdravstvenu zaštitu;
- Intenzivnije razvijanje domova zdravlja, kao nosioca primarne zdravstvene zaštite, u specijalističke poliklinike, a zanemarivanje uloge ljekara opšte prakse;
- Nedovoljna uvezanost pojedinih nivoa zdravstvene zaštite;
- Plaćanje participacije za usluge zdravstva za socijalno ugrožene osobe i
- Nedovoljna koordinacija i planiranje kadrova u zdravstvu, što je dovelo do hiperprodukcije određenih kadrova, hiperspecijalizacija i povećanja stope nezaposlenog kadra.

Potrebno je uvesti međunarodne standarde upravljanja kvalitetom u zdravstveni sistem u svrhu unapređenja kvaliteta zdravstvene zaštite i racionalizacije zdravstvene potrošnje smanjenjem pogrešaka i komplikacija tokom liječenja.

Prisutno je zaostajanje subjekata u zdravstvenom sistemu za onima u Evropskoj uniji u korištenju ljudskih resursa za strateški razvoj, potrebno je razvitak ljudskih resursa u sistemu zdravstva unaprijediti za postizanje Evropske konkurencije.

U narednom periodu težište aktivnosti biće usmjereno na dalju dogradnju strategije razvoja zdravstvenog sistema i osnovne politike zdravstvene zaštite relevantne za proces reforme i rekonstrukcije zdravstva.

U tom smislu, Vlasti BiH su se uključile u projekat Svjetske banke u sprečavanju ptičje gripe i pandemije kod ljudi (AIPP), za koji je na globalnom planu odobreno 1,9 milijardi USD a za provođenje projekta u BiH 4,0 miliona USD, a očekuje se još dodatnih oko 1 milion USD za BiH.

Vijeće ministara BiH treba značajnije da se uključi u pitanja iz nadležnosti entitetskih ministarstava zdravstva i da u narednom periodu koordinira aktivnosti oko postizanja

konsenzusa entiteta da se minimum funkcija iz oblasti zdravstva obavlja na državnom nivou. Tu se prije svega misli na dio funkcija javnog zdravstva (zaštita okoliša); zaštitu od zaraznih bolesti koje ugrožavaju cijelu zemlju s posebnim akcentom na karantenske zarazne bolesti, (uključujući u to i prevenciju na državnoj granici u skladu s međunarodnim obavezama), registraciju i stavljanje u promet lijekova, otrova i opojnih droga, koordinaciju međunarodnih obaveza u oblasti zaštite čovjekove okoline, međunarodnu kontrolu životnih namirnica i predmeta opće upotrebe od opasnosti za život i zdravlje ljudi, zaštitu od jonizirajućeg zračenja, te jedan dio statistike koji se odnosi na stručnu obradu, pripremanje izvještaja i drugih materijala o međunarodnim obavezama države iz djelatnosti zdravstva.

#### 11.4. SOCIJALNA I DJEČIJA ZAŠTITA

Siromaštvo je značajan socijalni destabilizirajući faktor i prioritarna preokupacija humanog razvoja.

U Federaciji BiH poduzimaju se aktivnosti na tranzicionim procesima u sferi socijalnog sektora, u cilju njegovog osposobljavanja i uređivanja za period nakon povlačenja međunarodne zajednice.

Porast siromaštva u Federaciji BiH je činjenica. Prema ustavnim odredbama sprovođenje socijalne i dječije zaštite i osiguravanje sredstava za te namjene je u nadležnosti kantona i općina.

U Federaciji BiH neposredno pružanje socijalne i dječije zaštite odvija se u 10 kantona putem 79 lokalnih službi, 73 centra za socijalni rad i 25 službi za obavljanje poslova iz oblasti socijalne i dječije zaštite i dva kantonalna centra za socijalni rad (u Sarajevskom i Bosansko podrinjskom kantonu).

U 25 ustanova socijalne zaštite je zbrinuto ukupno preko 3.000 korisnika, u tome 17 ustanova socijalne zaštite (2.000 korisnika) osnivači su državne institucije i 8 ustanova socijalne zaštite čiji su osnivači NGO, vjerske zajednice, odnosno neprofitabilni sektor.

U Federaciji BiH osnovano je i 11 dnevnih centara za dnevno zbrinjavanje osoba sa mentalnom retardacijom.

Narastle potrebe za socijalnom zaštitom stanovništva dovode do porasta broja nezbrinutih i ugroženih građana u FBiH. Osim korisnika socijalne zaštite koji su u klasičnom smislu siromašni, veliki broj građana nije obuhvaćen postojećim sistemom socijalne zaštite, a nemaju ni minimum uslova za obezbjeđenje socijalne sigurnosti i egzistencije. To su mladi radno sposobni a nezaposleni, radnici sa niskim primanjima, penzioneri sa malim penzijama, raseljene osobe i izbjeglice, demobilisani borci, ratni vojni invalidi i porodice poginulih boraca, kao i veći broj deficitarnih - jednoroditeljskih porodica.

Federacija Bosne i Hercegovine izdvaja manje za socijalno staranje ugroženog stanovništva od bilo koje zemlje u regionu. Prema podacima Svjetske banke, izdvajanja za socijalnu i dječiju zaštitu iz bruto domaćeg proizvoda (BDP) u 2000. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine iznosila su samo 0,7%.<sup>30</sup>

Ni u jednom od entiteta ne postoji izdvajanje za socijalnu pomoć koja se finansira ili podržava iz entitetskog budžeta.

---

<sup>30</sup> U Sloveniji 1,1%, Makedoniji 6%, Hrvatskoj 1,9%, Bugarskoj 1,4%, Latviji 2,4%, Estoniji 2,1%, u Republici Srpskoj 1,1%.

Međutim, i dalje je značajan broj stanovnika u Federaciji BiH koji se nalazi u stanju socijalne potrebe (prema procjeni oko 60% stanovnika). Osim toga, kod velikog broja zaposlenih plaće pokrivaju do 65% troškova «potrošačke korpe» za četveročlanu porodicu.

Socijalna primanja nezaposlenih su također važan pokazatelj socijalne zaštite u BiH. Za ove potrebe uveden je doprinos na bruto plaće od 3% (2% na teret radnika i 1% na teret poslodavaca). Visoka stopa nezaposlenosti i niske plaće čine sredstva za ove namjene nedovoljnim.

Radi stvaranja uvjeta za brže rješavanje problema nezaposlenosti, neophodno je, da se svi nosioci sistema suoče s težinom problema. Polazeći od ovih opredjeljenja, neophodno je, u okviru programske aktivnosti: na nivou države BiH formulirati politiku i donijeti akcioni plan u skladu s politikom Evropske Unije.

Zaštita **porodice sa djecom** je integralni dio socijalne politike, ali i djelatnost od posebnog interesa, koja ima za cilj obezbjeđenje svoj djeci približno jednakih uvjeta za zdrav i pravilan rast i razvoj, kao i pružanje pomoći u reproduktivnoj ulozi porodice.

Reforme u sektoru socijalne i dječije zaštite, koje su usaglašene i podržane od Svjetske Banke idu u pravcu jednakosti u ostvarivanju prava zaštite porodica sa djecom.

Siromaštvo se definiše kao višedimenzionalni fenomen koji, pored nedovoljnih prihoda za zadovoljenje životnih potreba, podrazumijeva i nemogućnost zapošljavanja, neodgovarajuće stambene uslove i neadekvatan pristup socijalnoj zaštiti, zdravstvenim, obrazovnim i komunalnim uslugama. U ostale ključne aspekte siromaštva ubrojeni su i neostvarivanje prava na zdravu životnu sredinu i prirodna bogatstva, prije svega na čistu vodu i vazduh.

U strukturi siromašnih domaćinstava u BiH, prema ILO metodologiji, najveći dio se sastojao od domaćinstava u kojima je glava domaćinstva nezaposlena (38.6%) i domaćinstava u kojima glava domaćinstva ima više od 65 godina starosti (21.4%). Ove dvije kategorije stanovništva su činile 60% siromašnih u BiH. Ostalih 40% su činila domaćinstva u kojima je glava domaćinstva zaposlena.

Od svih zemalja koje su nastale raspadom SFRJ, BiH je najsiromašnija. Nažalost, na listi najsiromašnijih zemalja u Evropi, BiH je također veoma visoko pozicionirana.

U Bosni i Hercegovini skoro jedna petina stanovništva se nalazi na liniji siromaštva, dodatnih 30 posto se nalazi odmah iznad linije siromaštva, i ovakva situacija je skoro konstantna od 2001. godine uprkos ekonomskom rastu. Broj registrovanih korisnika socijalne pomoći je 324.071, a broj siromašnih je daleko veći.

Sistem socijalne zaštite u BiH je veoma različit i gotovinska izdvajanja za socijalnu zaštitu veoma zavise od područja u kome ljudi žive. Uslovi za dobijanje statusa korisnika nekog prava iz socijalnih programa kao i iznosi koji mogu biti dobijeni kroz te programe nisu definirani na jednak način. Relativno malo pažnje i resursa je usmjereno prema invalidima koji ne spadaju u grupu RVI, djeci, i drugim kategorijama iz oblasti socijalnih primanja. Od preko 7% procijenjene BiH populacije koja je registrovana u centrima za socijalni rad (CSR), samo mali dio ustvari prima novčanu pomoć.

Prioritetne mjere u socijalnoj zaštiti su pravno riješiti pitanje osnivačkih prava nad institucijama socijalne zaštite u FBiH.

Ukupna konsolidirana izdvajanja za socijalnu brigu i zaštitu u 2006. su procijenjena na 1,519,6 miliona KM. Planirana budžetska izdvajanja u FBiH u 2006. su određena u iznosu od 446,6 miliona KM, što predstavlja povećanje od 31.5% u odnosu na 2005. i rezultat je uvođenja novih socijalnih davanja za civilne žrtve rata, ne-ratne invalide, nosioce ratnih priznanja i dječije dodatke.

Sistem socijalne zaštite u BiH treba urgentnu reformu. Ekonomski rast i efikasan sistem socijalne zaštite su dva ključna elementa razvoja.

## 11.5. STANOVNIŠTVO, RASELJENE OSOBE I IZBJEGLICE

### 11.5.1. Stanovništvo

Prema popisu stanovništva 1991. godine BiH je imala 4.377.033 stanovnika, od čega se na Bošnjake odnosi 1.902.956, Hrvate 760.849, Srbe 1.366.104, Jugoslovane 242.684 i Ostale 104.440 stanovnika.

Zbog rata i ratnih posljedica, kao i velikog broja izbjeglih i raseljenih osoba popis stanovništva od 1991. do danas nije vršen. Vrše se procjene ukupnog broja prisutnog stanovništva sa 30.06. svake godine, tako da sa 30.06.2005. godine ukupan broj prisutnog stanovništva u BiH<sup>31</sup> iznosi 3.855.000, od čega se na FBiH odnosi 2.328.434, a na RS 1.526.566. U tabeli koja se dostavlja u prilogu dati su podaci prisutnog stanovništva po kantonima od 1. do 10., odnosno općinama koje pripadaju ovim kantonima, sa podacima o ukupnom broju stanovnika i po nacionalnoj strukturi (bošnjaci, hrvati, srbi i ostali).

Prema izvršenoj procjeni ukupnog broja prisutnog stanovništva sa 30.06.2005. godine u FBiH ima 2.328.434 stanovnika, od čega Bošnjaka 1.685.960, Hrvata 523.020, Srba 106.623 i Ostalih 22.831.

U tabeli (prilog) dati su pokazatelji po općinama u FBiH u 2005. godini (površina, stanovništvo, zaposleni, nezaposleni i plaće). Ovi podaci sa podatkom ostvareni bruto domaći proizvod (GDP) ukupno i po stanovniku, u dobroj mjeri održavaju dostignuti stepen razvoja pojedinih općina. Podaci o GDP ukupno i po stanovniku nedostaju (statistika ih ne publikuje), te su ovi podaci, iz ovog razloga izostali.

### 11.5.2. Raseljene osobe i izbjeglice

Bosna i Hercegovina pretrpjela je – zbog agresije i ratnih razaranja – dvostruku krizu, masovno raseljavanje i masovan odliv izbjeglica, koja je ostavila ogromne posljedice na demografsku sliku Bosne i Hercegovine. Preko milion stanovnika iselilo se iz zemlje, dok ih je mnogo više interno raseljenih. Njihovo ponovno naseljavanje predstavlja ključni faktor mirovnog procesa i preduvjet društveno – ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine. Naime, na ekonomskom planu, povratak bi trebao osigurati stabilnu radnu snagu i dati podstrek obnovi i razvoju.

U vrijeme potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma Bosna i Hercegovina se suočila sa problemom preko 2 miliona ljudi koji nisu bili u mogućnosti da se vrate svojim prijeratnim domovima. Od toga broja u statusu izbjeglice nalazilo se 1,250.000 ljudi koji su širom svijeta našli zaštitu, privremeni ili trajni smještaj. U isto vrijeme oko milion osoba raseljeno je unutar Bosne i Hercegovine.

Povratak izbjeglica i raseljenih osoba otpočeo je odmah nakon okončanja agresije i kontinuirano se odvija do danas. Od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas od ukupno 2,2 miliona izbjeglih i raseljenih osoba, vratilo se njih oko 1 milion u BiH (od toga 78% u FBiH, 21% u RS i 1% u Brčko Distrikt).

**Danas – deset godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma – oko polovine izbjeglih i raseljenih stanovnika BiH još uvijek je izvan svojih predratnih domova. U oko 40 zemalja boravi još blizu 600.000 osoba iz BiH (trajno su riješili status 390.700, a traže trajna rješenja 211.200 osoba).**

Povratak raseljenih i izbjeglih osoba odvija se u vrlo složenim uvjetima, koji se ogledaju u nedostatku sredstava, problemu zapošljavanja i obrazovanja, strukturi povratničke populacije (staro i iznemoglo stanovništvo), i dr.

---

<sup>31</sup> Izvor Agencija za statistiku

Što se tiče raseljenih osoba i izbjeglica glavnina aktivnosti odnosila se na prikupljanje i obradu podataka o izbjeglicama i raseljenim osobama, stvaranje uslova za povratak raseljenih osoba u njihova mjesta stanovanja (, sanacija i popravka kuća i drugih stambenih objekata za potrebe smještaja izbjeglica i raseljenih osoba).

U ukupnom broju raseljenih osoba i izbjeglica Federacije BiH najveći broj nalazi se u Sarajevskom kantonu, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

Na slabije rezultate na povratku izbjeglica i raseljenih osoba utiče više faktora:

- osiguranje stambenog prostora i drugih egzistencijalnih uvjeta i
- neadekvatna ulaganja međunarodne zajednice za «manjinske povratke».

Demografija povratka jasno pokazuje mnogo veću koncentraciju u gradska područja u odnosu na seoska, posebno mladih povratnika, koji očekuju veću mogućnost zapošljavanja u gradovima. Poljoprivredna zemljišta se godinama nisu obrađivala i u mnogim slučajevima su nedostupna zbog mina. Propadanje privrede u seoskim područjima zbog toga je snažno izraženo, odnosno prisutno je zanemarivanje privrednog potencijala sela i važnost poljoprivrede za osiguranje osnovnih potreba.

Ukoliko se nastave, u narednom periodu, ovi procesi nepovoljno će uticati na dalje povećanje zaposlenosti u Federaciji BiH. Pri tome, opadanje poljoprivrede utiče na dalje zaostajanje sela. U tom smislu, implementacija programa deminiranja, naročito onih koji su usredotočeni na poljoprivredna zemljišta, kao i obuka kadrova, u narednom periodu, veoma su značajni.

Prema popisu iz 1991. postojalo je 1.325.756 stambenih jedinica u Bosni i Hercegovini, a prema procjeni, u vrijeme agresije i ratnih razaranja uništeno je 450.000 stanova i kuća, u tome 60,95% državnog i 63,5% stambenog fonda privatnog vlasništva. Osiguranje odgovarajućeg stambenog fonda za smještaj povratnika prvi je uvjet uspješnosti povratka izbjeglica i raseljenih osoba u svoja prijeratna prebivališta.

Povratnički Fond je uspostavljen u augustu 2004. godine u okviru BiH ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Fond se finansira iz primarnih i sekundarnih budžetskih izvora. Primarni izvori uključuju državne i entitetske budžete, dok sekundarni izvori uključuju budžete kantona, opština, međunarodne izvore (većinom kredite), te donacije.

U proteklom periodu, značajan broj povratnika status izbjeglice zamijenili su statusom raseljene osobe u Federaciji BiH. Znatno broj izbjeglica sa prebivalištem u RS vratio se na prostor Federacije BiH, pošto se proces povratka u RS vrlo teško ostvaruje.

U pogledu starosne strukture raseljenih i izbjeglih osoba stanje u Federaciji BiH je sljedeće:

- Do 4 godine ..... 5%
- od 5 – 17 godina .....21%
- od 18 – 50 godina ....49%
- preko 50 godina ..... 25%.

U FBiH postoji četrdesetak kolektivnih centara, gdje u veoma teškim uslovima živi preko pet hiljada osoba. Početkom 2006. godine predstavnici FBiH i Kantona Sarajevo i Tuzla potpisali su memorandum o razumijevanju za realizaciju projekta Integralna pomoć povratka u Općine Srebrenica i Bratunac, s ciljem oslobađanja alternativnih smještaja u ova dva kantona. Vrijednost projekta je 2,10 miliona KM, od čega je Vlada Holandije obezbjedila 1,0 milion EURA, a federalno i kantonalna ministarstva po 50.000 KM.

## 11.6. PENZIJSKO I INVALIDSKO OSIGURANJE

U oblasti *penzijskog i invalidskog osiguranja* težište aktivnosti je bilo na praćenju propisa iz ove oblasti i redovnoj isplati penzija i invalidnina. U novembru 2005. godine izvršena je redovna isplata za 306.386 korisnika (starosne 126.415, invalidske 68.801 i porodične 111.170). Ukupan broj korisnika penzija u novembru 2005. godine je povećan za 8.055 u odnosu na stanje iz decembra 2004. godine (starosnih 4.927, invalidskih 2.476 i porodičnih 1.282 korisnika). Prosječno isplaćena penzija za mjesec novembar iznosi 224,54 KM.

Izuzetak su 4.700 penzionera bivši pripadnici Vojske FBiH, koji su pravo na penziju ostvarili po povoljnijim uslovima, tako da imaju prosječne penzije od 477 KM, što je znatno više u odnosu na prosjek primanja ostalih penzionera.

Najveća penzija iznosi 766 KM, a prima je 1.091 penzioner ili 0,3% od ukupnog broja penzionera. Veliki broj penzionera (75% od ukupnog broja) prima najnižu (169,40 KM) i zajamčenu penziju (187,65 KM).

Sistem penzijskog i invalidskog osiguranja iskazuje stalni nesklad između utvrđenog obima prava i materijalnih mogućnosti uz izrazito izražen slab priliv sredstava posljednjih mjeseci. Potrebna sredstva za isplatu za jedan mjesec iznosi 77 miliona KM. Odnos broja zaposlenih i penzionera iznosi (1:1,26), a u 1990. godini ovaj odnos je iznosio (1: 3,4), 1999. (1:1,53), a u 2005. godini (1:1,26). Napominjemo da bi bio najprihvatljiviji odnos između broja zaposlenih i penzionera (1:4).

U 1950. godini ovaj odnos je iznosio 10, zatim 1980. godine 4,2, 1990. 3,4, 1999. 1,53, a krajem 2005. iznosi svega 1,26 zaposlenih po jednom penzioneru.

Zakon o organizaciji penzijskog i invalidskog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine je usvojen, a u parlamentarnoj proceduri nalazi se Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine.

## 11.7. BORAČKO INVALIDSKA ZAŠTITA

U oblasti *boračke zaštite* aktivnosti su se poduzimale na implementaciji Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica.

Do kraja 2005. godine po ovom zakonu na nivou Federacije BiH izdata su prvostepena rješenja (uvedeni su u prava) za oko 90.000 korisnika.

Od ukupnog broja korisnika krajem 2005. godine (oko 90.000), na ratne vojne invalide se odnosi 44.000, na porodične korisnike 46.000. Ratni vojni veterani ostvaruju sljedeća prava:

- Invalidninu,
- Dodatna sredstva za brigu i njegu druge osobe,
- Dodatna sredstva za ortopedska pomagala i
- Pomoć u slučaju smrti.

Iz Federalnog budžeta je u 2004. godini izdvojeno 287 miliona KM za ova prava, a u 2005. godini 301 milion KM, što iznosi 34% ukupnog budžeta.

I dalje je prisutan problem nedovoljne kadrovske i tehničke opremljenosti općinskih i kantonalnih službi, uprava i ministarstava boračko - invalidske zaštite.

U toku je i nastaviće se u 2006. godine proces revizije prvostepenih rješenja, koji je već urađen za 56.995 korisnika.

U toku je i proces donošenja Zakona o dobitnicima ratnih priznanja i odlikovanja korisnika ove zaštite i članova njihovih porodica, kao i razmatranje zahtjeva za pomoć u liječenju pripadnika boračkih populacija.



Fondacija za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija u periodu od 2003. do 2005. godine realizirala je 475 kredita u ukupnom iznosu od 5,54 miliona KM i 243 bespovratne pomoći u ukupnom iznosu od 639.186 KM. Naime, ukupno 718 korisnika na ovaj način je rješavalo stambeno pitanje u ukupnom iznosu od 6,20 miliona KM.

I dalje je prisutan problem velikog broja nezaposlenih i zdravstveno nezbrinutih demobiliziranih boraca.

## 12. FORMIRANJE I RASPODJELA BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA

U obračunu bruto domaćeg proizvoda koristi se metodologija nacionalnih računa (SNA)<sup>32</sup>.

Kao posljedica rata, koji je uzrokovao velika materijalna razaranja, nivo ekonomske razvijenosti BiH je još uvijek nizak u odnosu na predratni period. Normalna predratna godina u privrednom smislu bila je 1990. godina u kojoj je na nivou BiH ostvaren GDP u iznosu 10.633 miliona USD ili 2.446 USD po stanovniku.

Poslije Dejtona, zahvaljujući međunarodnoj pomoći i kreditnim sredstvima, bruto domaći proizvod (GDP) u FBiH počeo je da raste.

Bruto domaći proizvod za 2004. godinu, prema konačnim podacima, iznosi 8.897,2 miliona KM i veći je 7,6% u odnosu na prethodnu godinu. Bruto domaći proizvod po stanovniku iznosi 3.125 KM, odnosno 1984 USD<sup>33</sup> što je 81% GDP-a po stanovniku u BiH iz 1990. godine.

Po područjima, prema SKD-u, u strukturi bruto dodane vrijednosti (GDP-a) na prvom mjestu je Prerađivačka industrija (11,9%), zatim Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla, predmeti za ličnu upotrebu i domaćinstvo (10,8%); Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje (10,7%); Saobraćaj, skladištenje i veze (9,5%). Na petom mjestu u strukturi GDP-a je Poljoprivreda, lov i šumarstvo (6,8%), a zatim sljede: Snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom (5,8%); Obrazovanje 5,1%; Zdravstvena i socijalna zaštita 5,0%; Finansijsko posredovanje 3,9%; Građevinarstvo 3,5%; Poslovanje nekretninama i iznajmljivanje, poslovne usluge 2,7%; Rudarstvo 2,3%; Ostale javne, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti 2,1%; Ugostiteljstvo 1,6%.

U odnosu na 2003. godinu ostvaren je rast GDP-a kod svih područja osim ugostiteljstva koje je iskazalo pad od 1,4%.

Ribarstvo je iskazalo najveći rast GDP-a u odnosu na 2003.godinu od 29,8%. Slijedi Snabdjevanje električnom energijom, gasom i vodom sa rastom GDP-a od 14,4%; Poljoprivreda, lov i šumarstvo 13,9%; Poslovanje nekretninama i iznajmljivanje, poslovne usluge 13,7%; Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla, predmeti za ličnu upotrebu i domaćinstvo 10,4%; Saobraćaj, skladištenje i veze 9,8%; Rudarstvo 9,3%; Ostale javne, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti 9,3%; Finansijsko posredovanje 9,1%; Obrazovanje 7,4%; Zdravstvena i socijalna zaštita 7,1% i Prerađivačka industrija 6,3%. Najmanje povećanje GDP-a u odnosu na 2003.godinu ostvarilo je Građevinarstvo 2,3% i Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje 3,0%.

Poredeći učešće područja u strukturi ostvarene bruto dodane vrijednosti (GDP-a) sa ranijim godinama uočljivo je da od 2003. godine primat preuzima Prerađivačka industrija ispred Javne uprave i odbrane; obavezno socijalno osiguranje čije učešće u bruto dodanoj vrijednosti ima tendenciju smanjivanja.

<sup>32</sup> <sup>32</sup> System of National Accounts u FBiH. Od 1993. izvršene četiri revizije ove metodologije. Prema metodologiji nacionalnih računa (SNA), koje primjenjuju sve zemlje tržišne privrede, u stvaranju novostvorene vrijednosti pored proizvodnih djelatnosti uključuju se i neproizvodne usluge (obrazovanje, zdravstvo, kultura, sport, nauka, organi državne uprave, narodna odbrana, društveno-političke organizacije, usluge finansijskih organizacija, stambene usluge, kao i lične usluge za fizička lica

<sup>33</sup> Kurs za 2004. god. 1USD=1,576 KM.

Prema ocjeni, bruto domaći (GDP) u 2005. godini iznosiće 9.475 miliona KM, odnosno 3.327 KM po stanovniku. U odnosu na prethodnu 2004. godinu povećanje bi iznosilo 6,5% (procjena).

Po područjima (procjena) najveće učešće u GDP-u u 2005. godini ima Prerađivačka industrija (11,9%), Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla, predmeti za ličnu upotrebu i domaćinstvo (10,5%), Javna uprava i odbrana ; obavezno socijalno osiguranje (10,2%). U odnosu na 2004. godinu zapaža se rast učešća Poljoprivrede, te blagi rast Rudarstva, Građevinarstva, Ugostiteljstva, Saobraćaja i veza.

Blagi pad učešća zapaža se kod Snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom, Trgovine, Finansijskog posredovanja, Poslovanje nekretninama , Javne uprave, Obrazovanja, Zdravstva i Ostalih djelatnosti.

Na istom nivou zadržala je učešće Prerađivačka industrija.

Procjena ostvarenja bruto vrijednosti proizvodnje i dodane vrijednosti (GDP) na nivou FBiH za 2006. godinu sa strukturom i po područjima daje se u sljedećim pregledima:

#### BRUTO VRIJEDNOST PROIZVODNJE I NJENA RASPODJELA

PODRUČJA	U milionima KM				Struktura u %				I n d e k s i		
	Ostvareno		Ocjena	Procjena	Ostvareno		Ocjena	Procjen	2004./2003.	2005/2004	Procj. 2006/2005.
	2003.	2004.	2005.	2006.	2003.	2004.	2005.	2006			
<b>Bruto vrijednost proizvodnje</b>	14358,7	15598,6	16520,0	17925,2	100,0	100,0	100,0	100,0	108,6	105,9	108,5
<b>Međufazna potrošnja</b>	786,1	8572,9	9005,0	9800,0	54,7	55,0	54,5	54,7	109,1	105,0	108,8
<b>Dodana vrijednost</b>	6497,8	7025,7	7515,2	8125,2	45,3	45,0	45,5	45,3	108,1	107,0	108,1
<b>Porez na proizvode minus sub.</b>	1770,4	1871,5	1960,0	2110,0	12,3	12,0	11,9	11,8	105,7	104,7	107,7
<b>Bruto domaći proizvod</b>	8268,1	8897,2	9475,2	10235,2	57,6	57,0	57,4	57,1	107,6	106,5	108,0
<b>GDP per capita u KM</b>	2912	3125	3327	3585					107,3	106,5	107,8
<b>Sanovništvo u hilj. procjena sredinom god.</b>	2839	2847	2848	2855					100,3	100,0	100,2

#### BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (GDP) FEDERACIJE BIH PO PODRUČJIMA

PODRUČJA	U milionima KM				Struktura u %				I n d e k s i		
	Ostvareno		Ocjena	Procjena	Ostvareno		Ocjena	Procjen	2004./2003.	2005/2004	Procj. 2006/2005.
	2003.	2004.	2005.	2006.	2003.	2004.	2005.	2006			
POLJOPR., LOV I ŠIMARSTVO	533,9	608,1	767,5	808,5	6,5	6,8	8,1	7,9	113,9	126,2	105,3
RIBARSTVO	0,7	0,9	0,9	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	129,8	100,7	100,0
RUDARSTVO	189,6	207,3	227,4	235,4	2,3	2,3	2,4	2,3	109,3	109,7	103,5
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	993,6	1056,5	1128,5	1218,7	12,0	11,9	11,9	11,9	106,3	106,8	108,0
SNAB.ELEK.ENERG.GAS.I VOD.	451,2	516,0	521,1	562,9	5,5	5,8	5,5	5,5	114,4	101,0	108,0
GRAĐEVINARSTVO	305,5	312,4	360,0	388,9	3,7	3,5	3,8	3,8	102,3	115,2	108,0
TRGOV. NA VELIKO I MALO; POP. MOT.VOZ.;MOTOC.I OST:PRED. ZA LIČ. UPOT	870,8	961,7	994,4	1069,6	10,5	10,8	10,5	10,5	110,4	103,4	107,6
UGOSTITELJSTVO	146,1	144,0	189,5	204,7	1,8	1,6	2,0	2,0	98,6	131,6	108,0
SAOBRAĆAJ, SKLADIŠT. I VEZE	771,1	847,0	928,6	1003,0	9,3	9,5	9,8	9,8	109,8	109,6	108,0
FINANSIJSKO POSREDOVANJE	321,7	350,9	360,1	399,2	3,9	3,9	3,8	3,9	109,1	102,6	110,9
POSLOV.NEKRET.IZNAJM.POS.USL.	210,2	239,1	246,4	255,9	2,5	2,7	2,6	2,5	113,7	103,1	103,9
JAVNA UPRAVA I ODBR.;OBAV.SOC.OS.	927,3	955,2	966,5	1054,2	11,2	10,7	10,2	10,3	103,0	101,2	109,1
OBRAZOVANJE	424,7	456,2	464,3	522,0	5,1	5,1	4,9	5,1	107,4	101,8	112,4
ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠT.	416,9	446,3	454,8	511,8	5,0	5,0	4,8	5,0	107,1	101,9	112,5
OST.JAVNE,DRUŠT.,SOC.I LIČ.USL.DJ.	168,5	184,3	189,5	204,7	2,0	2,1	2,0	2,0	109,3	102,8	108,0
Usluge finansijskog posredovanja indirektno mjerene	-234,2	-260,1	-284,3	-315,2	-2,8	-2,9	-3,0	-3,1	111,1	109,3	110,9
<b>Bruto dodana vrijednost (bazne cijene)</b>	<b>6497,8</b>	<b>7025,7</b>	<b>7515,2</b>	<b>8125,2</b>	<b>78,6</b>	<b>79,0</b>	<b>79,3</b>	<b>79,4</b>	<b>108,1</b>	<b>107,0</b>	<b>108,1</b>
Porezi na proizvode i usl. i uvoz,minus subv.(plus)	1770,4	1871,5	1960,0	2110,0	21,4	21,0	20,7	20,6	105,7	104,7	107,7
<b>BRUTO DOMAĆI PROIZVOD(tržišne cijene)</b>	<b>8268,1</b>	<b>8897,2</b>	<b>9475,2</b>	<b>10235,2</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>107,6</b>	<b>106,5</b>	<b>108,0</b>

Na osnovu rasta fizičkog obima industrijske proizvodnje, prometa i usluga procjenjuje se da će GDP u 2006. godini rasti za 8% u odnosu na ostvarenje 2005. godine. Predviđa se da će GDP u 2006. godini iznositi 10.235 miliona KM, odnosno 3.585 KM po stanovniku.

Po područjima, prema SKD-u, u kreiranju bruto domaćeg proizvoda (GDP) u 2006. godini na prvom mjestu je Prerađivačka industrija 11,9%, Trgovina 10,5%, Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje 10,3%, Saobraćaj, skladištenje i veza 9,8%, Poljoprivreda, lov i šumarstvo 7,9% i Snabdjevanje električnom energijom, gasom i vodom 5,5%.

Najmanja je zastupljenost Ribarstva 0,0%, Ostalih djelatnosti 2,0%, Ugostiteljstva 2,0% i Rudarstvo 2,3%.